

Onsdagen den 15 december

Kl. 10.00

Onsdagen den

15 december 1971

*Affärstidslag-
stiftning*

§ 1 Justerades protokollet för den 7 innevarande månad.

§ 2 Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till riksdagens kammare

Härmed får jag anhålla om tjänstledighet från riksdagsarbetet under tiden 16–17 december 1971 för deltagande i 10-gruppens möte i Washington.

Stockholm den 14 december 1971

Kjell-Olof Feldt

Kammaren biföll denna ansökan.

§ 3 Föredrogs, men bordlades åter socialutskottets betänkande nr 45.

§ 4 Affärstidslagstiftning (forts.)

Fortsattes överläggningen angående näringsutskottets betänkande nr 53.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Under gårdagens diskussion angående affärstidslagen lades ett yrkande av herr Alf Pettersson i Malmö. Det blev mig förelagt under ett anförande, och då läste jag hastigt igenom det. Jag tyckte de första raderna i yrkandet överensstämde med mitt eget, men de sista raderna i yrkandet kan jag inte biträda. Därför står jag fast vid den reservation som vi fogat till näringsutskottets betänkande.

Den skärpning som ligger i herr Alf Petterssons förslag strider mot det som vi har anförut i reservationen. Vi anser att det inte är rimligt att slopa alla möjligheter till försäljning på andra tider än de traditionella, och vi finner det vara en alltför drastisk åtgärd. Det skulle innebära en onödig serviceförsämring för konsumenterna. Vi tror att Kungl. Maj:t skall kunna utfärda tillämpningsföreskrifter som ger ett likformigt system som kan accepteras av både handels folk och konsumenterna.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Med den debattordning som vi har gavs det mig inte möjlighet i går att i replik bemöta utskottets ordförande, varför jag ber

om tillgift om jag i dag kommer att använda några minuter extra.

När nu regeringen föreslår att affärstidsregleringen skall upphöra fr. o. m. den 1 januari 1972, finns det anledning att fråga sig om det behövs fria affärstider. Enligt mitt förmenande finns inte ett sådant behov så länge den nuvarande tiden, mellan kl. 8.00 på morgonen och kl. 8.00 på kvällen, inte utnyttjas av framför allt handeln.

Om det ändå skulle anses föreligga ett sådant behov, reser sig följaktligen nästa fråga: *Vem kräver* ett slopande av regleringen? Är det konsumenterna som entydigt och klart har dokumenterat att man vill ha möjlighet att handla efter kl. 20.00 om vardagarna men framför allt om söndagarna?

Såvitt man kan döma av det material, affärstidsutredningen, som finns som underlag för vårt ställningstagande, föreligger inga uttalade konsumentönskemål om fria affärstider. En klar majoritet var nöjd med det öppethållande som tillämpas, och flera var klart negativa till ett vidgat öppethållande.

Är det de affärsanställda som önskar ett fritt öppethållande? Knappast. Är det de mindre företagen, närhetsbutikerna, som önskar ett fritt öppethållande efter kl. 20.00 vardagar och söndagar för att, som det antyds på något ställe, kunna konkurrera med service? Inte såvitt man kan bedöma av remissyttrandena. Man är i stället från deras sida djupt orolig med anledning av den ytterligare förstärkning som ges de redan starka företagen, varuhus, stora enheter, externvaruhus.

Enligt utredningen är det framför allt storföretagarna som är förespråkare för ett fritt system. I pressen är det såvitt jag vet endast tidningen Expressen som av något slags liberal marknadsideologi envetet är efter år har drivit kravet om fria affärstider.

Innan jag går in på motiven ytterligare, vill jag göra ett klarläggande om de socialdemokratiska motionerna. I den motion som herr Alf Pettersson i Malmö m. fl. står för, nr 1573, tar man upp samma argument som vi gör i motion nr 1574, alltså strukturomvandlingens negativa konsekvenser, prishöjningarna, ökade krav på den kommunala servicen, konsekvenserna för de handelsanställda och frånhändandet av styrmöjligheter för samhället.

I motionen 1573 menar motionärerna att den gällande affärstidslagen fungerar tillfredsställande — med undantag av de kommunala dispenserna — och det är en uppfattning som delas i de övriga motionerna. Det som skiljer de socialdemokratiska motionärerna i motionerna 1573 och 1574 är följande. Medan Alf Pettersson i sin motion menar att all dispensgivning skall utgå ur lagen anser de 14 motionärerna bakom motionen 1574 och reservanterna, bakom vilka står de övriga motionärerna, att man måste *skärpa* dispensgivningen och göra den likformig. Vi kan således inte stödja det alternativförslag som herr Alf Pettersson i går förde fram.

Med all förståelse för Handelsanställdas förbunds agerande för sitt intresse anser jag att det i första hand måste vara i de handelsanställdas intresse att affärstidslagen bibehålles och att en skärpning av dispenserna kommer till stånd. Därmed bibehålles också en möjlighet att styra utvecklingen. Att helt frånhända sig dessa möjligheter och slopa affärstidsregleringen måste för de handelsanställda vara det absolut

sämsta alternativet.

I går tog utskottets ordförande upp frågan om ob-tilläggen, och det finns anledning att tala om vad de nya ob-tilläggen de facto kommer att innebära för de handelsanställda inom detaljhandeln. Jag har via Handels fått uppgifter om de tarifferlöner varpå man inom detaljhandeln beräknar sina ob-tillägg.

De facto innebär de nya ob-tillägg som man nu anser vara så väsentliga – och mot det har jag ingenting att erinra – och som har knutits till ett slopande av affärstidslagen i kronor summa summarum följande för de anställda:

vardagar 4:60 per dag,

lördagar 3:45 per dag och

söndagar +- 0.

Jag skall gärna klargöra hur jag kommit fram till dessa siffror.

I vad gäller söndagarna har man i dag 100 procents ob-tillägg inom handeln. Det blir ingen ökning, utan det kommer fortfarande att utgå 100 procents ob-tillägg. När det gäller lördagarna har man för närvarande efter kl. 13.00 100 procents ob-tillägg. Mellan kl. 12.00 och kl. 13.00 utgår 70 procents ob-tillägg. Nu har Handelsanställdas förbund förhandlat sig till en höjning av ob-tillägget på lördagarna till 100 procent mellan kl. 12.00 och kl. 13.00, alltså en ökning med 30 procent. Den tarifferlön som man genomsnittligt har inom handeln är i dag 10:50 per timme och kommer fr. o. m. den 1 januari att vara 11:50. 30 procents höjning av lönen för timmen mellan kl. 12.00 och kl. 13.00 på lördagar betyder en förbättring med 3:45 räknat på tarifferlönen 11:50.

På vardagar har man i dag efter kl. 18.00 50 procents ob-tillägg, och man skulle efter ett genomförande av de nya ob-tilläggen få 70 procents ob-tillägg efter kl. 20.00, alltså en höjning med 20 procent efter kl. 20.00. I min beräkning har jag utgått från att man inom detaljhandeln på vardagar knappast kommer att ha öppet längre än till kl. 22.00, och höjningen av ob-tilläggen skulle då på en vardag ge summa 4:60.

För den stora delen av de handelsanställda innebär ett slopande av affärstidslagen och ett vidgat söndagsöppethållande, som vi alla varnar för, ingen större förändring genom ökningen av ob-tilläggen. Det finns anledning att påpeka detta, eftersom utskottets ordförande i går tog upp frågan om ob-tilläggen.

Frågan om fria affärstider är inte längre enbart en arbetstidsfråga för de handelsanställda. Något som tas upp i samtliga motioner på ett eller annat sätt är de totala samhällsekonomiska konsekvenserna av ett frisläppande av affärstiderna. Jag skall strax återkomma till dessa men vill påpeka att utskottsmajoriteten inte på en enda punkt kunnat vederlägga att de konsekvenser som vi påtalat i motionen 1574 kan bli följden av att låta samhällsutvecklingen fritt styras av de företagsekonomiska skälen. T. o. m. affärstidsutredningen vidgår att det är tänkbart att fler närbutiker snabbare kommer att slås ut vid ett frisläppande av affärstiderna.

Så till konsekvenserna. Strukturrationaliseringen har pågått under en följd av år och har haft uppenbart ogynnsamma verkningar för de enskilda hushållen. Fler och fler närbutiker läggs ned. Större och större underlag anser handeln sig behöva för att kunna etablera sig. En

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

Affärstidslag-
stiftning

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslag-
stiftning*

omsättning på ca tre miljoner kronor bedöms på sina håll i dag nödvändig för en s. k. närhetsbutik för att den skall vara lönsam och bära sina kostnader. Det betyder ett stort kundunderlag och i regel rätt stora avstånd. De större enheterna har mycket sällan kompenserats med andra distributionsformer som telefonbeställning och hemsändning, varför allt större anspråk ställs på insatser från hushållens sida.

Detta var bl. a. anledningen till att regeringen tillkallade den s. k. distributionsutredningen. I direktiven sägs också klart: "Handels rationalisering innebär alltså i stor utsträckning en övervältring av varudistributionsarbete på konsumenterna och på samhället. Konsumenterna har begränsade möjligheter att på ett rationellt sätt anpassa sig till den ändrade situationen. För vissa konsumentgrupper, främst åldringar och handikappade samt glesbygdernas befolkning, kan stora svårigheter uppstå."

Det är således inte bara motionärerna i motionen 1574 som påpekar att svaga grupper drabbas av att närbutikerna läggs ner. Regeringen har själv påpekat detta i distributionsutredningens direktiv.

Även vid ett totalt bilinnehav, vilket vi tack och lov inte har ännu, kommer enligt olika uppfattningar inte mindre än en femtedel till en tredjedel av alla hushåll, alltså väsentliga grupper av samhällsmedlemmar, att vara förhindrade att inneha eller köra bil. En ytterligare accentuering av nedläggandet av närhetsbutiker blir otvetydigt fallet, när de stora och starka enheternas ställning inom handeln ytterligare förstärks. Detta betyder försämrade inköpsmöjligheter för alla icke bilburna — som jag sade tidigare en väsentlig grupp.

Ansvaret för att upprätthålla en god servicenivå för de svaga konsumenterna i fråga om dagligvaror anser vi bör åligga statlig och kommunal planering, och lagstiftningen bör användas som ett *styrmedel* för en bättre serviceförsörjning, inte som motsatsen.

Prisutvecklingen har påtalats såväl i utredningen, i handelsministerns skrivelse som i vår motion. Handelsministern påtalar att det finns tre vägar att kompensera sig för de s. k. ob-tilläggen: generella prishöjningar, särskilda prishöjningar på söndagarna och sena kvällstider samt ökad omsättning.

I motionen 1574 påpekar vi att särskilda prishöjningar är mindre troliga. Det skulle innebära att samtliga varor prismärktes på två sätt och kunderna finge betala ett pris före ett visst klockslag och ett annat pris efter. Handelsministern påtalar i sin skrivelse att ett sådant förfarande är föga troligt, åtminstone när det gäller kapitalvaror, utan där kommer de förhöjda kostnaderna att finansieras genom generella prishöjningar. Med andra ord får de konsumenter som inte utnyttjar servicen vara med och betala för den minoritet som använder sin kvällstid och söndagar till inköp.

Det tredje sättet att kompensera kostnaderna är ökad omsättning. Kundernas totala köpkraft är i stort given, och en ökad omsättning för en del företag innebär i realiteten en minskning för andra. Att det då blir de stora företagen med stort köpunderlag som har ekonomiska möjligheter att använda detta konkurrensmedel är givet. En liten närhetsbutik med sviktande underlag har redan i dag stora svårigheter. Att tro att mindre

företag med högre lönekostnader skall ha möjlighet att konkurrera med sådan service som söndagsöppet framstår som uppenbart naivt.

Herr talman! Det finns anledning att påpeka den ologik som utskottets ordförande gjorde sig skyldig till i gårdagens debatt, när han menade att farhågorna för prishöjningar var överdrivna och i nästa minut påstod att söndagsöppet inte skulle användas särskilt mycket på grund av att det blev ett "dyrt kalas". Ingvar Svanberg vände sig i går mot de hypotetiska antaganden om prishöjningar som motionärerna fört fram, antaganden som för övrigt också gjorts av pris- och kartellnämnden m. fl.

Det kan då vara av intresse att med den erfarenhet man har i dag presentera några faktiska siffror om prisförändringar. I går fick jag redovisat en undersökning som gjorts i en av Stockholms nyare förortsstadsdelar som visade att ett kvartalsköp för en fyrapersoners-familj i inköpskostnader skilde sig endast med 0,2–0,3 procent, oräknat vad återbäringen ger, mellan Konsum och ICA-affärerna. Den lilla servicebutiken däremot med väsentligt mindre sortiment men vidgat öppethållande om vardagarna och söndagsöppet låg 4,5 procent högre för samma inköp.

Det finns kanske också anledning att säga något om erfarenheterna prismässigt och i övrigt från USA. USA-systemet med små servicebutiker är vad jag skulle vilja kalla ett torparsystem, med andra ord ett arrendesystem som knappast kan vara önskvärt att införa i Sverige. Särskilda investmentbolag gör marknadsundersökningar, skaffar mark och utbjuder arrendet till hugade spekulanter, som sätter ett litet startkapital i företaget och får en månads utbildning. Man skriver kontrakt, och företagaren — ofta arbetare — och hans familj sätter till all sin tid. Man har ju inte samma arbetstidslagstiftning i USA som i Sverige. Därefter tar man ut de priser man kan få på marknaden. Generellt kan sägas att priserna ligger 8–10 procent högre i sådana servicebutiker i USA, enligt uppgift jag i går fått från sakkunnigt håll.

Regeringen hyser själv farhågor för en utveckling mot högre priser och snabbare nedläggande av närhetsbutiker, då man ansett sig behöva släppa lagen på prov och införa en särskild övervakningsnämnd som skall ha till uppgift att följa utvecklingen. Frågan reser sig onekligen, hur det skall bli möjligt för denna nämnd att urskilja vad som är orsak och verkan, alldenstund prisstoppet också kommer att upphöra den 1 januari 1972. Om så ändå skulle visa sig möjligt är det enligt mitt förmenande vanskligt att om än på prov slopa lagen. Som också reservationen påpekat kommer nämnden att ge mycket ringa skydd mot de negativa effekterna. Innan nämnden hunnit göra sina rön och påkallat nödvändiga åtgärder från statsmakternas sida hinner flera faser i vad det gäller både prishöjningar och nedläggningar av butiker att passera. Vem ger oss nedlagda närhetsbutiker tillbaka om experimentet går dåligt?

Det har i utredningen från de stora enheternas sida påtalats att det inte varit svårigheter att få deltidsanställda till kvälls- och söndagstjänstgöring. I motionen 1574 har vi påtalat att det är troligt att ett ökat utnyttjande av tillfälligt deltidsanställda kommer att bli följden, något som också bekräftades av fru Nordlanders anförande i går. Tyvärr är organisationsprocenten bland de handelsanställda i dag — enligt uppgifter

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971
*Affärstidslag-
stiftning*

jag fått från Handels — endast omkring 50 procent och bland de deltidsanställda väsentligt lägre. Mellan 20 och 30 procent av företagen är avtalsbundna. Detta gäller framför allt små företag med få anställda. Med andra ord, mellan 70 och 80 procent av arbetsgivarna är *icke* bundna av avtal. Tillfälligt deltidsanställda inom handeln utgörs till allt övervägande delen av kvinnor. Det är troligt att med ett slopande av affärstidslagen kommer denna grupp, som saknar sociala förmåner och avtalstrygghet, att öka, vilket också bekräftades av herr Anderssons i Örebro uppgifter i går om att genomsnittsarbetstiden per vecka var elva timmar för de deltidsanställda, alltså klart under gränsen för sociala förmåner. Denna grupp kommer att öka då den utgör den billigaste arbetskraften. Det kan knappast vara ett mål för samhället att låta kvinnorna utnyttjas på de sämsta tiderna med de sämsta förmånerna. Motiven som skyttar i utredningens slutsatser att låta den personal som önskar arbeta på obekväm tid göra det är oacceptabla enligt min mening. Handelsanställda är en låglönegrupp i samhället med i dag omkring 10:50/timme i tarifflönen och fr. o. m. den 1 januari 11:50. En höjning av deras standard bör rimligen inte ske mot arbete på obekväm arbetstid.

Det som saknas bakom utredningens förslag och därmed också bakom förslaget om ett slopande av affärstidsregleringen är en uttalad målsättning och klara, dokumenterade behov. Frågan om affärstiderna kan inte ses isolerad utan bör inordnas i ett system av faktorer. För att rationalitet och bekvämlighet skall uppfyllas för konsumenten krävs att en rad villkor uppfylls som butikslokalisering och planering av kommunikationer, tillhandahållandet av olika butikstyper, automathandel, varusortiment och distributionsformer som telefonbeställning och hemsändning. Så länge detta inte är gjort vinner inte konsumenterna på fria affärstider. Man kan snarare se diskussionen om ökat öppethållande som ett symptom på brister i planeringen.

Det kan knappast vara rimligt att samhället på område efter område får sopa upp efter de fria marknadskrafternas spel, antingen det gäller sysselsättningen eller planeringen av samhället i stort för att tillgodose medborgarnas behov.

Enligt min och mina medmotionärers uppfattning är det inte rimligt att vi frånhänder oss det styrmedel som affärstidslagen innebär, så länge de negativa konsekvenserna inte bevisligen är eliminerade.

Distributionsutredningen har enligt vårt förmenande fått klara direktiv att följa och föreslå åtgärder i syfte att motverka den handelsstrukturomvandling som redan pågår. Det finns anledning att här citera ytterligare ur direktiven:

”Vidare är det uppenbart, att den starka företagskoncentrationen inom varuhandeln, i synnerhet dagligvarudistributionen, medfört nya betingelser för konkurrensen mellan handelsföretagen och ändrade styrkeförhållanden inom näringslivet. Vissa företag och frivilliga blockbildningar har fått en mycket stark ställning. En följd av den nya konkurrenssituationen kan vara att rationaliseringsvinstens fördelning blir en annan än den som jag nyss förutsatte och som från samhällets synpunkt är önskvärd. Med hänsyn till vad som ovan sagts i det föregående bör en utredning om varudistributionen och därmed förknip-

pade problem komma till stånd. Den bör inriktas särskilt på de frågor som aktualiserats av handels strukturutveckling och som har betydelse för konsumenterna från de synpunkter som nyss berörts.”

Vidare: ”Tyngdpunkten i utredningsarbetet bör läggas på de konsumentekonomiska och samhällsekonomiska följderna av koncentrationen inom detaljhandeln, i första hand dagligvaruhandeln. Förändringar inom andra delar av distributionssektorn bör kunna innefattas i utredningen i den mån de medför påtagliga problem för konsumenterna.”

Och vidare: ”En viktig uppgift blir att göra en totalbedömning, där inte bara de företagsekonomiska synpunkterna utan även hushållens insatser och uppoffringar i tid och pengar beaktas. Mot bakgrunden av en sådan *totalanalys* finns det anledning att överväga behovet av och formerna för samhällsliga åtgärder för att påverka handels struktur- omvandling i sådan riktning att övervältringseffekterna motverkas och att rimliga konsumentönskemål om bl. a. olika former av närhetsservice kan tillgodoses. Härvid bör särskilt beaktas sådana krav som kan ställas med hänsyn till de gamlas och de handikappades svårigheter.”

Att distributionsutredningen med sådana direktiv skulle kunna frånhända sig frågan om affärstidslagen synes underligt. Även affärstidsutredningen har ju påpekat att en snabbare nerläggning av närhetsbutiker blir en följd. Distributionsutredningen har långtgående direktiv och besvärliga arbetsuppgifter — det skall jag gärna vidgå. Det synes helt omotiverat att innan den slutfört sitt arbete fatta vittgående beslut, som ytterligare förstärker strukturomvandlingen i negativ riktning.

I motionen 1574 har vi påtalat att nuvarande dispensregler inte har visat sig tillräckliga, framför allt beroende på att de har tillämpats olika i olika kommuner. Vi anser att en avsevärt *skärpt* och likformig dispensgivning bör utformas av departementet. En likformig dispensrätt bör kunna användas som ett styrmedel för en bättre serviceförsörjning inom kommunen, exempelvis i form av ett jourssystem som inordnas i en kommunal serviceförsörjningsplan. Därmed skulle affärstidslagen kunna nyttjas positivt för konsumenterna ur serviceförsörjningssynpunkt och inte som ett konkurrensmedel inom detaljhandeln. Det finns anledning att påpeka att motionärerna inte är ensamma om dessa tankar. Bl. a. har Svenska kommunförbundet, Stockholms kommun, Landsorganisationen, servicekommittén och konsumentrådet förordat ett jourssystem i sina yttranden.

Enligt mitt förmenande bör affärstidslagen behållas, kompletterad med skärpta och likformiga dispensregler. Om dispensgivningen inte har fungerat som avsett var när lagen infördes, finns det snarare anledning att se över hur man *skärper* och förenhetligar rätten till dispensgivning genom styrning från departementet än att helt släppa alla styrmöjligheter och hoppas på att inga negativa konsekvenser skall uppstå.

I reservationen har påtalats de negativa konsekvenser vi talat om i motionen 1574. Jag finner att reservationen till alla delar stöder motionen 1574 och yrkar därför, herr talman, bifall till reservationen i näringsutskottets betänkande nr 53.

I detta anförande instämde fröken Bergegren, herr Jansson och fru Laag (samtliga s).

Herr förste vice talmannen BENGTON (c):

Herr talman! Den gyllene regeln för all lagstiftning — som gällt under århundraden, ja, man kan säga under årtusenden — om allas likhet inför lagen kan man inte säga gäller i fråga om den nuvarande affärstidslagen. Det är dispenssystemet som har luckrat upp begreppen alldeles för mycket. Det har ju alltid, med rätta, rätt obenägenhet, ja, rent av ovilja mot att tillåta dispenser från en lagstiftning. Har det förekommit dispensgivning har det i regel varit under en övergångstid, och sedan har lagen gällt lika för alla. I vissa fall har man önskat ge regeringen möjligheter att bevilja dispenser, men regeringen har oftast inte varit intresserad av att få sådana befogenheter, dels därför att de är svåra att tillämpa, dels därför att dispenser medför olikhet inför lagen. Får en affär eller en person dispens, så lyder vederbörande ju inte under exakt samma lagstiftning som andra. Det är alltså enligt min uppfattning principiellt synnerligen betänkligt att bevilja dispenser från en lagstiftning. Om de är fåtaliga och temporära kan man möjligen till nöds acceptera dem, men enligt de upplysningar vi fick i näringsutskottet har det gjorts 14 000 ansökningar om dispenser i fråga om affärstidslagen, av vilka 12 000 beviljats. Vad har vi för sorts lagstiftning kvar då? Det blir någonting av en ost med så stora hål i att hålen är det mest betydande medan det inte är så mycket kvar av själva ostmassan.

Som affärstidslagen nu verkar finner man de mest besynnerliga inadvartenser. Det är inte bara dispensgivningen som gör lagstiftningen ologisk och inkonsekvent. Av någon obegriplig anledning har man placerat en del små hus — ofta fula och för omgivningen vanprydande och även till hinder för trafiken, när folk stannar — i parker och på olika andra platser. De där små husen kallas kiosker, och för dem gäller helt andra bestämmelser om vilka varor som får säljas och vilken tid de får säljas. Det kan hända att man historiskt kan förstå hur de har kommit till. Det började med mannen som stod med en liten låda på magen och sålde korv eller någonting annat, så utvecklades det till något mindre skjul och så blev det så småningom denna besynnerliga ordning att man skall ha särskilda byggnader som skall ha särskilda bestämmelser. Jag har ingenting emot kioskhandeln, men varför kan inte kioskerna ligga som andra affärslokaler och varför kan de inte drivas på samma villkor som andra affärer? Det är för mig obegripligt att det är ordnat på det här sättet. Jag vet ju väl att det är en kommunal sak att besluta om dessa små hus eller kiosker, men de har gynnats genom den, som jag menar, rätt egendomliga affärstidslagstiftning vi har nu.

Med dispensgivningen och med kioskhandeln har man alltså fått en affärstidslagstiftning som nära nog kan sägas vara en parodi på lagstiftning. En vara får lov att säljas i en kiosk, men den får inte lov att säljas på andra ställen, en affär får ha öppet vissa tider, men en annan affär som säljer precis samma varor får inte ha öppet. Det är verkligen en anmärkningsvärd lagstiftning som vi har fått här.

Jag vill ta upp en del av de farhågor som man har i reservationen. Jag tycker att man bör se på erfarenheterna på det området. Man säger att om man inte skulle ha affärstidslagen skulle framför allt företag av typen stormarknad vara särskilt benägna att hålla öppet på söndagarna. Det är

självfallet att inför en förändrad lagstiftning det är begripligt att en hel del i synnerhet mindre affärsinnehavare känner sig oroade. Det kan bli svårt för dem att hävda sig.

Men det är bara det att erfarenheten från andra länder, som har helt fri affärstid, visar ju tvärtom att det inte blivit så som det står i reservationen och som de mindre affärsidkarna har föreställt sig. Om man ser på länder med fri affärstid finner man att de som alltid har stängt på söndagarna är varuhusen. Jag har varit bra många år i en av världens största huvudstäder, strax före julen, då det skulle vara mest gynnsamt att ha öppet på söndagar. Inte i ett enda fall har jag funnit att varuhusen har öppet på en söndag. Jag förstår det mycket väl. Ett så stort varuhus kan inte skilja bort någon avdelning, utan de måste öppna juveleraravdelningen, avdelningarna för pälsar, möbler och trädgårdsredskap och alltsammans. Hela varuhuset med dess oerhört dryga driftkostnader måste öppnas på en söndag, och därför gör man det inte.

Men om man går till de affärer, som säljer livsmedel, finner man inte heller att de har öppet, utan det är bestämt stängt kl. 6 på lördagskvällen och sedan öppnar man inte förrän rätt sent på förmiddagen på måndagen. I vartenda fall av de länder som jag har kommit till – jag har inte besökt så många, men jag har varit i en del i alla fall – har jag sett att det är på så sätt. Det är varuhusen som inte orkar ha öppet. Det är de mindre affärsidkarna som kan ha öppet.

Därför är min erfarenhet av dessa iakttagelser att det blir de små familjeföretagen som kan hävda sig mycket bättre genom att inte ha affärstidslag. Där kan man möjligen dela upp arbetet så att mannen och hustrun och eventuella barn står en viss tid i kassan i dessa snabbköp och därför kan hävda sig bättre gentemot de stora varuhusen.

En av de starkaste synpunkterna för att behålla en affärstidslagstiftning är att hålla söndagen fri som en välbehövlig helg- och vilodag, och det tycker jag är oerhört betydelsefullt. Vi borde på allt sätt i denna jäktade och hektiska tid se till att det finns en dag i veckan då vi har i möjligaste mån frihet från kommersiella intressen och verkligen hade det som en vilodag. Jag kan se det ur kristen synpunkt, man kan ha den synen på detta, men jag vill också framhålla för den som inte är så intresserad åt det hållet, att det är lika betydelsefullt att varje människa kan ha en dag som han är fullständigt fri från en massa jäkt och påhopp från alla möjliga människor som skall ha en ut på olika saker, att handla osv. Det tycker jag man skulle få enighet om ifrån alla grupper, oavsett vad man har för religiösa uppfattningar.

Då är det ett starkt önskemål från min sida, att man inskränker söndagshandeln ännu mer, att naturligtvis inte ha några affärer öppna men heller inte ha den nuvarande affärsverksamheten i form av kiosker o. d. öppen utan decimera den också avsevärt. Det är ju en del som menar att det måste vara öppet för att man skall köpa den saken eller den saken. Det tror jag inte alls på. Med våra nu mycket mer utvecklade moderna kylskåp och frysanordningar och allt sådant har vi alla möjligheter att köpa in tillräckligt för söndagen. Jag kan inte begripa varför det är nödvändigare att man skall köpa choklad på söndagen än att man skall kunna köpa mjölk. Varför är det nödvändigare att köpa tobaksvaror än

att köpa potatis eller bröd? Det finns ingen som helst logik i detta.

Vi hade för några år sen en debatt om söndagsbrevbäringen som existerade för en del år sedan. Jag motionerade om att avskaffa den, och det blev, om inte ett ramaskri, så i varje fall rätt så starka känslouttryck från många som sade att det är ju alldeles uteslutet att man inte skall få brev på söndagen. Glädjande nog tog postpersonalen itu med detta själv, och det var den som fick slut på söndagsbrevbäringen. Är det någon människa som i dag säger att det där är en olägenhet? Det finns ingen som anmärker på detta, utan nu har vi söndagen fri för den personalgruppen. Och så är det väl i många fall. Det är inte alls så nödvändigt med öppethållande på söndagarna som många föreställer sig.

Att jag principiellt vänder mig mot affärstidslagen som den nu är utformad har framgått av vad jag sagt. Det är dispensgivningen som har gjort den alldeles orimlig, och det är de konstiga affärsformerna som också har gjort den till en lagstiftning som är en av de besynnerligaste vi har. Därför skulle man helst vilja avskaffa lagen, men då uppkommer vissa betänkligheter, eftersom söndagarna bör vara så fria som möjligt. Det är i det sammanhanget som jag sett närmare på det av herr Alf Pettersson i Malmö under överläggningen framställda yrkandet, och om jag nu tolkar detta rätt skulle affärstidslagen finnas kvar i sin nuvarande form – jag beklagar det på ett sätt – med alla sina brister, men sedan har herr Pettersson skrivit: ”i anledning av motionen nr 1573”. Jag tolkar det så att det inte är någon hård bindning vid motionens yrkanden och motiveringar, utan det måste ge en frihet åt Kungl. Maj:t. Förslaget skall visserligen framläggas ”i anledning av motionen”, men man binder sig inte så hårt vid vad som har sagts i motionen.

Att riksdagen, som det heter i yrkandet, ”anhåller hos Kungl. Maj:t att förslag skyndsamt framläggas för riksdagen om ändringar i affärstidslagen i vad gäller borttagande av dispensregeln” tycker jag är fullkomligt riktigt. Det skall inte vara en lagstiftning som har en massa dispenser.

I yrkandet talas vidare om ”inskränkning av affärstiden under helgdagsafton”. Det kan möjligen, om man läser bara detta yttrande, leda till något missförstånd, därför att man kan tro att söndagarna inte är beaktade. Men efter vad jag nu fått veta är det ju så, att man helt enkelt menar att det icke skall vara öppet på söndagarna, utan de skall friläggas helt. Då är jag fullt tillfredsställd, och då är jag också med på att även vissa helgdagsaftnar bör kunna friläggas. Skulle man komma dithän och inte binda Kungl. Maj:t alltför mycket med de förslag som kan komma sedan, skulle jag anse att det var det klokaste vi kunde göra just nu med affärstidslagen, som jag inte alls tycker om men som dock bör ändras med en viss aktsamhet med hänsyn till helgerna, och i så fall kan jag stödja herr Alf Petterssons särskilda yrkande.

Herr ALF PETTERSSON i Malmö (s) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av herr förste vice talmannen Bengtsons belysning av mitt särskilda yrkande vill jag bara bekräfta att den tolkning han här gav överensstämmer med den anda och mening som jag velat ha i yrkandet.

Herr JÖNSSON i Arlöv (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att säga något om hur vi i styrelsen för Handelsanställdas förbund sett på frågan om affärstidslagen. Jag vill då först slå fast att vi inte har ändrat vår uppfattning om söndagsöppet och förlängt öppethållande om vardagskvällarna. Vi tror fortfarande inte att det finns något större behov av ett sådant öppethållande. Erfarenheterna från den nuvarande lagens tillämpning visar emellertid att den inte har varit det skydd för de handelsanställda som vi hade hoppats. Som herr Alf Pettersson i Malmö tidigare under debatten påvisat har dispensöppethållande fått mycket stor omfattning och överensstämmer inte med vår uppfattning om affärstidslagens anda och mening.

Dessutom har kontrollmöjligheterna av lagens efterlevnad varit bristfälliga och detta har lett till en bristande respekt för lagen.

Att vi inte har ändrat vår uppfattning om själva öppethållandet framgår både av förbundsstyrelsens remissyttrande och av det särskilda yttrande till affärstidskommitténs betänkande som gjorts av förbundets ordförande Erik Magnusson. Av detta yttrande framgår att vi helst skulle vilja få en betydande skärpning av lagens bestämmelser. Med stöd av erfarenheterna från frågans tidigare behandling och kännedom om uppfattningarna utanför förbundet har vi emellertid inte ansett det vara realistiskt att räkna med något större stöd för detta krav. Det framgår också av remissyttrandena att av de tolv instanser som uttalat sig för lagens bibehållande har inte någon uttalat sig för en skärpning av lagens bestämmelser. Vi har helt enkelt inte haft stöd bland opinionen för vår uppfattning. Det är först nu när det blivit aktuellt med lagens slopande som vi börjat få stöd av en sådan opinion, en opinion som på vissa håll verkar tämligen nymornad.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att redan år 1968, då den nuvarande lagen inte verkat mer än ett år, väcktes motioner från borgerligt håll med förslag att lagen skulle avskaffas redan då. Nya motioner kom år 1969, och så sent som i fjol väcktes motioner av ledamöter från samtliga tre borgerliga partier med förslag om att lagen skulle försvinna redan den 1 juli samma år. En del borgerliga ledamöter ville då inte ens avvakta den pågående utredningen. Med undantag för den dåvarande utskottsordföranden hördes inte en enda borgerlig röst som förespråkade att lagen skulle vara kvar. Samtliga politiska kvinnoförbund, däribland alla de tre borgerliga, har uttalat sig för ett slopande av lagen.

Om vi i Handelsanställdas förbund vid ett tidigare skede av affärstidsdebatten hade fått ett stöd och det intresse som nu visas från olika håll, så hade vårt agerande säkerligen varit annorlunda. Hittills har Handelsanställdas förbund tyvärr fått föra kampen mot utökade öppethållandetider praktiskt taget ensamt. Vi har inför detta sagt oss att det är bättre med ingen lag alls än en lag som inte fyller sitt ändamål.

Även om lagen slopas kommer vi med fackliga medel att fortsätta att agera mot ökat öppethållande. Vid förhandlingar med arbetsgivarparten har vi lyckats genomföra att höjda obekvämlighetstillägg skall utgå vid öppethållande efter kl. 20 på måndagar t. o. m. fredagar samt på

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslags-
stiftning*

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslags-
stiftning*

lördagarna efter kl. 12 och hela söndagarna, ett obekvämlighetstillägg som fru Theorin dock inte tycker är mycket att hurra för. Det kan man ha olika uppfattningar om. Men det är en sak som fru Theorin inte talar om men som faktiskt är mycket viktig i sammanhanget, nämligen att detta obekvämlighetstillägg inte får bytas ut i fritid förlagt till andra dagar med mindre kundunderlag. Det måste betalas ut i kontanter. Däri ligger den verkligt stora kostnaden.

Redan nu har en stor del av förbundets medlemmar obekväm arbetstid i omfattande utsträckning, t. ex. personalen vid kiosker och konditorier. Dessa anställda kommer att få ett alldeles speciellt löneyft för den obekväma arbetstiden under en övergångstid på tre år. Under denna övergångstid skall successivt samma obekvämlighetstillägg uppnås som inom handeln i övrigt. Denna överenskommelse träder endast i kraft om lagen helt upphör.

Även på andra sätt kommer vi från Handelsanställdas förbund att sträva efter att begränsa affärernas öppethållande, om lagen försvinner. Vi kommer att göra det för att värna om våra medlemmars intressen men också för att vi tror att det är ett samhällsintresse. Vi vet också att om vi inte kan hålla affärstiderna inom rimliga gränser, så kommer detaljhandeln att få ytterst svårt att rekrytera personal, framför allt bland ungdomen. Vi kommer också att försöka att på olika sätt skapa opinion för inköp på vanlig affärstid, och vi har efter denna höstens debatt all anledning att tro att vi skall få stöd från breda grupper för att skapa denna opinion, om lagen försvinner.

Bakom Handelsanställdas förbunds yttrande står en enig förbundsstyrelse och ett enigt förbundsråd, och det är baserat på åtskilliga uttalanden från avtalskonferenser, avtalsfullmäktige, kurser och ombudsmannakonferenser. Förbundets högsta organ, kongressen, beslöt i juni i år att enhälligt godkänna styrelsens ställningstagande. Samtidigt godkändes, likaså enhälligt, ett tilläggsyrkande, enligt vilket ytterligare möjligheter till en skärpning av lagen om den skulle bibehållas skall bevakas. Detta förslag tillstyrktes av förbundets ordförande. Talet om att kongressen skulle ha gått emot styrelsen är därför helt felaktigt. Inte ett enda ombud talade till förmån för bibehållande av lagen i dess nuvarande form. Eftersom fru Nordlander i går talade om motionsbehandlingen på denna kongress vill jag nämna att inte en enda motion förelåg i frågan. Vi hade en arbetstyngd kongress: vi hade 161 motioner att behandla. Ingen av dessa gällde affärstidslagen. Vi bedömde det emellertid så att det var önskvärt och nödvändigt att kongressen tog ställning och förelade därför kongressen frågan i form av en rapport.

Riksdagen har nu genom det yrkande som ställts av herr Alf Pettersson i Malmö möjlighet att uttala sig för en skärpning av lagen. I enlighet med vad jag tidigare har sagt och i enlighet med uppfattningen i Handelsanställdas förbund — vi vill allra helst ha en skärpt lagstiftning — kommer jag att rösta för detta yrkande. Jag delar herr Petterssons uppfattning att reservanternas förslag inte innebär den skärpning som vi skulle kunna godta; det uttalande som görs där gjordes i stort sett redan för fem år sedan då den nuvarande lagen antogs, och vi har sett resultatet. Skulle herr Alf Petterssons yrkande falla i den förberedande voteringen,

kommer jag i slutvoteringen att rösta för utskottets hemställan och därmed för lagens avskaffande.

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslags-
stiftning*

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Nej, herr Jönsson, jag har inte sagt att ob-tillägget inte är mycket att hurra för, och jag har full respekt för Handelsanställdas förbunds arbete för sina medlemmar. Vad jag påvisade med mina siffror var — detta berörde utskottets ordförande i går -- vad de nya ob-tilläggen de facto kommer att innebära räknat i kronor per dag. Det är nämligen så — det vet också herr Jönsson — att man redan tidigare har ob-tillägg inom Handels; som man har tillskansat sig genom förhandlingar och avtal. Man har redan nu 100 procent i ob-tillägg på söndagarna. Där innebär alltså de nya ob-tilläggen inte någon förändring. Vad man har lyckats uppnå — och det tycker jag är mycket bra -- är en höjning för tiden mellan kl. 12.00 och kl. 13.00 från 70 procent till 100 procent, eller 3:45 med de lönér man har från 1 januari 1972, och en höjning från 50 till 70 procent på vardagar efter kl. 20.00, vilket betyder 2:30 per timme. Om man arbetar till kl. 22.00 blir det 4:60 per dag.

Det är dessa siffror jag vill föra in i diskussionen, eftersom man ansett att det rör sig om för de handelsanställda mycket väsentliga krav. Jag tycker att kraven i och för sig är riktiga, men enligt mitt förmenande är det fel att knyta ett avtal till en lag som skall beslutas av riksdagen. De handelsanställda får, om lagen bibehålls, återkomma med sina krav, som säkerligen är helt berättigade.

Herr JÖNSSON i Arlöv (s) kort genmäle:

Herr talman! Fru Theorin blandar ihop begreppen övertidsersättning och obekvämlighetstillägg. Vi har nämligen inga ob-tillägg på söndagarna, eftersom vi i princip inte har godtagit söndagsöppet. I den mån det förekommer söndagsöppet och arbetet sker i form av övertidsarbete är det riktigt att ersättningen är 100 procent. Men ob-tillägg förekommer som sagt inte på söndagarna.

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara tillägga att jag har fått dessa uppgifter från Handels i Stockholm. Jag har utgått ifrån att de är korrekta. De som i dag arbetar inom detaljhandeln om söndagarna har enligt uppgift 100 procent i tillägg. De kommer också med det nya avtalet att få 100 procent i tillägg, alltså plus minus noll.

Herr PETERSSON i Röstånga (fp):

Herr talman! I denna fråga har det hittills målats omväxlande med ljusa och mörka färger. Förespråkarna för affärstidslagens avskaffande har använt de ljusa färgerna, den andra sidan de mörka. I detta korta inlägg skulle jag ha velat använda alla nyanser, men beklagligtvis kommer de mörka att dominera.

Det kan naturligtvis förefalla attraktivt att slopa affärstidslagen. För en grupp konsumenter kan det betyda utökad service. Det är dock tvivelaktigt om det ens för denna konsumentgrupp sammantaget kommer

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslags-
stiftning*

att bli några väsentliga förbättringar; den gruppen måste vara med och betala de kostnadsfördyringar som blir följden av ett ökat öppethållande.

Det har under denna debatt talats mycket om tro och vetande. Utskottsmajoriteten tror, reservanterna tror, och även jag måste följaktligen tro. Min tro säger mig att affärstidslagens upphävande innebär en fortsatt koncentration av butikerna till allt större enhet. Denna koncentrationstendens oroar mig särskilt, då den kommer att gå ut över glesbygderna, mindre och t. o. m. medelstora tätorter. Det som i förstora kan synas vara en utökad service för en grupp blir enligt min bedömningsgrund en försämring för alltför många konsumentgrupper. I stället för ökad jämlikhet mellan olika delar av landet blir det en än större ojämlikhet.

I motion 1564 har vi motionärer pekat på de negativa effekter som troligtvis blir följden för de handelsanställda, för ägarna av de mindre butikerna, för de äldre, för handikappade samt för dem som bor och verkar i glesbygd och mindre tätorter.

Utskottets reservanter och andra motionärer har lämnat klara och utförliga motiveringar, och jag instämmer i deras bedömning.

Det går i detta ärende skiljelinjer mellan de flesta partier. Skiljelinjerna kan gälla de anställdas situation, de mindre butikernas möjligheter att fortleva, konsumenternas inställning eller landsbygdens och de mindre tätorternas möjligheter att i fortsättningen få behålla sina affärer.

Jag skall uppehålla mig något vid den sistnämnda skiljelinjen. Många av oss på den ena sidan av denna skiljelinje har sett hur glesbygdens och de mindre tätorternas samhällsservice utholkats år från år. Vi har kämpat emot. Någon gång har vi lyckats, men alltför ofta har vi kämpat förgäves mot koncentrationssträvandena. Vi har upplevt butiksdöden som en realitet och försöker nu i efterhand att finna lösningar som ger stora områdets bebyggare någon form av service, främst då de människor som inte har tillgång till egen bil. Vi på denna sidan skiljelinjen är övertygade om att affärstidslagens slopande innebär en accelererande försämring. De stora företagen i de stora tätorterna tar över.

Herr talman! Den reservation som finns fogad till utskottets betänkande är en kompromiss av de motioner som föreligger i ärendet. Reservationen motsvarar inte helt min uppfattning, men då den tillmötesgår mig så till vida att den syftar till en förlängning av nuvarande lag och enhetliga dispensregler, ber jag att få yrka bifall till den.

I detta anförande instämde herr Karl Bengtsson i Varberg (fp).

Herr handelsministern FELDT:

Herr talman! Riksdagsbehandlingen av affärstidsfrågan har lett till ett i vissa avseenden märkligt resultat. Mina motiv för det omdömet är följande.

Den nu gällande lagen infördes efter ett riksdagsbeslut år 1966. Riksdagen ansåg då att en rad skäl talade för att den gamla lagen från 1948, som stadgade ovillkorligt förbud mot öppethållande på kvällar och söndagar, slopades. Men man var samtidigt rädd för att en tvär omställning skulle kunna få oförmånliga verkningar för konsumenter,

affärsanställda och affärsinnehavare. Därför ville riksdagen under fem år pröva ett system, som dels innebar en utvidgning av den tillåtna affärstiden, dels att dispenser för ytterligare öppethållande kunde ges av kommunen, när det låg i vad man kallade allmänhetens intresse. Dessutom skulle sådana varor som allmänheten särskilt efterfrågade på annan tid än vanlig affärstid, det s. k. fria varusortimentet, helt undantas från regleringen. Erfarenheterna av den friare regleringen skulle sedan få visa om affärstidsregleringen kunde slopas helt efter femårsperiodens utgång. För att pröva de erfarenheter som vunnits under denna femårsperiod tillsattes i fjol en särskild utredning, 1970 års affärstidskommitté.

I ett avseende har detta experiment med att reglera fram friare affärstider varit en besvikelse. Det har inte lett till någon entydig bedömning av hur en total frihet för handeln att bestämma sina affärstider skulle fungera. Det har inte givit någon vägledning för slutsatser om vilka effekter fria affärstider skulle få för detaljhandelsstruktur, för varupriserna och för de handelsanställdas arbetsvillkor.

Att oenigheten om dessa ting är stor visar inte minst den debatt som i går och i dag har förts här i riksdagen. Men den friare regleringen gav en erfarenhet som det i varje fall i affärstidskommittén och bland remissinstanserna rådde en nästan total enighet om.

Tanken att det med en administrativ reglering genom kommunala och statliga beslut skulle vara möjligt att tillgodose allmänhetens intresse av ökat öppethållande samtidigt som också de anställdas och affärsinnehavarnas intressen tillgodosågs visade sig vara förfelad. Dispensgivningen har utsatts för mycken kritik. Den har framför allt fungerat godtyckligt genom kraftiga olikheter i den lokala och regionala tillämpningen. På vissa orter har man varit mycket generös och på andra mycket restriktiv. Skillnaderna beror i hög grad på omöjligheten att objektivt och likformigt bedöma vad som är allmänhetens intresse av detaljhandelservice på andra tider än s. k. normal affärstid. Handeln har klagat över en snedvridning av konkurrensen, konsumenterna över hur godtyckligt servicebehoven har blivit tillgodosedda. Att också de affärsanställda har varit missnöjda med dispenssystemet framgår om inte annat av att deras organisationer sedan två tre år tillbaka systematiskt har överklagat alla kommunala dispenser.

Att denna uppfattning har vuxit sig bred och allmän framgår inte minst av remissinstansernas ställningstagande. Med något enstaka undantag finns det inte en remissinstans som anser att den nu gällande lagen bör bibehållas. Det gäller inte bara den majoritet av remissinstanserna som anser att lagen bör slopas, utan det gäller också de instanser som vill behålla lagstiftningen. De kräver samt och synnerligen olika slag av ändringar i lagen -- i de flesta fall mindre utrymme för dispensgivning och därmed också mindre utrymme för administrativt godtycke.

Det märkliga, herr talman, är nu att näringsutskottets fem reseranter lyckats samla sig kring den enda lösning som i utredningsarbetet och vid remissbehandlingen praktiskt taget ingen velat förordas, nämligen att för ytterligare en tid, närmare bestämt tre år, behålla affärstidslagen precis som den är.

Men även märkliga händelser kan ha en enkel förklaring. Reservanterna stöder sig på sammanlagt åtta motioner. De motionerna spänner över nästan hela registret av åsikter som man kan ha om hur affärstiderna i framtiden skall behandlas, från Alf Petterssons motion, som yrkar på avskaffandet av alla möjligheter för kvälls- och söndagsöppet, till den folkpartimotion som vill ge alla affärer rätt till söndagsöppet fyra gånger per år. Reservanterna har med andra ord velat sätta sig på alla stolar på en gång. Konsumenternas behov av service skall tillgodoses genom vad man kallar en likformig dispensgivning, och de anställda och en del affärsidkare skall lugnas genom att man samtidigt kräver att dispensgivningen skärps.

Det finns vissa allvarliga svagheter i reservanternas förslag. Den mest betydelsefulla svagheten är att deras båda krav på den framtida utformningen av dispensgivningen helt enkelt inte är förenliga med varandra. Enligt reservanterna skall regeringen skapa både en enhetlig och en skärpt dispensgivning, men man avstår från varje försök att tala om för regeringen hur detta skall åstadkommas. Med tanke på reservationens syfte är detta kanske klokt, eftersom varje precisering skulle ha avslöjat det omöjliga i den uppgift man så förtröstansfullt överlämnar till regeringen.

Vad är innebörden av kravet på likformighet? Den enda rimliga tolkningen måste vara att dispenser skall ges på ett sådant sätt, att konsumenternas behov av söndagsöppet blir någorlunda rättvist tillgodosedda på olika orter och i olika delar av landet. Jag skall med två exempel visa vad detta skulle innebära.

I Stockholm finns det i dag ungefär 45 livsmedelsaffärer med tillstånd att ha söndagsöppet året om. Dispensgivningens tillämpning har emellertid lett till att de här söndagsöppna affärerna helt har koncentrerats till, förutom cityområdet, förorterna i södra och västra delarna av Storstockholm. I de norra och östra förorterna och förortskommunerna finns det med andra ord inte *en* söndagsöppen affär. Frågan är nu: Finns det någon annan möjlighet att tillgodose kravet på likformighet ur konsument-synpunkt än att ge dispenser för öppethållande också i de norra och östra förorterna, att med andra ord väsentligt öka öppethållandet av affärer i Storstockholm? Eller menar reservanterna att kravet på likformighet skall tillgodoses på det sättet, att konsumenterna söder och väster om innerstaden skall få samma frånvaro av söndagsöppet som befolkningen i norr och öster genom att alla tillstånd dras in?

Mitt andra exempel gäller Malmö. Där har dispensgivningen fungerat så, att över huvud taget inga tillstånd till söndagsöppna affärer har lämnats i Malmö kommun. Om man skulle tillämpa en t. ex. med Stockholm eller med Malmös kranskommuner likformig praxis, skulle det innebära att åtminstone 20–30 affärer måste få tillstånd till söndagsöppet i Malmö. Såvida inte reservanterna menar det ganska otroliga, nämligen att Malmö skall bli rikslikaren och att alltså ett totalt förbud mot söndagsöppet skall införas i hela landet, kan jag inte finna vare sig rim eller reson i deras krav på att likformigheten skall leda till en skärpt praxis; den måste tvärtom leda till en mycket kraftig liberalisering av tillståndsgivningen. Det motsägelsefulla och dunkla språk som förs i

reservationen — och som skulle leda fram till ett motsägelsefullt och dunkelt riksdagsbeslut — illustrerar enligt min mening på ett utmärkt sätt den situation vi i realiteten befinner oss i.

Vi har i fem år prövat möjligheten att genom en administrativ reglering tillgodose de olika intressen och behov som finns på det här området. Det missnöje och den kritik regleringen har väckt visar att försöket har misslyckats. Det finns ingenting som talar för att ett nytt försök skulle lyckas bättre. Tvärtom! Den utbyggda reglering som föreslås i reservationen riskerar att lyckas ännu sämre i den meningen att den lockar fram förväntningar om att allas intressen skall kunna tillgodoses, förväntningar som måste leda till besvikelse. Nöjda skulle väl bara handelns arbetsgivare bli, som slipper betala de höjda lönetilläggen för obekväm arbetstid men ändå får inte bara behålla utan också en chans att utvidga sitt öppethållande. Och mest besvikna borde de handelsanställda bli, som går miste om sina höjda obekvämlighetstillägg men ändå måste acceptera mer arbete på obekväm arbetstid. Från de handelsanställdas synpunkt blir resultatet maximalt ogynnsamt, eftersom den spärr mot ökat öppethållande som de höjda ob-tilläggen avsågs innebära aldrig träder i funktion om affärstidslagen bibehålls.

Den vallsituation vi befinner oss i är därför antingen att väsentligt skärpa lagen eller att slopa den. En skärpning av lagen kan bara ha en innebörd, att ett ovillkorligt förbud mot öppethållande utöver s. k. normal affärstid införs på nytt. Och det skulle i sin tur innebära att den service i form av öppethållande på andra tider, som under de här gångna fem åren hunnit uppstå, måste upphöra, att affärerna får stänga.

Regeringen har gjort den bedömningen att den vägen inte är framkomlig. Det är ingen rimlig lösning på ett legitimt konsumentbehov av differentierad service. Det må vara att det behovet inte är allomfattande eller gäller ens en majoritet av konsumenterna. Men det finns ändå många människor — och de blir ständigt flera — som har ett behov av sådan service på grund av arbetstider, resvägar och boendeförhållanden.

Vi bör alltså ha starka skäl innan vi helt kan bortse från den här minoriteten av konsumenter. Frågan är då om sådana skäl finns och hur starka de är. Om fria affärstider innebär en kraftig och annars onödigt uttunning av s. k. närhetsservice med åtföljande koncentration till stora enheter, kan resultatet bli en försämrad service för konsumenterna som helhet. Och skulle fria affärstider leda till svåra och socialt oacceptabla arbetsförhållanden för de i handeln anställda, då kan det knappast försvaras med hänvisning till vissa konsumentgruppers servicebehov.

En rad instanser har varit ivrigt sysselsatta med att försöka hitta svar på de här frågorna: det är affärstidskommittén, många remissinstanser, näringsutskottet och regeringen. Men ingen av oss har lyckats. Vi rör oss alla med hypoteser och antaganden. Skälet till detta är enkelt. Huruvida slopandet av affärstidsregleringen får några negativa effekter eller några effekter alls beror helt och hållet på vilken omfattning öppethållandet får och hur det kommer att utnyttjas.

Om det vet vi intet eller nästan intet. Visserligen ansåg affärstidskommittén och en rad remissinstanser att utvecklingen skulle bli föga dramatisk och att öppethållandet inte skulle ändras särskilt mycket.

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslag-
stiftning*

Samma uppfattning tycks majoriteten i näringsutskottet ha kommit till. Och visserligen har jag fått motta skrivelser från samtliga större varuhus och livsmedelskedjor, där man uttrycker sin bestämda avsikt att ta det lugnt och där man stryker under att de höga kostnaderna för söndagsöppet och sent kvällsöppet gör att det måste finnas mycket starka ekonomiska skäl för företagen innan de ökar öppethållandet. Ändå finns det naturligtvis de som lanserar den rakt motsatta hypotesen, att det blir ett omfattande öppethållande med en rad väsentliga och negativa konsekvenser för konsumenter och anställda. Jag tror att både debatten och beslutet i den här frågan skulle tjäna på att vi erkände för varandra att den ena hypotesen kan vara lika god som den andra. Enligt regeringens uppfattning finns de starka skäl inte materialiserade i dag som skulle motivera att vi återgår till det totala söndagsförbudet och då stänger alla affärer som nu har öppet. Att ta ett så drastiskt steg bara på antaganden och hypoteser kan inte vara rimligt.

Det finns, herr talman, bara ett sätt att ta reda på om svenska folket kan uthärda den här friheten — att pröva den. Det är vad regeringen vill göra. Vi anser att affärstidslagen bör slopas på försök och utvecklingen bevakas ingående av en särskild nämnd med representanter för konsumenterna och de anställda inom handeln. Den nämnden skall få resurser till sitt förfogande att följa vad som händer med affärstiderna, med de anställdas arbetsförhållanden, med priserna och med den närhetsservice som kan påverkas av de fria affärstiderna. Nämnden har inte bara rätt utan också skyldighet att slå larm om utvecklingen går i en sådan riktning att allvarliga skadeverkningar kan befaras. Den behöver alltså inte invänta att dessa skadeverkningar har uppstått. Inträffar emellertid detta har vi skäl av sådan styrka att vi kan ta det steg som i dag inte ter sig rimligt och som det uppenbarligen i denna riksdag inte finns politiskt underlag för, nämligen att återinföra ett ovillkorligt förbud mot detaljhandelns öppethållande på söndagar och kvällar.

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Det finns anledning att något invända mot statsrådets slutsatser.

Reservanterna har lyckats ena sig kring den enda lösning som inga remissinstanser har velat ta, säger statsrådet. Reservanterna har i sin reservation och i motionen 1574 pekat på en lösning med dispensgivningen, nämligen jourssystemet, där en butik i varje större stadsdel skulle kunna tänkas tillgodose det servicebehov som konsumenterna kan ha utöver vanlig affärstid. Det är ett jourssystem som har förordats av Stockholms kommun och Svenska kommunförbundet, som LO, servicekommittén m. fl. har talat om. Det är alltså inte enbart och allenast några lösa hugskott från motionärernas sida.

Jag är medveten om att detta kan innebära problem, men vi har stora förväntningar på handelsministerns förmåga att lösa dessa problem. Att frånhända sig möjligheten att styra genom att helt slopa lagen tycker vi är alltför riskfyllt. Att på hypoteser och antaganden yrka på att vi skall ha den kvar är väl drastiskt, menade statsrådet. Att på hypoteser och antaganden slopa en lag som vi har stora möjligheter att inte få tillbaka

igen, tycker vi är alltför drastiskt.

Det finns bara ett sätt att pröva detta, säger statsrådet, och det är att slopa affärstidsregleringen och se vad som händer. Ja, den erfarenheten kan bli alltför dyrbar. Utan att också kompensera konsumenterna med andra distributionsformer än dem de i dag har att välja på kan man inte dra alltför långtgående slutsatser. Det har jag också påpekat i mitt första inlägg.

Jag nämnde också i mitt tidigare inlägg att vad beträffar hypoteser och antaganden om priserna så har vi åtminstone ett faktiskt underlag, nämligen att priserna, jämfört med Konsum- och ICA-butikernas, ligger 4,5 procent högre i den servicebutik som har vidgat öppethållande och öppet på söndagarna i en av Stockholms nyare förorter.

I Stockholms kommun fanns år 1965 — siffran är kanske något annorlunda i dag — 2 605 livsmedelsbutiker och 37 varuhus. För Stockholms del visar detta bredden av problemet om storföretagen lyckas driva igenom ett önskemål att få ha öppet på varuhus samt att centrera och stärka sin ställning gentemot närhetsbutikerna. Vems intressen skall tillgodoses?

Herr ANDERSSON i Örebro (fp) kort genmäle:

Herr talman! När statsrådet säger att reservationen är så fylld av motsägelser så är väl detta förhållande i och för sig inte så anmärkningsvärt. Meddelandet till riksdagen är också tämligen motsägelsefullt. Och det har väl framgått av denna debatt att det i stor utsträckning är fråga om tro, och i så måtto vill jag hålla med statsrådet, att många av de frågor och synpunkter som vi har tagit upp i reservationen kan hänga samman med tro. Men vad vi har ansett rimligt är att när vi har en utredning som skall se över detta problem, distributionsutredningen, hade den mycket väl kunnat få klara av sitt jobb och lagt fram sitt förslag. Då hade man kunnat få en betydligt bättre bedömning av behovet av närhetsservice, särskilt för dem som på grund av olika handikapp har svårt att klara sin dagligvaruförsörjning.

Nu är det ju inget unikum för Sverige att det finns en affärstidslag. Affärstidskommittén uppdrog ju åt hovrättsfiskalen Tor Olsson att göra en undersökning angående affärstider och affärstidsregleringar i utlandet. De länder som blev föremål för studier var USA, Belgien, Danmark, Finland, Frankrike, Canada, Nederländerna, Norge, Polen, Schweiz, Sovjetunionen, Storbritannien, Tjeckoslovakien och Förbundsrepubliken Tyskland. Flertalet av de studerade länderna har en i lag bestämd reglering av affärstider. I federala stater finns det ju ofta delstatsregleringar i stället för gemensamma bestämmelser. De länder som har en affärstidslagstiftning utformad enligt svensk modell är ju Danmark, Finland, Norge, Nederländerna, Storbritannien och Västtyskland.

Det stora problemet har som sagt varit dispensreglerna. Vi har i reservationen i syfte att få en enhetlig bedömning föreslagit att länsstyrelserna och inte kommunerna skall handha dispensgivningen. Då skulle man undvika de problem som statsrådet anförde beträffande exempelvis Malmö och Stockholm.

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslag-
stiftning*

Herr ALF PETTERSSON i Malmö (s) kort genmäle:

Herr talman! Den beskrivning av ett likformigt verkande dispensförfarande, som reservationen går ut på och som statsrådet Feldt här gav, tycker jag ger ett ruskigt perspektiv på hur söndagsöppethållandet kan spridas ut i landet. Det skulle, om jag uppfattade statsrådet rätt, i första hand bli en ökning av det nuvarande söndagsöppethållandet i Stockholm med omnejd. Det skulle också bli ett utspridande i förhållande till befolkningsunderlag eller dylikt till andra städer och tätorter. Det ger mig ett intryck av att reservationsyrkandet på denna punkt är i högsta grad otillfredsställande.

Det andra alternativet, som herr statsrådet beskrev, att Malmö kommun skulle vara likriktare i fråga om öppethållande tillfredsställer ju inte reservanterna, eftersom man säger att man inte kan begränsa den service som i dag förekommer på annan än vanlig affärstid.

Av denna anledning vill jag också deklarera att i den händelse mitt yrkande inte skulle vinna framgång här i kammaren så kommer jag vid slutvoteringen icke att kunna rösta på reservationen utan kommer att stödja utskottsmajoritetens förslag.

Herr handelsministern FELDT:

Herr talman! Det som för mig har varit det verkligt svåra när det gällt att ta ställning till reservationen och begripa vad den går ut på är dess försök att samla en mycket brokig skara bakom suddiga och motsägelsefulla formuleringar. I går sade herr Andersson i Örebro att det inte var så farligt att behålla lagen, eftersom man har en så liberal ramlagstiftning, medan det finns andra – jag vet inte om fru Theorin hör till dem – som otvivelaktigt tolkar lagförslaget så att det inte blir mera söndagsöppet än nu utan tvärtom mindre söndagsöppet. Det tycker jag är en farlig väg att beträda, och jag betackar mig verkligen för det uppdrag som fru Theorin vill tilldela mig och som innebär att jag skall hantera en reglering som införs med så motsägelsefulla förväntningar. Dels skall herr Andersson i Örebro bli tillfredsställd genom en liberal ramlagstiftning, dels skall även de som vill ha en så stark begränsning som möjligt i öppethållandet bli nöjda. Detta kan jag helt enkelt icke tillgodose.

Joursystemet har visserligen föreslagits, men ingen har gjort klart hur detta skall kunna fungera. Bara för att illustrera vilket krångel man avser att sätta i gång vill jag nämna, att en tanke är att i Stockholm en butik varje söndag skulle få ha öppet vid en tunnelbanegren medan nästa söndag en butik vid någon annan tunnelbanegren skulle få ha öppet. Det förefaller mig inte som om något sådant har utsikt att röna någon större uppskattning vare sig bland konsumenterna eller bland de anställda. De handelsanställda har icke fört fram någon idé om ett jourssystem.

Den intellektuella resningen i motionen bygger vidare på tanken att vi inte fullständigt har utrett frågan om statens politik i fråga om styrning av detaljhandelns struktur. Det är riktigt – vi har ingen sådan politik i dag. Snarare bygger politiken nu på förutsättningen att det skall råda en så fri konkurrens som möjligt. Det har tillsatts en utredning, distributionsutredningen, som har i uppdrag att undersöka om en politik kan skapas där man med olika metoder – vilka har inte angivits – kan

åstadkomma en samhällsstyrning av strukturutvecklingen inom handeln med tillgodoseende av många grupperns intressen. Det intressanta i detta sammanhang är att distributionsutredningen, som har yttrat sig över förslaget att slopa arbetstidslagen, inte bara har tillstyrkt detta utan också ganska klart har uttryckt som sin mening att den knappast betraktar denna lag som något värdefullt tillskott till sin arsenal av utredningsfrågor, om den skulle få uppdraget att utreda också affärstidsfrågan.

Jag känner vidare inte argumentet att det är ologiskt och farligt att nu slopa affärstidslagen innan distributionsutredningen har lagts fram som någon särskilt stark anklagelse. Det alternativ som riksdagen erbjuder i reservationen är ju att införa en ny typ av reglering, att bygga ut regleringen, att kränga till den, att förändra den, att liberalisera den eller att skärpa den — snart vet ingen vad det är fråga om — innan distributionsutredningens betänkande har kommit. Jag tycker att det på sätt och vis innebär större krav på den som skall utforma en sådan reglering och som skall bygga upp behovsnormer, ställa olika slag av krav på detaljhandeln och göra bedömningar av konsumenternas behov, om han skall göra det innan den utredning som skall ta reda på allt detta framlagts.

Det hade varit mera konsekvent, låt mig säga det en gång för alla — att framhålla att det finns ett klart alternativ till regeringens linje, nämligen att upphöra med det öppethållande som nu förekommer och att avvakta huruvida det efter alla utredningar som man möjligtvis kan tänka sig, är möjligt att återtaga detta öppethållande. Men det intressanta är ju att reservanternas inte har kunnat ena sig om detta. Motionerna som jag beskrev är en förträfflig provkarta på olika grader av liberalisering av regleringen och på skärpningar av den, så jag förstår vad som måste bli reservanternas slutsats.

Min bedömning är att vi inte har motiv för att ta ett så drastiskt steg som att slopa det öppethållande som nu förekommer — detta anser jag vara det drastiska steget. Jag finner det också vara omöjligt ur alla synpunkter att tillämpa den typ av reglering som reservanternas kräver.

Låt mig göra klart — det är kanske inte bekant i denna kammare — hur regeringen har agerat i affärstidsfrågan sedan tre à fyra år tillbaka. Regeringen har intagit en hållning, nämligen att konsekvent biträda den linje i besvärärenden som innebär att öppethållande vägras. Vi har för länge sedan givit upp tanken att regeringen skall kunna sitta i Stockholm och pröva konsumenternas behov av öppethållande i Skärholmen eller i Markaryd. Det lär finnas ett antal centerpartister som stöder reservationen, och det förvånar mig en smula att de i decentraliseringens namn vill flytta upp något som i dag varit en kommunal beslutsfunktion till regeringen. Vi skall alltså sitta i Stockholm och utforma behovsnormer för Luleå, Helsingborg och alla andra orter. Är det en rimlig form för hantering av en affärstidsreglering? Jag tycker att det går rakt emot bedömningar som vi i andra sammanhang har enats om i det här huset, nämligen att när det gäller utpräglat lokala och vardagsnära ting är det en orimlig metod att satsa på en centralreglering med i administrativ ordning fastställda normer för behov och deras tillgodoseende.

Därför borde reservanterna ha besinnat att tanken på en sådan reglering har prövats i affärstidskommittén, som emellertid fann den vara omöjlig att genomföra. I stället vill reservanterna på ett par rader konstruera en ny typ av reglering och med stor förtröstan lägga den i regeringens hand. Jag tror att det vore en farlig och olycklig lösning på det här problemet.

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet talade tidigare om den minoritet av konsumenterna som sloandet av affärstidslagen skulle tillgodose. För oss är det naturligtvis väldigt underligt, eftersom det material vi har att ta ställning till entydigt pekar på att konsumenterna inte önskar ett slopande av affärstidsregleringen men att däremot storföretagen gör det. Detta står att läsa i handelsdepartementets sammanställning över remissyttranden och synpunkter som kommit till utredningen. Det är alltså för storföretagens skull som vi skall slopa affärstidslagen.

Handelsministern påpekade också att samtliga varuhus och kedjor har lovat att ta det lugnt. Vi har fått helt andra uppgifter, men jag skall inte relatera dem här, då jag har alltför kort tid till mitt förfogande. Jag kan också tänka mig att den allra närmaste månaden kommer man — beroende på den hårda debatten här i kammaren och det motstånd som har visats mot sloandet av lagen — att ta det relativt lugnt med söndagsöppet.

Vad gällde prishöjningarna fick jag inget svar då jag beinötte påståendet om ”de hypotetiska antagandena”. Jag pekade på den prishöjning som en ökad service med öppethållande på kvällarna och söndagarna de facto har inneburit, nämligen 4,5 procent i en förort till Stockholm.

Nämnden behöver inte invänta konsekvenserna, säger statsrådet, innan den kan påkalla statsmakternas ingripande. Nej, men hur den skall återskaffa närbutikerna har statsrådet inte talat om för oss.

Så till jourssystemet som har anvisats i motionen 1574. Förslaget har kommit från Stockholms kommun, som har den största erfarenheten av dispensgivningen och av konsekvenserna av den fria dispensgivning som tillämpats till att börja med i Stockholm. Det har sagts från flera håll, och det har man rätt i, att det är Stockholm som har erfarenheterna härvidlag. Handelsanställdas avd. 20 i Stockholm tillsammans med Stockholms arbetarekommun utarbetade ett förslag till jourssystem, som sedan blev Stockholms kommuns förslag och därefter Svenska kommunförbundets förslag. Som jag tidigare sagt, har flera remissinstanser också ställt sig bakom det.

Ett jourssystem förutsätter självfallet att man drar in de dispenser som nu är givna. Systemet skall vidare vara baserat på det servicebehov som kan finnas och inte på det konkurrensbehov som handeln kan ha, framför allt de stora företagen.

Ja, herr statsrådet, fru Theorin betackar sig verkligen för ett ökat söndagsöppethållande, det sägs också i reservationen. Där sägs klart att man vill ha en *skärpning* av dispensgivningen och att man lägger ansvaret på regering och departement för att utforma enhetliga regler. Det är

logiskt att man gör det. Det ankommer på ansvarigt statsråd och departementet att ta ansvaret.

I dag har vi ingen politik, säger handelsministern, och om vi har någon så bygger den snarare på en fri konkurrens. Jag beklagar att vi inte har en klarare politik. Men via distributionsutredningens direktiv har man — som handelsministern också påpekar — gett i uppdrag att försöka forma en sådan politik. För mig är det ologiskt att frångå den distributionsutredningens möjligheten att fullborda sitt arbete när man nu vill ta ifrån den ett av delarna i deras arbete.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp) kort genmäle:

Herr talman! Efter fru Theorins inlägg skall jag fatta mig kort. Jag skall bara bemöta statsrådet på en enda punkt. Han erinrade om att vi i vår reservation säger att man skall avvakta distributionsutredningens slutresultat innan en förändring genomförs. Han säger att distributionsutredningen ju har yttrat sig i frågan och att den varit positiv till slopande av affärstidslagen. Då glömde statsrådet att säga att distributionsutredningen i sitt yttrande framhåller att utredningen ännu inte fått fram något eget material, ägnat att belysa den föreliggande frågan. Distributionsutredningen hade inget eget material, och dess ställningstagande måste därför baseras på affärstidskommitténs undersökningar och bedömningar.

Herr handelsministern FELDT:

Herr talman! Jag måste erinra om innehållet i den motion där fru Theorin står som första namn. Jag frågade talesmännen för reservanterna: Hur skall regeringen göra i Stockholm? Skall vi utöka öppethållandet för att få likformighet? Skall vi stänga för att få likformighet? Hur skall vi göra i Malmö? Skall vi utöka öppethållandet där för att skapa likformighet, eller skall vi stänga i resten av landet för att få likformighet med Malmö? Jag fick inget svar.

Låt oss då läsa upp vad fru Theorin har skrivit i sin motion som hon refererade till i svaret. Här står det att man skall ha ett jourssystem som skall baseras på befolkningsunderlaget och rimligt avstånd och närhet till allmänna kommunikationer. Sedan kommer man till slutsatsen att varje kommun kan äga rätt att ha en livsmedelsbutik öppen söndagar och helgdagar och större kommuner en butik i varje större center.

Jag kan inte tolka detta på annat sätt än att vi måste öppna en rad butiker i Malmö, i Stockholm etc. Täby är ett stort centrum. Där är det inte söndagsöppet någonstans. Orminge centrum öster om Stockholm har inte heller söndagsöppet någonstans, och det är ett stort centrum.

Det hade varit välgörande om man sagt att vi skall acceptera att det blir ett ökat öppethållande, men inte försökt få med också den del av opinionen som egentligen vill ha totalt förbud och säga att det blir en skärpt praxis. Det är det jag har reagerat emot.

Prisutvecklingen är naturligtvis en fråga som är föremål för olika meningar. Fru Theorin åberopar ett exempel från en förort till Stockholm, där man skulle ha funnit att närhetsbutikens prisnivå låg 4,5 procent över priserna i kedjebutiker. Det är ganska intressant att det var

fråga om en närhetsbutik, ty en stor del av debatten har handlat om alla närhetsbutiker som kommer att slås ut om vi får fria affärstider. Här var det alltså märkligt nog en närhetsbutik som har öppet på söndagar och antagligen därför överlever. Då går det ihop.

Men är det inte ett väl smalt underlag för att dra några slutsatser för framtiden? Det finns trots allt en konkurrens som fungerar mellan olika butiksformer och ger olika sätt att möta konsumenternas önskemål på. Om den konkurrensen inte fanns skulle man inte heller vara så rädd för att en mängd butiker kommer att slås ut av detta. Jag kan föreställa mig att ett sätt att ta ut den ökade kostnaden som vi kanske skulle ha svårt att invända emot vore att göra ett extra prispåslag för de konsumenter som anser sig behöva handla sent på kvällar och på söndagar. Det betyder att de som handlar under övriga delar av dygnet inte behöver betala högre priser men att de som vill ha den extra servicen får betala för den. Ingen har väl kommit så långt i sin negativa inställning till konsumenternas valfrihet att de anser att det inte fortfarande skall vara möjligt för den som vill betala en extra slant för att få sina behov tillgodosedda att också få göra det. Vi har i regeringens uttalande nämnt att det är en tänkbar väg att lösa kostnadsproblemet.

Till slut, herr talman, måste jag i all blygsamhet protestera mot något som några gånger har framförts här, senast med stor aplomb av fru Theorin, nämligen att det bara är de stora varuhusen, de stora kedjorna, som önskar ha söndagsöppet och ett slopande av lagen. Alla de remissinstanser som företräder konsumentintressena har efter vägning av för- och nackdelar funnit nackdelarna överväga med en fortsatt reglering och fördelarna överväga med ett slopande av lagen. Vore det inte i ärlighetens namn väsentligt att vid sidan av Nordiska kompaniet, Åhlens och de andra affärskedjorna också nämna att Landsorganisationen, Tjänstemännens centralorganisation, Kooperativa förbundet, konsumentrådet och samtliga politiska kvinnoförbund också har uttryckt den uppfattningen? Det är alltså inte fråga om en så smal opinion som bara direktörerna i de stora varuhusen.

Jag kan föreställa mig att debatten kommer att fortsätta även efter den 1 januari, om affärstidslagen slopas. Så pass många kommer att vara engagerade i den diskussionen och följa vad som händer att det inte finns någon risk för att stora katastrofer inträffar utan att vi har möjlighet att ingripa.

Herr talmannen anmälde att fru Theorin anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr HALLGREN (vpk):

Herr talman! Jag vill först anmäla att den tid på tio minuter som är anmäld för mig inte kommer att kunna hållas. Det har sagts en hel del i debatten som måste bemötas, och det kommer att ta litet tid.

Jag skall först nämna några ord om det särskilda yttrande som har avgivits av Handelsanställdas förbunds ordförande Erik Magnusson, som varit sakkunnig utredare. Han framhåller i inledningen av sitt yttrande att det är ett vitalt intresse för de butiksanställda att få sin ledighet att

sammanfalla med andra gruppers fritid. Herr Magnusson säger vidare att det är väl motiverat med en begränsning av den obekvämt förlagda arbetstiden för de anställda inom handeln. Slutligen framhåller han att han helst hade sett att affärstidslagen kunde bibehållas och skärpas.

Herr Magnusson har således i grunden den uppfattningen att lagen inte bara borde bibehållas utan skärpas. Denna uppfattning delas säkert av den överväldigande majoriteten av Handelsanställdas förbunds medlemmar. Dessutom bärs denna uppfattning upp av andra fackliga organisationer som också har sagt detta i sina remissvar. Där har man framfört betänkligheter mot ett helt slopande av lagen.

Jag kan nämna att frågan om utökande av öppethållandetiderna för affärerna i Göteborg diskuterades ingående för något år sedan på Göteborgs Fackliga centrals ombudsmöte. Det var i anledning av en hemställan från de stora varuhusen, som ville att Göteborgs FCO skulle uttala sin mening att ett starkt allmänt behov förelåg av utökade öppethållandetider i Göteborgs varuhus dels på vardagskvällarna, dels också på sön- och helgdagar. Vid det tillfället uttalade sig FCO:s ombudsmöte – som består av valda representanter för hela den fackliga rörelsen i Göteborg med över 100 000 medlemmar – mycket kritiskt och avsgod med stor majoritet varuhusens hemställan. I debatten framfördes i stället starka krav på en skärpning av affärstidslagen och på att dispensgivningen skulle bli mera restriktiv än hittills.

Jag var själv med på mötet, och jag vet att det var en överväldigande majoritet som uttalade sig emot ett sådant här förfarande. Det är samma tankegångar som förs fram nu, och jag är övertygad om att om de handelsanställda själva hade fått göra sig hörda i den här frågan, exempelvis i en allmän omröstning, hade de gett stöd åt den uppfattning som Erik Magnusson deklarerade i inledningen till sitt särskilda yttrande.

Men i slutet av sitt särskilda yttrande gör Erik Magnusson en kovändning. Han säger: "Då detta icke synes möjligt" – dvs. att bibehålla lagen och skärpa den – "har jag i valet mellan en uttunnad lag med bibehållande av nuvarande obekvämlighetstillägg eller slopande av lagen med höjda obekvämlighetstillägg, kombinerat med regler för femdagarsvecka, stannat för det senare alternativet, som jag ur de anställdas synpunkt finner mera tilltalande." För denna sin mening har Magnusson inte något som helst stöd bland Handelsanställdas förbunds medlemmar, i varje fall inte hos majoriteten av dem.

Den här frågan behandlades på Handelsanställdas förbunds kongress, och där uttalade man sig – som herr Jönsson i Arlöv sade – enhälligt för ett slopande av affärstidslagen. Han nämnde bl. a. att förbundsstyrelsen var enig om att affärstidslagen skulle slopas. Förbundsrådet var också enligt, avtalskonferensen var enig, och på kongressen fanns inte en enda motion som rörde affärstidslagen. Ja, det beror på med vilka ögon man vill se vad som behandlades på Handelsanställdas kongress.

Jag vill säga till dem som tidigare åberopat att Handelsanställdas förbund helt står bakom det här förslaget, att det är en mycket tvivelaktig slutsats de har dragit; det kan man se om man läser vad som finns återgivet i förbunds-kongressprotokollet. Den 10 juni i år behandlades frågan om öppethållandetiderna och ob-tilläggen. Öppethållandetider-

na togs upp i en motion av avdelning 17 i Karlstad. I motionen framfördes många, väl underbyggda motiveringar — de har också framförts här i debatten — för ett bibehållande och en skärpning av lagen. Jag skall citera några ord ur den nämnda motionen: "Den tendens som finns i vårt samhälle om en övergång till något slags dygnet-runt-aktivitet, medför stora olägenheter för de människor som genom sitt arbete har att handha dessa aktiviteter. En sådan tendens finner vi i strävandena på visst håll om kvällsöppethållande av butiker liksom öppethållande sent på lördagseftermiddagar. Frågan måste ställas, om en utveckling av samhällslivet som på detta sätt tunnar ut möjligheterna till ideell verksamhet till förmån för kommersiell verksamhet är till nytta för vårt samhälle i dess helhet.

Vi har också den bestämda uppfattningen att en övergång till ett samhälle med dygnet-runt-aktiviteter skulle medföra avsevärda negativa effekter på en rad för samhällets funktioner livsviktiga områden."

Det är en del av vad man sade i motionen. Jag har inte läst upp hela motionen, som är mycket lång och välmotiverad. Slutklämnen lyder så här:

"Vi föreslår därför kongressen besluta att en arbetsgrupp tillsätts inom vårt förbund med uppgift att snarast utreda på vilket sätt vårt förbunds medlemmar bäst skall hävda sina intressen i de angelägenheter som åsyftas med motionen samt att förbundsstyrelsen därefter vidtager sådana åtgärder som bäst gagnar medlemmarna."

Men under debatten ställdes ett tilläggsförslag till motionsyrkandet att man i skrivelse till LO och SAP skulle kräva solidaritet för de i motionen framförda yrkandena och att arbetsgruppen skulle bevaka vad LO och SAP vidtager för åtgärder med anledning av skrivelsen till dessa organisationer.

Med anledning av att herr Jönsson i Arlöv säger att man på förbunds kongressen enhälligt uttalade sig för avskaffande av lagen kan jag meddela att förbundsstyrelsen inte ville godta vare sig motionsyrkandet eller tilläggsförslaget men att kongressen efter omröstning antog motionen och även tilläggsförslaget. Och jag frågar mig: Hur ser man på dessa frågor ifrån fackligt ledande håll och ifrån ledande socialdemokratiskt håll, när man säger att man har Handelsanställdas förbund helt bakom sig för ett slopande av affärstidslagen?

Jag har mycket svårt att förstå både herr Svanbergs argumentering i går, då han hävdade samma sak och herr Clarkson som också hänvisade till detta yttrande. Förbundsordförande Magnusson har ju varit särskild, sakkunnig utredare och i den egenskapen tillstyrkt ett slopande, dock med en viss tvekan som också resulterade i det här särskilda yttrandet. Jag kan inte tänka mig att det är ett bevis på den solidaritet, som man från de handelsanställdas kongress väddade om, som presteras av herr Svanberg, herr Jönsson eller statsrådet Feldt när de här talat för slopande av affärstidslagen.

Andemeningen i motionen som godkändes måste vara att man bör bibehålla lagen och skärpa den och skapa rimliga arbetsförhållanden för de handelsanställda — det är min bestämda uppfattning. Det är i och för sig inget anmärkningsvärt att en förbundsordförande tar den ställning

som herr Magnusson har gjort. Att förbundsordföranden går rakt emot medlemmarnas uttalade mening är inte något ovanligt; det behövs bara att medlemmarnas mening skär sig mot regeringens uppfattning. Då är fackförbundsledningarna nästan undantagslöst beredda att företräda regeringens uppfattning. Det är beklagligt, men tyvärr är det så. Jag har själv upplevt detta vid flera tillfällen.

Av de övriga sakkunniga är det ju två som representerar de stora varuhuskedjorna som har uttalat sig för det här. En har reserverat sig. Det finns således tre som har tillstyrkt förslaget utan några som helst invändningar. Det är inga märkvärdigheter, eftersom en av dem är direktör för Turitz och givetvis företräder de stora varuhusens intressen och en annan direktör i Kooperativa förbundet och har samma intresse av konkurrensskäl. Men däremot finns det en reservation och ett särskilt yttrande.

För de anställdas del kommer många olägenheter att göra sig gällande. I utredningens betänkande sägs att de anställda är skyddade av arbetstidslagen och att de dessutom har ett relativt högt ob-tillägg, varför det inte skulle vara någon olägenhet för dem om affärstidslagen slopades.

I praktiken blir det utan tvivel så att de anställda får sin fritid väsentligt hårdare beskuren. Om butikerna skall hålla öppet även sön- och helgdagar och har ett utökat öppethållande på veckans övriga dagar måste det bli helt andra förhållanden — det måste upprättas arbetsscheman, och de anställda kommer att tvingas arbeta på tider som de tidigare sluppit, något som många gånger kommer att ske mot deras egen vilja. Vi vet ju att § 32 fortfarande fungerar och att de anställda kan beordras att arbeta på tider som lagen medger. Det betyder att de anställda, därest lagen slopas, säkerligen kommer att beordras arbeta på tider som hittills varit i lag förbjudna. Och detta sker utan att de anställda eller de anställdas fackliga organisationer nämnvärt kan påverka denna försämring.

Problemet med allt fler deltidсанställda har tidigare berörts här. Jag vill bara understryka vad som sagts: lagens slopande kommer att öka behovet av flera deltidсанställda. Konsekvenserna blir att antalet fast handelsanställda i framtiden kommer att kraftigt minska och att man får ett ökat antal deltidсанställda. Vi har uppmärksammat att i Göteborg speciellt — det har även nämnts här tidigare — har man redan nu satt i system att öka antalet deltidсанställda. Och inte nog med det — man har också kommit på idén att de deltidсанställdas veckoarbetstid skall skäras ned så pass att den ligger under 18 timmar, och då slipper man alla sociala avgifter. Följden blir alltså, om man ser på framtiden, att vi får ett allt större antal handelsanställda som är deltidսarbetande med mindre än 18 timmar per vecka och således står helt utanför både AFA- och AGB-försäkringarna, som det har träffats avtal om mellan LO och SAF. Det är således en uttunning av tryggheten. Dessutom utestängs ju de anställda som arbetar mindre än 18 timmar i veckan från arbetslöshetsförsäkring.

Vi kan således se fram mot en ökad skara av deltidсанställda inom handeln som inte åtnjuter skydd genom vare sig kollektiva försäkringar eller andra försäkringar som kan finnas därutöver. Det är ett allt annat än önskvärt förhållande. I ett samhälle där det mer och mer talas om ökad

trygghet för de anställda kan man helt enkelt inte acceptera ett sådant förhållande. Enligt vår mening skulle ingen få deltidsanställas med mindre än att företagen förbands sig att teckna de sociala försäkringar som gäller för den fast anställda personalen.

Att ett av huvudsyftena med slopandet av affärstidslagen är att slå ut de mindre och medelstora affärsföretagen står utom allt tvivel. Det är ett monopolkapitalistiskt intresse, och för de stora affärskedjorna är det en naturlig och logisk utveckling. Har man bara fått dessa andra affärsföretag ur vägen, så kan man ju helt bestämma prissättningen inom handeln. De stora varuhusen har redan nu en stark monopolställning och kan därigenom också utveckla en hård press på prisutvecklingen. En fullkomlig monopolställning för de stora varuhusföretagen skulle innebära att prissättningen så gott som helt skulle komma att dirigeras av dessa.

Talet om det ökade behovet av ett längre öppethållande är enligt min mening helt och hållet uppkonstruerat och konstlat. Det har tidigare framhållits, och jag skall säga det en gång till: Det är ett grundlöst påstående! När vi har gått från 48 till 40 timmars arbetsvecka måste väl i rimlighetens namn tiden för oss att göra våra inköp på bli längre. Och då bör vi också unna de affärsanställda en något så när rimlig arbetstid och en rimlig förläggning av den.

De flesta konsumentgrupper som har uttalat sig i denna fråga har också sagt rent ut att de affärstider som nu tillämpas gott och väl räcker till. Då kan jag inte förstå varför vi skulle slopa affärstidslagen och ge möjligheter till ännu längre öppethållande på kvällarna samt sön- och helgdagar.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr JÖNSSON i Arlöv (s) kort genmäle:

Herr talman! Redan i mitt första anförande klargjorde jag varför vår förbundsordförande och vår förbundsstyrelse tog den ställning som de gjorde, och det finns ingen anledning att nu upprepa det. I stället vill jag hänvisa herr Hallgren till att läsa i protokollet vad jag sade. Men jag vill ännu en gång erinra om att bakom förbundsordförandens uppfattning stod en enig förbundsstyrelse och ett enigt förbundsråd.

I vad sedan gäller vår kongress är det i och för sig tacknämligt att vad som där förekom har väckt så stort intresse. Men den motion som herr Hallgren här talar om gällde inte affärstidslagen, utan den utmynnade sammanfattningsvis i ett förslag om att förbundsstyrelsen skulle tillsätta en arbetsgrupp för att utreda vilka verkningar ett förlängt öppethållande kan ha på våra medlemmars möjligheter att delta i olika former av fritidsaktiviteter. Och resultatet av den motionen blev att man ytterligare underströk vad som ett par dagar tidigare hade beslutats, nämligen att man skulle undersöka möjligheterna att skärpa lagstiftningen. Men motionen gällde som sagt inte affärstidslagen. Vi hade inte på vår kongress någon motion som direkt berörde den lagen.

Herr HALLGREN (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det är i och för sig inte så konstigt att förbundsstyrelse, förbundsråd och andra instanser uttalade sig enhälligt som de gjorde, eller att man fick kongressen att besluta på sätt som skedde, när ordföranden i Handelsanställdas förbund tog ställning redan på ett tidigt stadium och därigenom band hela förbundet innan förbunds-kongressen hade behandlat frågan. Den 14 april skrev nämligen Erik Magnusson sitt särskilda yttrande, vari han godkände ett slopande av affärstidslagen. Sedan har man behandlat frågan i förbundsstyrelse, förbundsråd och på förbunds-kongresserna. Han har helt enkelt bundit upp förbundet i förväg. Jag vet inte varför han var tvingad att göra det. Det hade varit bättre om han hade reserverat sig; det överensstämde väl med den uppfattning han innerst inne hade — det framgår av hans särskilda yttrande.

Det kunde alltså lika gärna ha blivit en reservation, och då hade säkerligen inte detta ärende i dag legat på riksdagens bord.

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Vi har både i går och i dag haft en mycket lång och ingående debatt om affärstidslagens upphävande. Jag skall därför försöka koncentrera mitt inlägg.

Den enskilda detaljhandeln har under ett par decennier haft speciella svårigheter att kämpa emot. Konsumenternas ändrade köpvanor har medfört en strukturomvandling av detaljhandeln som för stora grupper av köpmän varit mycket svår att acceptera. Självbetjäningssidén, varuhuskedjor, stormarknader är nya distributionsvägar. Den utvidgade kioskhandeln och inte minst den detaljhandel med ett förhållandevis rikt sortiment som är knuten till bensinstationerna är andra förändringar som påverkat den enskilda handeln negativt och då alldeles särskilt de mindre familjeföretagen.

Detaljhandeln har också under olika perioder varit reglerad, genom frivilliga överenskommelser, dels genom statliga och kommunala författningar avseende bl. a. sortimentsbegränsning, dels genom den affärstidslag som tog form redan 1909.

Regleringen av affärstiderna hade på den tiden endast ett syfte, nämligen att skydda de anställda mot för långa arbetstider. Detta syfte har som bekant numera tillgodosetts genom vår arbetstidslagstiftning, som i sin nyaste form stadgar högst 40 timmars arbetsvecka.

Det råder enligt min uppfattning ingen tvekan om att ett välutvecklat samhälle, sådant vi i dag upplever det, förutsätter att detaljhandeln utan formella hinder ges möjlighet att tillgodose konsumenternas önskemål beträffande såväl sortiment som distributionssystem och tid för öppethållande. En reglering på dessa områden påverkar automatiskt detaljhandelns utveckling i övrigt.

Ett slopande av affärstidslagen kommer enligt min uppfattning att ge detaljhandeln, och då speciellt ägare till mindre butiker, större möjligheter än för närvarande att få sina rörelser lönsamma. ”Den lille företagaren” har härvidlag helt andra förutsättningar än varuhus och liknande att anpassa butikens sortiment och öppethållande till konsumenternas behov. Här kommer verkligen den enskilde köpmannens

kunnande och möjlighet att ge personlig service till sin fulla rätt. Det är inte, som herr Hallgren nyss siade om från denna talarstol fråga om något s. k. monopolkapitalistiskt intresse från kedjornas sida. Ett sådant resonemang saknar förankring i verkligheten. Jag anser också att den fria affärstiden är ett villkor för att exempelvis den kvartersbutik som så innerligt väl behövs skall kunna återuppstå.

Jag är helt medveten om att det måhända just nu kan verka som om slopandet av affärstidslagen skulle medföra de enskilda butikernas snara död — en uppfattning som jag för min del icke kan dela. Men det är klart, herr talman, att en reglering som har funnits i över 60 år har vunnit ett sådant insteg i medborgarnas uppfattning att ett borttagande av många betraktas och kommer att betraktas som ett mycket allvarligt ingrepp. Man kan ju dra parallellen med upplevelserna när vi skulle slopa hyresregleringen. Det var ungefär samma resonemang och samma tongångar som då kom till uttryck.

För att dessutom anlägga rent praktiska synpunkter på den här frågan vill jag påpeka att om inte affärstidslagen slopas, utan vi även i fortsättningen skulle få ha en reglerad affärstid, skulle dispensgivningen från kommunernas sida för öppenhållande på söndagar och kvällar etc. komma att bli betydligt mera generös. Det kan man vara ganska säker på.

En sådan dispensgivning betraktar jag som en ytterligt olycklig utveckling för detaljhandeln. Det har nämligen redan nu visat sig att dessa tillstånd oftast lämnats till ett enda företag i varje enskilt bostadsområde, och vi skulle på det sättet få ett läge där kanske den ledande detaljhandlaren — t. ex. varuhuset — skulle ha ensamrätt på öppethållande på söndagar och helgdagar. Detta, herr talman, vore enligt min uppfattning att hoppa ur askan i elden för enskild detaljhandel.

Frågan om affärstidslagens slopande är därför, såvitt jag förstår, ingen särskilt stor fråga. Genom de avtal som har slutits mellan HAO och Handelsanställdas förbund har de anställda tillförsäkrats sådana löneökningar under obekvämt arbetstid att något mera allmänt öppethållande på söndagar eller sena kvällar med all säkerhet inte kommer att bli följden, såvida inte ett alldeles utpräglat konsumentintresse skulle göra sig gällande, ett konsumentintresse som — och det är alla överens om — hittills visat sig föreligga endast i storstäderna.

I anslutning till vad jag här har försökt att helt kort sammanfatta vill jag, herr talman, yrka bifall till utskottets förslag att affärstidslagen icke skall förlängas.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Man kan närma sig det problem som vi nu diskuterar från olika utgångspunkter. Min utgångspunkt är en liberal samhällsuppfattning. Det blir då naturligt att säga, att affärerna bör få använda öppettider som ett konkurrensmedel för att tillgodose konsumenternas önskemål. Det blir också rimligt att utgå från att detta kommer att ske i en utsträckning som motsvarar konsumenternas efterfrågan. Vill vi ha en decentraliserad ekonomi, där konsumenternas önskemål blir styrande, är detta en naturlig utgångspunkt.

Följden är att bevisbördan åligger dem som vill inskränka denna

möjlighet för affärerna att anpassa sig till konsumenternas önskemål, dvs. dem som vill ha en affärstidslagstiftning. De måste anföra särskilda skäl för det.

Ett stöd för denna utgångspunkt är att näringsfrihetsombudsmannen, som ju har till uppgift att just se till att konsumenternas intressen tillgodoses genom näringsfrihet, har tillstyrkt att lagen skall bort.

Jag skall ta upp de skäl som har anförts för att ha en sådan här lagstiftning. Men först skall jag be att få påpeka att det alltid har rätt en skillnad mellan möjligheterna att hålla öppet och det verkliga öppethållandet i butikerna. Den skillnaden kommer naturligtvis att kvarstå, om lagen avskaffas. Det kommer sannolikt att bli, som många har sagt, ganska begränsade förändringar i form av något längre öppethållande på kvällarna och söndagsöppet, framför allt i storstäderna men kanske även i andra tätorter. Att det blir begränsade effekter av ett avskaffande är emellertid inget skäl för att bibehålla lagstiftningen.

Det skäl som framför allt har framförts här i debatten är ju att närhetsservicen kommer att minska. När man skall bedöma detta, måste man först och främst komma ihåg att den nuvarande lagstiftningen inte har varit något verksamt skydd för att bibehålla en utvecklad närhetsservice. Under sexårsperioden 1963–1969 lades inte mindre än 23 000 butiker ned, och utvecklingen har ju fortsatt. Det finns alltså inte anledning att tro att lagen har någon särskilt betydande effekt. Affärstidslagens slopande kan naturligtvis tänkas skynda på utvecklingen, men det kan även anföras vissa skäl för motsatsen, nämligen att fri affärstid ger en chans till en bättre närhetsservice.

I ett nyutkommet nummer av Vår Bostad skildras en servicebutik i kooperativ regi i Lidköping, som just är ett exempel på möjligheterna för närhetsbutikerna att konkurrera bl. a. genom en utvecklad service inklusive ökat öppethållande. Denna butik har öppet från kl. 9 till kl. 21 alla dagar på året utom jul-, nyårs-, påsk- och pingstdagen. Man har funnit att lördagseftermiddagar och söndagar är stora köpdagar och att mer än hälften av inköpen för närvarande görs på dispenstid.

Den ansvarige konsumdirektören säger att det är klart att det kommer att bli en skärpt konkurrenssituation för denna butik, om affärstidslagen skulle avskaffas. Men han påpekar också i denna artikel att alla butiker inte kan konkurrera. Man har inte råd att hålla en stor butik öppen på utsträckt tid lika mycket. Han menar att ett avskaffande av lagen är en chans för närhetsservicen.

Det bör väl också påpekas att denna närhetsbutik inte håller högre priser än de större butikerna. Det klarar man enligt uppgifterna i artikeln bl. a. genom att ha ett smalare sortiment, vilket är naturligt för en närhetsbutik.

Några som har varit emot förslaget att avskaffa lagen är kioskhandlarnas organisationer. Man kan diskutera vad orsaken är till detta. Men det tyder inte på att ett avskaffande skulle vara en stor risk för närhetsbutikerna. Det är snarare så att kioskhandlarna anser att närhetsbutikerna kommer att kunna konkurrera bättre, om lagen avskaffas. Jag tycker för min del att kioskhandlarna drar en något felaktig slutsats. De får möjlighet att vidga sitt sortiment och därmed ge sina kunder en bättre service.

Man kan också peka på en annan omständighet, nämligen att stora butiker i tätorternas centra redan i dag har öppet längre på lördagseftermiddagarna än vad en del närhetsbutiker har. Inte heller detta har lett till, som man ibland säger, att närhetsbutikerna har känt sig tvingade att ha samma öppettider och därmed kanske få en orimlig arbetsbörda och alltför stor kostnadsbelastning.

Det andra skälet som har framförts är att ett ökat öppethållande skulle leda till högre priser. Utredningen har diskuterat detta mycket ingående i sitt betänkande på s. 83–86. Den slutsats som utredningen drar är att konkurrensen är så hård inom detaljhandeln i dag att det inte finns någon nämnvärd risk för högre priser. Som handelsministern påpekade kan man tänka sig den utvecklingen att de affärer som inte vill ha söndagsöppet kan konkurrera genom lägre priser, medan de som i stället vill erbjuda mera service tar ut högre priser på söndagarna. Det förekommer redan, bl. a. på en del bensinstationer.

Herr Hallgren gjorde – om han ursäktar – en halsbrytande uppläggning av problematiken när han sade att de stora varuhusen har intresse för ökat öppethållande för att de skall få ta ut vilka priser de vill. Man kan rikta mycken kritik mot de stora varuhusen – det finns en viss problematik i utvecklingen mot stormarknader – men en sak kan man väl ändå inte komma ifrån, nämligen att det är varuhusen och stormarknaderna som är prisledande i riktning *neråt*; det är inte de som tar ut de höga priserna, utan deras priser ligger lägst.

Det är bra att en statlig nämnd kan följa utvecklingen. Jag är övertygad om att den inte kommer att finna att avskaffandet av lagen leder till nämnvärt högre prisnivå. Snarare finns det vissa förhållanden, som utredningen också utvecklar, som tyder på motsatt effekt.

Framför allt vill jag anföra en principiell synpunkt: här är det fråga om en möjlighet för affärerna att ge utökad service. Med rätta brukar vi inte förbjuda affärerna att ge utökad service bara för att denna service kostar pengar. Det gör vi inte i andra sammanhang. Vi säger inte att servicen blir för dyr så butikerna får inte erbjuda konsumenterna den. Detta är ett helt nytt resonemang.

Det tredje skälet är hänsynen till de anställda. Där vill jag bara i all korthet instämma med dem som har påpekat att vi har en arbetstidslagsstiftning. Det finns många andra som arbetar i servicenäringar i vid bemärkelse – t. ex. inom transportväsendet, på bensinstationer, i kiosker och på restauranger – och som just därför att det är en serviceverksamhet arbetar på tider då många andra människor är lediga. Man kan ha fullt förtroende för att de fackliga organisationerna på ömse sidor kan åstadkomma uppgörelser som ger de anställda den självklara och rättmätiga ersättning som de bör ha för obekvämt arbetstid. Det har ju också skett. Inte heller det skälet kan alltså motivera en speciell lagstiftning just för dem som är anställda i vissa servicenäringar.

Detta är de huvudskäl som har anförts mot ett avskaffande av affärstidslagen.

Jag är medveten om att man kan ha en annan utgångspunkt än den jag har angivit och säga, att eftersom vi har en lag måste man kunna åberopa vissa skäl om man vill avskaffa den. Det finns också starka sådana skäl.

För stora konsumentgrupper är ett utökat öppethållande väsentligt. Affärstidsutredningen gjorde redan år 1963 en undersökning som visade att i Storstockholm en tredjedel av hushållen utan hemmaarbetande vuxen — alltså enföräldershushåll och sådana hushåll där båda makarna arbetar — hade intresse av ett utökat öppethållande av affärerna. Detta var alltså för snart tio år sedan, och det är väl inget tvivel om att den andelen har ökat i takt med samhällsutvecklingen i storstaden.

Man kan säga att det här inte är en majoritet. Nej, men det är en stor minoritet, och vi brukar väl försöka utforma samhället så, att vi tar hänsyn också till behoven och önskemålen hos minoriteter. I det här fallet är det dessutom fråga om minoriteter som vi ofta talar om att vi skall ta särskild hänsyn till: dels ensamföräldrarna, dels de familjer där båda makarna arbetar. Det gäller alltså att underlätta den gifta kvinnans förvärvsarbete, och det är en utveckling i jämlikhetsriktning.

Jag kan också citera vad som sägs i en skrivelse från Stockholms socialdemokratiska kvinnoförbund till Stockholms stads slakthus- och saluhallsstyrelse, där det påpekas att man haft konferenser om temat "öppet och stängt" och där en rad kvinnor har vittnat om behovet av alltmer kvälls- och söndagsöppet. "Familjerna vill gärna kunna göra sina klädinköp, köp av möbler, tunga matvaror och kapitalvaror etc. under söndagarna då både barn och föräldrar är lediga. Man behöver inte ta ledigt från arbetet, jäkta mellan kl. 17—18 eller på grund av knapphet på tid riskera impuls- och lockköp." Det är alltså inte bara fråga om en jämlikhet mellan män och kvinnor utan också fråga om att skapa ökad demokrati inom familjerna när man låter alla familjemedlemmar vara med om viktiga beslut.

Ett annat viktigt skäl är att det blir ökade möjligheter till deltidsoanställningar. Om man har en negativ inställning till deltidsoarbete, är detta inte något skäl. Men om inställningen är positiv, om man anser att det är rimligt att även människor, som inte kan arbeta heltid, skall ha en möjlighet att hålla kontakt med arbetsmarknaden, är detta ett skäl för avskaffande av lagen.

Herr Hallgren anser att detta kommer att missbrukas och att företagen vill att de anställda skall arbeta mindre än 18 timmar i veckan. Mot detta kan två saker sägas: Låt oss då för det första göra deltidsoarbetet mera konkurrenskraftigt. Låt oss i riksdagen vidta de åtgärder som behövs för att stärka deltidsoarbetets ställning. Det har sannerligen inte saknats initiativ för att förstärka sociala förmåner, semester rätt osv. för de deltidsoanställda. För det andra: Om familjesituationen är sådan att inte båda föräldrarna vill eller kan arbeta heltid därför att man inte har barntillsynen ordnad, är det väl bättre att få möjlighet till deltidsoarbete än att inte få någon möjlighet alls.

Fru Nordlander sade i går: "Pappa arbetar måndag till fredag och mamma arbetar lördag och söndag. De får aldrig träffas." För det första är det här inte fråga om något tvång utan om att erbjuda ytterligare arbetstillfällen. För det andra måste man väl ändå ha litet förtroende för familjerna. Om hustrun som går hemma hela veckan därför att barntillsynen inte är ordnad — den kommer inte heller att ordnas genom ett trolslag — tycker att hon vill komma ut och få kontakt med

förvärvslivet och dessutom vill förstärka familjens ekonomi och få en egen inkomst, skall väl inte vi ställa oss som förmyndare och säga: Det är inte bra att Ni förvärvsarbetar på det där sättet. Det skall Ni låta bli! Det är vad man gör, om man vill inskränka möjligheterna till deltidsarbete.

Ett tredje starkt skäl för att avskaffa lagen är att det dispensförfarande, som nu finns, fungerar godtyckligt och orättvist. Då kan man tänka sig att göra en ändring, och det finns förslag till sådana både i reservationen och i det särskilda yrkande som väckts under debatten.

Det jourssystem som fru Theorin talar för skulle för vissa delar av Storstockholm innebära en drastisk minskning av nuvarande service. För andra delar skulle det möjligtvis innebära en ökning.

Men detta skulle ske på ett sätt som sannerligen inte vore till konsumenternas fromma. Det är väl knappast någon som tror att detta skulle fungera i praktiken, att konsumenterna skulle hålla reda på att under den veckohelgen är just den butiken öppen, under nästa veckohelg är den andra butiken öppen osv.

När fru Theorin säger att detta baserar sig på servicebehovet och inte på konkurrensbehovet, måste jag fråga: Vem är det som skall avgöra servicebehovet? Är det kommunalpolitikerna, länsstyrelserna eller regeringen? Är det inte bättre att låta samspelet mellan handel och konsumenter avgöra servicebehovet?

Fru Theorin menar att konkurrensbehovet är oväsentligt. Jag kan hålla med om att det i och för sig inte är något självändamål. Men man kan ju inte ha en lagstiftning, som innebär uppenbara orättvisor i konkurrens-hänseende; det verkar snedvridande och innebär ett sämre utnyttjande av de gemensamma resurserna. Det är väl ändå ett memento för dem som vill ha kvar ett dispensförfarande när den som skall ha ansvaret för dispensgivningen i sista hand, nämligen handelsministern, säger: Vi har inte funnit någon annan lösning än att vi avslår alla dispensansökningar. Vi kan helt enkelt inte bedöma detta.

En logisk slutsats är den som dragits i det särskilda yrkandet, nämligen att det då är bättre att avskaffa all dispensgivning. Men det steg som i så fall skulle tas är onekligen drastiskt och skulle försvåra situationen för åtskilliga konsumenter.

Under debatten har man återopat mycket av det remissinstanserna yttrat. Jag skall inte göra det i någon större utsträckning. Jag skall bara be att något få komplettera bilden. Köpmannaorganisationerna är alltså den stora gruppen som skulle vara emot ett slopande av affärstidsregleringen. Jag vill bara påpeka att Stockholms stads och läns köpmannaförbund, som har de största erfarenheterna av dispensförfarandet, liksom Livsmedelshandlareförbundet tidigare i ledarartiklar i sin tidning har varit mycket kritiska mot den nuvarande situationen — de skulle säkert vara lika kritiska mot fru Theorins förslag — och även uttryckt en betydande sympati för ett avskaffande av lagen.

Man har återopat den allmänna opinionen. Herr Alf Pettersson i Malmö nämnde om ett antal tidningsurklipp som han hade sparat. Vi kan alla stå här och återopa opinioner, det blir mera tro och tyckande än någonting annat i denna debatt. Det är väl ganska naturligt i den situation som frågan nu befinner sig — med ett ställningstagande från regeringen

att lagen skall avskaffas — att de som vill ha lagen kvar låter höra av sig. De många konsumenter, för vilka det är önskvärt att få handla på utökade affärstider, har ingen anledning att låta höra av sig med någon opinionsstorm just nu. De är inte heller organiserade. Eftersom många remissinstanser har tillgodosett deras önskemål genom sina yttranden har de haft all anledning att hålla sig lugna.

Herr talman! Denna fråga har föregåtts av en utförlig remissbehandling, en utredning och en femårig försöksperiod. Det finns starka principiella skäl för att icke ha någon särskild affärstidsreglering. Det finns också goda skäl, om man avskaffar denna reglering, att följa utvecklingen för att se vad som händer på de punkter, där i dag en viss osäkerhet råder om utvecklingen.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr Sjöholm (fp).

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Det finns anledning att påpeka att också herr Romanus uppfattade ett ökat öppethållande som ett konkurrensmedel för att, som han sade, tillmötesgå konsumenternas behov. Jag har sagt att ett ökat öppethållande är ett konkurrensmedel för detaljhandeln som vi rimligen inte bör tillmötesgå. I det här fallet har möjligen handelsministern och herr Romanus samma uppfattning.

Närhetsservicen kommer att minska, säger herr Romanus, och pekar på att strukturomvandlingen redan nu har bidragit till att antalet butiker har skurits ned. Det är riktigt. Med denna nya servicemöjlighet, säger han, kommer man att kunna konkurrera om kundernas intresse. Det vittnar om en ganska dålig kunskap om det köpunderlag som handeln räknar med för att kunna vara konkurrenskraftig i en s. k. närhetsbutik. Jag nämnde tidigare att en omsättning på 3 miljoner kronor anses nödvändig. Den servicebutik som herr Romanus talade om konkurrerar just med ett väsentligt minskat sortiment men med ett utökat öppethållande. Jag vet inte om det ur konsumenternas synvinkel är rimligt att en närhetsbutik skall ha ett mycket mindre sortiment och troligen högre priser men ett vidgat öppethållande. Att de "svaga" konsumenterna, som icke är bilburna, skall få betala mer för denna närhetsservice kan vi naturligtvis inte acceptera.

Joursystemet, som jag har förordat och som så många remissinstanser har ställt sig bakom, innebär, säger herr Romanus, på sina håll en minskning av öppethållandet och på andra håll en ökning.

Jag skall försöka besvara frågan om vem som skall styra utvecklingen, om det är kommunerna, länsstyrelserna, regeringen eller om det är "samspelet" mellan handeln och konsumenterna, som herr Romanus kallade det. I motionen står det att varje kommun *kan äga rätt* att ha en livsmedelsbutik öppen söndag och helgdag och i större kommuner en butik i varje centrum. Det är alltså de förtroendevalda representanterna som skall avgöra detta servicebehov lika väl som man skall avgöra det servicebehov som konsumenterna har på den sociala sidan i vad det gäller barnstugor, ålderdomshem och annan kommunal service av olika slag.

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

Affärstidslag-
stiftning

Man avgör också behoven i dag genom utformningen av den fysiska planeringen. Följaktligen skall man också i kommunerna avgöra behoven i en sådan här servicefråga.

Fru NORDLANDER (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag har också ett referat från Lidköping, som jag citerade ett kort avsnitt ur i går, men det citatet hoppade herr Romanus över. Däri sägs att det kommer folk från hela bygden, ja, t. o. m. från grannstäderna. Där måste det ju då ske en kundomfördelning. Det är ju det enda som händer, om man åker från andra håll för att handla i en butik som har öppet.

Enligt referatet säger också butikschefen — som är en av två heltidsanställda, resten av personalen är sex deltidanställda — att det är inget problem att få folk. Det tror jag är helt riktigt. Siffrorna beträffande försäljningen skall jag här inte ta upp. Beträffande arbetet säger man vidare att var och en har ett schema. Ingen tjänstgör t. ex. två helger i följd. På varje skift är man bara två i affären.

Det visar ju att ett utsträckt öppethållande medför sämre arbetstider för de redan anställda. Man måste alltså arbeta i skift.

Det är klart att kundunderlaget i viss mån blir tillfredsställande så länge det bara är en affär som har öppet. Det säger man också i en annan pressdebatt, att så länge få haft sent öppet på en ort, har det ofta varit lönsamt. Men om alla skall konkurrera på det sättet så upptäcker man snart att kundunderlaget och köpkraften är begränsade. Det är väl ändå ingen som betvivlar att detta skulle förändras med öppethållandet. Kunderna blir inte fler och köpkraften blir inte större. Jag har hävdat motsatsen.

Sedan har det talats om ob-tilläggen som man får i samband med lagens slopande. Här vill jag citera från Handelsanställdas kongress. Det har sagts att det var inga motioner väckta i frågan, men kongressens första stora debattämne var just affärstidsfrågan. I referatet sägs på den punkten att "ett ökat ob-tillägg inte ska ligga till grund för ett lagrums vara eller ej. Det är en ren förhandlingsfråga som ska göras upp vid bordet utan sidoblickar på bytesobjekt."

Det var just vad jag sade också i går.

Det har skett en svängning i opinionen, men det tycks de som är för lagens slopande inte ha märkt.

På kongressen sade också ordföranden i Handels avdelning i Stockholm: "Klockan är en minut i tolv, kanske finns det en möjlighet trots allt med hänsyn till den förskjutning vi har fått i debatten. Det är nu inte enbart tal om de handelsanställda och deras situation utan det gäller också kostnaderna för samhället i form av barn tillsyn och liknande. Jag föreslår att kongressen uppdrar åt förbundsstyrelse och förbundsråd att bevaka eventuella öppningar för att få till stånd en skärpning av affärstidslagen."

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Till skillnad från vad fru Theorin påstod sade jag inte tvärsäkert att det kommer att bli en utveckling av närhetsservicen, utan

jag betonade mycket starkt att det finns en osäkerhet om vad som kommer att hända här. Därför bör man följa utvecklingen. Men man kan ju heller inte vara tvärsäker på motsatsen, som fru Nordlander var då hon sade att det är självklart att om affärstidslagen avskaffas så kommer den här butiken i Lidköping inte längre att kunna hålla samma låga priser och ha samma gynnsamma situation. Jag återoppar ett uttalande av en av de ansvariga i Konsum i Lidköping. Han tror att man kommer att kunna konkurrera bl. a. därför att man inte har så stor butik.

Slutsatsen bör väl bli: Låt utvecklingen visa om denna form av närhetsservice är konkurrenskraftig! Jag ser inte något skumt i att man påpekar att öppethållande är ett konkurrensmedel och innebär en bättre service. Det är för övrigt inte min upptäckt utan det är något som utredningen mycket tydligt har visat.

Enligt mitt sätt att se skall vi ha en decentraliserad ekonomi, där de olika näringsidkarna konkurrerar om konsumenternas gunst genom att ge service, hålla låga priser och upprätthålla ett sortiment. Konsumenterna får då genom sina inköp visa vad de föredrar. Man kan väl inte — som fru Theorin gör — säga att vi självfallet inte kan acceptera att en närhetsbutik håller ett mindre sortiment. Vilka vi? Det måste väl vara politikerna som inte kan acceptera det. Det är en utopi att tro att vi skall kunna ha en närhetsservice med samma sortiment som de stora varuhusen och fackbutikerna. Om vi inte kan acceptera ett annat alternativ, kommer vi inte att få någon närhetsservice alls. Vi får lov att finna oss i att närhetsbutikerna har ett smalare sortiment, om de över huvud taget skall kunna överleva.

Jag ställde vidare till fru Theorin frågan vilka som skall ha avgörandet: politikerna, länsstyrelserna eller regeringen. Fru Theorin svarade att jag borde ha kunnat läsa i motionen att det var kommunalpolitikerna som skulle ha avgörandet. De avgör så mycket annat att de kan avgöra också detta. För det första står det i reservationen, som ju är vad man har yrkat bifall till, att man skall överväga om överflyttning av dispensgivningen till länsstyrelserna skulle gagna reservationens syfte. Det talas alltså inte där om kommunalpolitikerna. För det andra vill jag med all respekt i världen för kommunalpolitikernas förmåga att fatta beslut säga, att det — i varje fall enligt mitt sätt att se — måste vara bättre om man i större utsträckning kan överflytta bestämmanderätten från kommunalpolitikerna till konsumenterna, så att de enskilda människorna själva får visa vilka önskemål de har. Det är, för att använda ett politiskt värdeord, bättre närdemokrati.

För övrigt vill jag beträffande de deltidsanställda säga att det inte är säkert att dessa värderar deltidsarbete och högre ersättning för obekvämt tid lägre än att ha ett heltidsarbete enbart på vardagar.

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! När det gäller vem som bör avgöra vilket sortiment konsumenterna skall ha, herr Romanus, talar jag om den erfarenhet man har inom detaljhandeln, och det är detta som konsumenterna enligt mitt förmenande borde ha rätt att ställa krav på. Man skall kräva antingen ett fullgott sortiment till hyggliga priser inom nära och rimligt avstånd — och

det ankommer på kommunerna att planera avståndet till butikerna – eller andra distributionsformer som hemsändning och telefonbeställning, konsumentbehov som man inom handeln hittills inte varit beredd att tillmötesgå. Man bör alltså, om man nu skall räkna med en uttunning av butikerna, kunna kräva andra serviceformer.

Men ett smalare och alltmer minskat sortiment till högre priser drabbar bara de svaga konsumenterna, som icke är bilburna. De andra kommer att med bil ta sig till de butiker där de kan köpa till billigare priser. Det är inte den utvecklingen jag vill ha. För mig är de fria marknadskrafternas spel verkligen avskräckande, och det kan bli dyrköpta erfarenheter om vi inte låter samhällsinstanserna bära ansvaret för planeringen. Att kommunerna enligt mitt förmenande är den rimliga instansen i detta sammanhang innebär ju inte, som det framhålles i reservationen, att man skall överväga om ett överflyttande kan tillmötesgå detta krav. Om dispensrätten bör ligga hos länsstyrelserna är alltså en värdering som regeringen får göra.

Därefter bara ytterligare ett förtydligande. Herr Romanus säger att det finns stora konsumentgrupper som tidigare krävt ett ökat öppethållande. Han åberopar därvid en utredning från 1963, där en tredjedel av de familjer som icke hade hemarbetande vuxen önskade ökat öppethållande. Men herr Romanus underlät att omtala att vi efter 1963 har fått ett annat öppethållande, nämligen till kl. 20.00 på kvällarna. Denna möjlighet har icke utnyttjats av dessa konsumentgrupper. Det är en stor minoritet, säger herr Romanus. Enligt utredningen är det enbart storföretagen som har krävt detta. Vad utredningen har tagit hänsyn till är att det under 1970 har visat sig icke föreligga något uttalat konsumentbehov av öppethållande utöver vad vi för närvarande har.

Beträffande de deltidsanställda vill jag för min del säga att det inte kan vara rimligt att man utnyttjar kvinnorna till deltidsarbete kanske på lördagar och söndagar med en sämre social trygghet och mindre sociala förmåner, som det därvid otvetydigt blir fråga om. Man skall inte acceptera en sådan utveckling utan man skall självfallet kräva att de skall ha en trygghet i sin anställning och en fullgod ersättning. Som jag ser det skall det i första hand vara fråga om heltidsanställning.

Fru NORDLANDER (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag har litet svårt att förstå, herr Romanus, sambandet mellan låga priser och ökat öppethållande. Jag tror att vi alla måste vara överens om att avskaffandet av affärstidslagen troligen kommer att innebära höjda priser.

Herr Romanus säger också, att man tvingar inte ut kvinnorna i det här arbetet. Men frågan är ju vilka som står till förfogande. Det är enbart den grupp som jag talade om mycket utförligt i mitt anförande i går. De kvinnor som står till förfogande är de som inte kan konkurrera om andra arbeten och som därför är hänvisade till ett visst, trångt område. Då blir det ingen valsituation, utan de befinner sig i en tvångssituation. För att klara sin ekonomiska situation tvingas de ut på arbetsmarknaden på de villkor som Maj Britt Theorin här har talat om.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Först skall jag be att få påpeka att den undersökning som jag citerade avser önskemål om livsmedelsbutikers öppethållande på söndagar. Den finns återgiven i den offentliga utredningen från 1965. Vad det kan ha för betydelse att öppethållandet därefter har utsträckts till klockan 20.00 på vardagar förstår jag inte riktigt.

Fru Theorin sade att det inte är rimligt att utnyttja kvinnor till deltidsarbete. De skall ha trygghet, och de skall i första hand ha heltidsarbete, ansåg hon. Här är det väl en fråga om hur mycket vi skall dirigera människors tillvaro. Många människor vill arbeta deltid. För min del vill jag gärna se en utveckling därhän att män arbetar deltid i större utsträckning och att kvinnor får en möjlighet att ta deltidsarbete i stället för att som nu inte få något förvärvsarbete alls. Det är vad det är fråga om, fru Theorin.

Att föräldrar till små barn båda två i första hand skall arbeta heltid är något som man kan bedriva opinionsbildning för, om man vill det, men det skall sannerligen inte politikerna sitta och bestämma. Vi bör acceptera att många människor vill arbeta deltid och att en hel del av dem vill vara mer med sina barn. Det är min principiella uppfattning, och den stämmer överens med många människors önskemål.

Den tvångssituation som man råkar ut för i dag innebär ju att deltidsarbetet är sämre ställt från social synpunkt och på många andra sätt. Det bör rättas till genom att deltidsarbetet ges en bättre ställning. Det har vi också föreslagit många gånger i riksdagen. Den tvångssituation som fru Nordlander sätter dessa kvinnor i är att de inte får något förvärvsarbete alls. Det tror jag varken de själva eller någon annan kan anse vara en bättre situation.

Det är ingen måtta på regleringslusten hos en del socialdemokrater. Inte nog med att man skall bestämma affärstiderna. Nu verkar det som om fru Theorin var inne på att man skulle bestämma sortimentet i affärerna också. Det är den enda rimliga slutsats jag kan dra, när hon säger att vi inte kan acceptera ett smalare sortiment i närhetsservicen. Jag tror för min del att det måste vi göra om vi skall ha någon närhetsservice. Det säger sig självt att en närbutik inte kan ha hur brett sortiment som helst. Det är väl också ganska rimligt att av det som man kan köpa på nära håll finns ett mindre urval än som kan erbjudas i ett större köpcentrum.

Framför allt tror jag emellertid att man inte bör förstora upp följderna av en förändring på det sätt som fru Theorin gör och säga att en sådan kommer att gå ut över närhetsservicen. Det är över huvud taget icke bevisat vilken riktning ändringen får, om man avskaffar lagen. Vad som står klart för de flesta är väl ändå, när diskussionens hetta har gått över, att några dramatiska förändringar blir det inte, om affärstidslagen avskaffas, utan endast en mindre anpassning till konsumenternas önskemål.

Herr tredje vice talmannen anmälde att fru Theorin anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslag-
stiftning*

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslags-
stiftning*

Fru LEWÉN-ELIASSON (s):

Herr talman! Av debatten om affärstidslagens vara eller inte vara framgår med önskvärd tydlighet att detta är en svårbedömd fråga. Något egentligt faktaunderlag om konsekvenserna av lagens avskaffande kan man inte hitta, och då blir det naturligtvis lätt så att tro och tyckande får vara argument för den ena eller andra ståndpunkten. Men vi skall väl inte heller bortse ifrån att det ligger motstridiga intressen i botten. Det gäller inte minst de konkurrerande företagen inom detaljhandeln. De enskilda köpmännen har sina intressen att bevaka, kedjeföretagen har sina, Kooperationen har sin syn, kioskhandeln sin, osv. Detta återspeglas naturligtvis i debatterna här i riksdagen. Vi har ju alla våra påtryckare. Men alla skjuter konsumentintresset framför sig. Dock kan man väl säga att konsumentintresset är också ett ganska mångtydigt begrepp. Skall man hävda detta rent och klart, måste det innefatta ett motstånd mot prishöjningar och mot en utarmning av närhetsservicen.

Men redan inför den enkla frågan om butikstiderna måste vi konstatera att olika konsumenter har olika behov och önskemål. Vi har då att göra en bedömning av vilka krav som är så väl grundade att en lagstiftning inte får hindra att de uppfylls. Affärstidsutredningen har inte gett oss så mycket fakta om konsumentkraven. Jag vet för övrigt inte heller vilket slags undersökning man skulle ha gjort för att kunna prestera ett sådant underlag.

Vi vet ändå att allt flera hushåll saknar någon hemarbetande medlem, vidare att antalet hushåll med lång resväg mellan hemmet och arbetsplatsen ökar. För dessa gäller att de har ett begränsat utrymme för inköpsarbete. Antalet personer på landsbygden och i mindre tätorter som har ofullständig butiksservice är redan nu betydande. Åtskilliga av dem disponerar bil endast på kvällar, lördagar och söndagar — om det nu finns en sådan i familjen. För alla dessa kan en utsträckt affärstid, inklusive söndagsöppet, vara av stor betydelse. Detta om behovet av fri affärstid.

Och så till konsekvenserna. Betyder det höjda priser? Det är återigen en fråga som knappast går att besvara på teoretisk bas. Handelsministerns meddelande ger inte heller sken av att man kan bedöma den saken i förväg. Därför är en skärpt prisövervakning nödvändig när affärstidslagen upphör dels för att för konsumenterna påvisa om prishöjningar inträtt på vissa köpställen, dels också för att påvisa om sloandet ger anledning till mera allmänna konsekvenshöjningar i vidare kretsar. På den negativa sidan har vi vidare farhågor för att strukturförändringarna, vilka särskilt drabbar vissa grupper, skall påskyndas. De har ju flera gånger åberopats i denna debatt. Frågan är alltså om en annan ordning för butikstiderna påverkar denna utveckling.

Detta kan sägas ha ett mycket nära samband med distributionsutredningens uppgifter och vara en del i hela det problemkomplex som denna utredning har att behandla.

Är det då en så viktig del att man skall låta distributionsutredningen ta hand om frågan såsom det föreslagits, eller skall man avvakta distributionsutredningen innan man tar itu med öppethållandefrågorna? Först vill jag säga att distributionsutredningen, som jag har ett visst ansvar för, vid utarbetandet av sitt remissvar noga övervägt denna fråga och för sin

del funnit, att man inte skall invänta dess betänkande. Skälen har varit de uppenbara olägenheterna i nuläget med gällande dispensförfarande.

Vidare finner distributionsutredningen att fördelarna med frisläppande ur konsumentsynpunkt synes vara större än nackdelarna. Man rekommenderar emellertid att konsekvenserna beträffande prisnivå och strukturutvecklingen särskilt skall undersökas, och den senare är självfallet just distributionsutredningens huvudfråga.

Den nämnd som här föreslagits kan göra detta på ett ganska bra sätt. Personligen har jag den meningen att frågan om när olika försäljningsställen skall ha öppet naturligtvis har ett sammanhang med hur de attraherar olika konsumentgrupper och på det sättet påverkar sin försäljningsvolym. Men jag kan inte inse att ett ökat öppethållande motverkar de små enheterna, de s. k. närhetsbutikerna. Här har sagts flera gånger att man tror – och jag vill gärna ansluta mig till den tron – att det kan vara ett verksamt konkurrensmedel för just dessa att de anpassar öppethållandet till föreliggande konsumentbehov. Eftersom man på så många håll och med olika medel eftersträvar just en närhetsservice är det väl intressant att se vad ett ökat öppethållande kan betyda.

Servicekommittén, en av de få remissmyndigheter som har gått emot förslaget från affärstidsutredningen, förtjänar och har också fått uppmärksamhet. Kommittén åberopar den helhetssyn som måste styra samhällsutvecklingen och som den har försökt formulera. Den räknar in varudistributionen i en grupp funktioner där kommittén anser det vara ett samhällsansvar att grundförutsättningar för full behovstäckning skapas i form av planeringsåtgärder. Man ger i fortsättningen en ganska pessimistisk bild av förhållandena och utvecklingen. Jag har ingen anledning att polemisera mot detta, inte heller mot uttalandet att konsekvenserna av de fria marknadskrafternas spel i fråga om butikstätthet, butikslokalisering, varudistribution och kommunikationer hitintills har varit av övervägande negativt slag för stora konsumentgrupper.

Jag kan däremot inte dela servicekommitténs mening att gällande lag med möjlighet till öppethållande alla vardagar mellan kl. 8 och kl. 20 ger tillräcklig serviceförsörjning i fråga om dagligvaror om det kombineras med kommunernas dispensrätt och att denna kommunernas dispensrätt bör användas som ett styrmedel i den kommunala serviceplaneringen. Detta fordrar, säger man, en översyn av dispensreglerna, som nu tillämpas olika i olika kommuner. Enhetliga riktlinjer för dispensgivning bör, säger man vidare, utformas från klart formulerade sociala och konsumentpolitiska målsättningar. Jag måste erkänna att jag föreställer mig att dispensgivning för butiks öppethållande skall ha en mycket mer begränsad funktion än som ett avgörande styrmedel i en allmän distributionspolitik.

I det sammanhanget kan jag inte undertrycka en fråga om vad som egentligen menas i reservanternas sammanfattning. De säger där att "statsmakterna inte i nuvarande läge bör avhända sig möjligheten att genom reglering av affärstiderna påverka strukturutvecklingen inom detaljhandeln och hålla tillbaka prisstegringarna". Och så säger de att det "blivit uppenbart att allvarliga skador kan uppstå om samhällsutvecklingen på väsentliga områden får styras utifrån rent företagsekonomiska

bedömningar. Exempel härpå kan hämtas från många områden — regionalpolitik, miljöpolitik, trafikpolitik, samhällsplanering i stort.”

Jag ställer frågan därför att det vore bra att få ett förtydligande av vilka tips man kan ha utöver reglering av affärstiderna. Man kanske rent av har konkreta uppslag. I fortsättningen säger reservanterna nämligen: ”Distributionsutredningens uppgift passar väl in i detta mönster.” Som det nu står är det verkligen en smula dunkelt, i synnerhet som den skara reservanter som samlat sig kring detta uttalande i vanliga fall har ganska olika meningar om samhällsstyrning på en sektor där enskilda företag är allenarådande.

Om jag inte vill lägga så stor vikt vid frågan om butiksöppethållande som påverkansfaktor i strukturförändringarna som många har gjort här, vill jag däremot gärna understryka att det finns starka krafter som verkar påskyndande på förloppet i fråga om strukturförändringarna. Jag skall tillåta mig att i största korthet referera en del av en artikel som Orvar Westelius har skrivit i Stockholms handelskammars senaste meddelande under rubriken Morgondagens inköpsbeteenden i Stockholmsregionen. Där diskuterar han en annan faktor för påverkan av strukturfrågorna, och det är bilen. Han bygger upp sitt resonemang på faktiskt köpbeteende hos olika inkomstgrupper, hushåll med och utan bil och boende på olika platser i regionen, och han säger:

”Ungefär 30 % av alla hushåll i den norra Stockholmsregionen ligger i inkomstgruppen 20–34 tkr. Dessa hushåll köper mindre i innerstaden, mer i varuhusen och oftare på lördagar än hushåll med högre inkomster. Dessa skillnader i inköpsmönstret beror inte på olika resmönster, olikheter i arbetsplatsernas läge eller olika sysselsättningsgrad.

Den sannolikaste förklaringen är att dessa hushålls konsumtion i högre grad än vad gäller hushåll med större inkomster inriktas på det sortiment som erbjuds i varuhusen och stormarknaderna. Speciellt utpräglat är detta mönster för de yngre hushållen i denna hushållsgrupp. Unga familjer med inkomster under genomsnittet men med bil lever ofta ett utpräglat ’förortsliv’ med ganska sällan förekommande kontakter med innerstaden och cityområdet. Deras resande är lika frekvent som i hushåll med högre inkomster men inriktar sig i högre grad mot områden utanför innerstaden.”

Sedan tar han upp framtiden och talar om vad som händer när ett hushåll får ökade inkomster: ”Det är sannolikt att massdistributionskanalerna följer med denna breddning av efterfrågan och utökar sina sortiment inte på djupet utan på bredden. En framtida inkomstutjämning bör även leda till att en ökande andel av konsumtionen går att fånga upp genom massdistribution av varor av stormarknadskaraktär.

Ökat biläggande kommer att innebära att den starkaste tillväxten av biläggande sker i hushåll med idag relativt låga inkomster. För dessa hushåll medför bilägandet en större förändring av inköpsmönstret än för andra hushåll med högre inkomster. Vi kan uttrycka det så att bilägandet ökar snabbast bland de presumtiva kunderna i de större centras varuhus och i stormarknader. De tendenser i köpvanornas förändring som vi beskrivit leder till minskade inköp i innerstaden och en så stark ökning av inköpen i större centra ute i regionen att möjligheterna att bygga ut dessa

centra kan visa sig otillräckliga. Dessa restriktioner öppnar marknaden för centra av annan karaktär, centra anpassade till mycket stor andel bilkunder koncentrerade till veckosluten. Sådana regionala centra skulle kunna betecknas som tredje generationen servicecentra karakteriserade av läge intill det regionala vägnätet, liten lokal marknad, lågt markutnyttjande och stora möjligheter till utbyggnad och förändring av lokalernas användningssätt. — — — Av betydelse för möjligheterna att etablera sådana regionala centra är emellertid utvecklingen av stormarknadsetableringarna i regionen. Det finns skäl att tro att de hushåll som idag utnyttjar stormarknader utgör en betydelsefull marknad för morgondagens regionala servicecentra.”

Litet tröstande kanske jag skall säga att för närvarande har de här stormarknaderna 2 procent av detaljhandeln, och man beräknar i de prognoser som görs att de 1980 kommer att ha 6 procent. Jag citerade inte detta för att göra något slags personlig deklaration, men jag vill påstå att det här är ett uttalande, gjort av en person med stor betydelse för branschens planering för framtiden. Och med all respekt för målsättningar, som man nu ställer upp i serviceutredningen och på andra håll, tror jag att när vi skall söka förverkliga dessa behov vi styrmedel som ännu inte är presenterade. Jag hoppas att de möter en bred uppslutning när de presenteras, för att man skall kunna angripa de problem som här i dag så livligt debatteras. Distributionsutredningen har naturligtvis i detta sammanhang ett primärt ansvar.

Till slut, för att återgå till dagens begränsade ärende, är min slutsats, herr talman, att föreliggande fakta visar att man inte kan förlänga nuvarande lag; alltför stora brister vidlåder den. En återgång till en gammal ordning med starka restriktioner kan jag inte heller finna passar in i dagens situation. Men samtidigt vill jag medge — och det har jag redan gjort — att det är oklart vad konsekvenserna av det föreslagna frisläppandet betyder för prisutveckling och strukturförändringar. I båda fallen kan emellertid den föreslagna nämnden få avgörande betydelse när det gäller att snabbt slå larm och ta upp frågan igen. För distributionsutredningen kommer erfarenheterna att ha betydelse som en av de många pusselbitar som vi behöver då vi skall utforma mål och medel för samhällsinflytandet i fråga om varudistributionen.

Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan.

Herr TORWALD (c):

Herr talman! Låt mig helt kort beröra anledningen till att jag tillsammans med några centerpartister motionerat om fortsatt giltighet för affärstidslagen efter den 1 januari 1972.

För det första befarar vi att de ändrade konkurrensförhållandena kommer att försätta de mindre företagen i en sämre situation än för närvarande. Följden kommer med all säkerhet att bli ytterligare nedläggningar, vilket i sin tur kommer att medföra sämre närhetsservice både i tätorterna och i de glesare befolkade delarna av landet.

För det andra tror vi att priserna kommer att påverkas ofördelaktigt.

För det tredje måste man räkna med att butikspersonalens arbetsförhållanden kommer att försämrats, något som vi finner orimligt i en tid då

man i övrigt vidtar åtgärder för att förbättra tjänstgöringsförhållandena.

De negativa verkningar som ett borttagande av affärstidslagen kan väntas föra med sig uppvägs därför enligt vår uppfattning inte av de fördelar som man eventuellt kan uppnå genom att slopa den. Om lagen slopas, kan ju butikerna hålla öppet på i princip vilka tider som helst, och vi finner för vår del inte en sådan utveckling mot ett "kontinuerligt öppethållande" inom affärsvärlden önskvärd. Både affärstidskommitténs undersökningar och erfarenheterna inom handeln tyder på att det stora flertalet konsumenter i stort sett är nöjda med de affärstider som handeln tillämpar för närvarande.

En allmän förlängning av affärstiderna kommer knappast att medföra någon ökning av den totala omsättningen inom handeln. Den ökade omsättning som stormarknader och varuhus kan uppnå genom ökat öppethållande kommer därför sannolikt att leda till motsvarande omsättningsminskning i butiker av annan typ.

Ett viktigt syfte med den hittillsvarande affärstidslagstiftningen har varit att tillförsäkra såväl anställda som företagare inom detaljhandeln tillfredsställande arbetsförhållanden. Sådana hänsyn måste enligt vår uppfattning fortfarande tillmätas stor betydelse när man bedömer värdet av fria affärstider.

Många handelsanställda torde — de förbättrade ekonomiska villkoren till trots — betrakta ökad kvälls- och söndagstjänstgöring som en försämring av arbetsförhållandena. Stor hänsyn måste också i detta sammanhang tas till de företagare som själva arbetar i sin rörelse och till medhjälpare familjemedlemmar. I de mindre och medelstora butikerna svarar företagarna och deras familjemedlemmar för den dominerande arbetsinsatsen. Dessa grupper omfattas inte av arbetstidslagen. Affärstidslagen ger alltså dessa grupper ett socialt skydd, som är svårt att uppnå på annat sätt.

Det är enligt vår mening angeläget att statsmakterna inte avhänder sig den möjlighet som affärstidslagstiftningen ger att påverka strukturomvandlingen inom handeln. Frågan om man skall ha fria affärstider eller inte bör därför prövas först då statsmakterna tar ställning till de förslag som distributionsutredningens undersökningar föranleder.

Herr talman! Mot denna bakgrund får jag yrka bifall till den reservation som är fogad till näringsutskottets betänkande nr 53.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag hör till dem i denna kammare som menar att en reform, en förändring, skall motsvara ett klart uttalat behov. Man skall vara övertygad om att det man sätter i stället är bättre, och vi är många som menar att ett slopande av affärstidslagen inte motsvarar något sådant klart uttalat behov.

Och här gäller verkligen satsen att man vet vad man har men man vet inte vad man får. Uppenbarligen vet inte herr handelsministern det heller, för det är ju tveksamma sättningar i hans skrivning. Remissorganen är också tveksamma, synes det mig. Om man läser deras yttranden fullt ut kan man ta vissa delar till intäkt för våra yrkanden lika väl som för handelsministerns yrkande. Pris- och kartellnämnden t. ex. är ju i sitt

yttrande inne på prisfrågan, och nämnden bör ju begripa sig på konsekvenserna där.

Dispensfrågan har diskuterats, och det är klart att den är väsentlig, men den har ju inte med lagen att göra. Då får man angripa dispensförfarandet. Det är svårt att påstå att de nuvarande förhållandena har vållat någon märkbar olägenhet, om man som sagt bortser från den snedvridning som dispensererna har medfört.

Det har ofta sagts att de många småhandlarna riskerar att bli utplånade. Det kan naturligtvis inte bevisas men det kan befaras. Och här säger man att det är lätt att åberopa sig på skilda opinioner. Men Köpmannaförbundet måste väl representera en kvalificerad opinion, och vi måste väl ha märkt trycket även från de handlare som vi själva låter oss servas av. Gå runt och fråga! Jag har försökt göra det, och jag har inte mött en enda som ville slopa affärstidslagen. Låt mig ta ett exempel från hopen. Det är en fru Anderberg i närheten av Värnhemstorget i Malmö som har 150 meter till Domus varuhus, 100 meter till Tempo och 100 meter till EPA och som alltså redan nu befinner sig i ett rätt svårt konkurrensförhållande. Det är ett familjeföretag, en speceriaffär, som hon driver med hjälp av sina närmaste, och en hel del av hennes kunder är pensionärer. Det är klart och tydligt att i det konkurrensläge där hon befinner sig har hon inte råd att förlora en enda kund. Blir det nu öppethållande på söndagen, vilket det torde bli, inträffar för henne den förändringen, om hon klarar situationen, att hon får serva sina kunder på sju dagar i stället för sex, och det är ingen större vinning. Hon vinner ju inte någon ny marknadsandel. Det har sagts många gånger på ett förträffligt sätt att den här förändringen att man slopar lagen producerar ju inte fler köpare, utan det blir bara en omfördelning och en omfördelning mot de större företagen.

Nu säger man också att ingen tvingar ju människor att ha öppet – det är ingen lag om öppethållande, utan vederbörande har frihet att stänga. Men det är väl helt uppenbart att en sådan frihet är en chimär. I ett konkurrensförhållande måste man uppleva att man inte har något val; man har att antingen stänga och gå under eller försöka hänga med. Och det är klart att man i en sådan situation väljer det senare. Jag tycker det är helt falskt att där tala om en frihet som är av värde för företagarna. Om man hade använt det resonemanget vid behandlingen av annonsskatten i våras, så kunde man ha sagt: Ja, men ingen företagare är ju tvungen att annonsera. Han kan låta bli; då slipper han att erlagga den skatten till herr Sträng. Men var och en förstår väl att en sådan företagare inte skulle vara med i svängen så särskilt länge.

Sedan vill jag också säga några ord om de fria marknadskrafterna, som många menar skall få spela fritt. Det där är väl mycket tveksamt. De fria marknadskrafterna måste väl liksom naturkrafterna stävjas, så att man förhindrar de olyckor sådana krafter kan åstadkomma. Vi måste skydda de institutioner som gör icke obetydliga folkgrupper väsentliga tjänster.

I motionen 1571 av herr Komstedt och mig talar vi om situationen för de gamla och handikappade. Jag tycker att den saken har kommenterats alldeles för litet. De äldre människorna går till sina närbutiker inte bara för att köpa kaffe, socker och grädde, utan för många av dem är besöket i

butiken den enda mänskliga kontakten under dagen. Då utbyter man tankar och pratar litet och får på det sättet kontakt med andra människor. Det är en social aspekt som man inte får glömma bort. Vi vet också att de gamla och handikappade blir vill samma i de stora varuhusen — förklarligt nog. Jag tycker att man inte behöver vara särskild gammal för att bli villsam i stora varuhus. Där finns i regel inga människor att fråga till råds. Man irrar omkring. Visserligen finns det expediter där, men det verkar som om det fanns ganska få försäljare med varukännedom. Tveksamt är väl också om inte utvecklingen mot stora varuhus kommer att avbrytas. Jag tycker att vi i ett välfärdsland som Sverige skulle kunna kosta på oss litet service också. Utvecklingen där vänder sig kanske, men då har redan många av de små företagen lagt ned sin verksamhet.

Sedan skall jag också säga någonting om distributionsutredningen, som fru Lewén-Eliasson också berörde. Utskottet menar att den utredningens resultat inte behöver inväntas, utan man kan tillstyrka förslaget om lagens avskaffande redan nu. Det tycker jag är oklokt, så mycket mer som fru Lewén-Eliasson nyss sade att när utredningen är klar — och hon bör veta vad hon talar om, eftersom hon är ordförande i utredningen — kan det framkomma synpunkter som hon hoppas då skall bli beaktade i detta sammanhang. Varför i all rimlighets namn då inte vänta till dess utredningen är klar? Om vi har haft denna lag i 50 år, så kan vi väl ha den ett par år till, då vi får fram sådant som klarare än nu kan ge vid handen huruvida vi behöver reglering på detta område eller inte.

I vår motion har vi också anlagt en annan aspekt, som ser ut att ha kommit bort i utskottets betänkande och i reservationen, nämligen den sociala aspekten och de rent mänskliga synpunkterna på denna fråga som jag tidigare har berört. Vi vill slå vakt om människornas fritid, vi vill att alla skall få en samlad fritid. Vi vill ge den moderna, stressade människan tillfälle till ett stimulerande familje- och helgdagsliv. De värden som ligger i det har vi sannerligen all anledning att slå vakt om i det här landet, där splittringen inom familjerna ofta är stor. Om nu också helgdagarna kommersialiseras bidrar vi till en splittring, som ofta har många bekymmer i släptåg. Jag vet att det är lätt att nonchalera detta; man kan ju inte klart registrera det i kalla siffror. Men var och en som sysslar med människor vet att jag har rätt. Nog bör vi i ett välfärdsland ha råd att hålla oss med en söndag, en helgdag. Jag är inte ute för att slå vakt om kyrkan — hon klarar sig nog — men jag vill slå vakt om människorna. De som nu mer eller mindre tvingas till söndagsarbete får sin söndag splittrad och får inte samma möjligheter till ett berikande familjeliv och gudstjänstliv. Vi skall som politiker inte nedvärdera dessa ting. Det gäller människors andliga behov. Vi skall se till att människor får möjlighet att tillgodose även dessa behov. Jag kan försäkra de ärade kammarledamöterna att det finns många människor här i landet för vilka helg och gudstjänst är en ofrånkomlig del av verkligheten. Det är faktiskt så att kyrkorna samlar mer folk än alla idrottsevenemang tillsammans.

Detta är som sagt inte min huvudpunkt i detta sammanhang, men det hör till bilden, och det har skamligen försummats både i utskottets skrivning och i reservationen.

Man kan inte påstå att det finns några nämnvärda olägenheter med

den nuvarande ordningen. Jag finner därför, herr talman, slopandet av affärstidslagen helt onödigt och yrkar bifall till reservationen.

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslags-
stiftning*

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Det är verkligen svårt att efter en så här lång debatt anförå några nya synpunkter, och jag skall inte heller göra något försök till det. Men jag känner stort behov av att ändå delta i den här debatten. Jag finner nämligen att förslaget är ett steg mot ytterligare kommersialisering av vårt samhälle.

Herr Werner i Malmö och många med honom har berört familjen och våra möjligheter att vara tillsammans söndagar och helger, då så många som möjligt är lediga samtidigt. Vi kan ju aldrig få ett samhälle som är helt stängt på söndagarna — hur skulle förresten det se ut? Det är ingen som tänker sig ett sådant samhälle. Men man behöver inte, menar jag, ta steg i fel riktning. Man bör då hellre gå åt det andra hållet.

Jag upplevde för många år sedan med stor tillfredsställelse att posttjänstemännen slutade bära ut posten på söndagarna. Det var många som protesterade mot att man drog in på servicen. Det är klart att det blev en sämre service. Men vi har klarat oss alldeles utmärkt med den sämre servicen. Det man vann var att en rätt stor grupp människor i vårt land slapp arbeta på söndagarna.

Jag tror att vi med affärstidslagens slopande påbörjar en olycklig utveckling — detta är ju ändå en fråga på sikt. Även om det skall tillsättas en nämnd, och även om denna nämnd skall följa utvecklingen noggrant, tror jag inte att det blir möjligt att gå tillbaka. Jag skulle vilja jämföra det här med att t. ex. införa reklamfinansierad TV. Efter några år är det ganska omöjligt att ändra på ett sådant förhållande. Det visar erfarenheterna från andra håll. Jag tror att vi skall uppleva precis samma sak här.

Det visar sig ju också beträffande de dispenser som man har lämnat i så stor utsträckning här i Stockholm att det är svårt att dra tillbaka dem över en natt. Jag menar därför att den motion som herr Alf Pettersson har skrivit — jag var också med under diskussionerna beträffande den — är omöjlig, eftersom den medför att man skulle handla alltför snabbt.

Den reservation som är fogad till betänkandet talar ju också om skärpning, och jag uppfattade också att den motion som jag skrev under gick i den riktningen.

Handelsminister Feldt har sagt att reservationen innebär en större liberalisering. Skall vi nu släppa lös på de ställen där vi inte har söndagsöppet i någon större utsträckning eller ingen alls? Jag tyckte ett tag att han uppträdde som om han var ägare av alla affärskedjor i det här landet och hade i sin hand att släppa lös affärernas söndagsöppethållande. Så är det naturligtvis inte utan det är affärerna som i första hand tar initiativet, och vi menar att i det här sammanhanget måste kommunerna ha ett mycket avgörande ord.

När vi har talat om att man bör ha någorlunda enhetliga regler är det ju för att inte få uppleva det förhållande som vi har här i Stockholm på andra håll i landet, utan man skall ha någonting att styra efter. Jag tycker att det är en ganska logisk uppbyggnad av ett resonemang, och jag tror att handelsministerns försök att skjuta detta i sank ändå faller. Jag kan

förstå den synpunkten att han som handelsminister — och regeringen — är bekymrade över det besvär som det här kan förorsaka. Men nog får man ta på sig vissa besvär ibland för att ett samhälle skall kunna fungera under hyggliga förhållanden.

Det är mycket svårt att riktigt få klart för sig hur starkt trycket är utifrån. Jag har i varje fall sedan jag skrev på motionen och det blev känt att jag stod på avslagslinjen mött väldigt mycket av sympati för den linjen. I Göteborg -- det hände förresten innan propositionen förelåg — kontaktade man mig från Handelsanställdas förbund och sade: Vi är eniga om att vi inte vill ha den här utsträckningen av öppethållandet, vi vill inte slopa affärstidslagen. Man befarade rätt stora förändringar. Jag har senare frågat dem: Är ni eniga? De säger: På den här punkten är vi eniga. Det är alltså en ganska stor avdelning på ungefär 10 000 medlemmar.

Jag kan hålla med om att man i en sådan här fråga som är kontroversiell inom ett förbund givetvis får lita till förbundsstyrelsen och de representativa organ som finns, men det vore att sticka huvudet i busken, om man inte ändå förstår att det finns en väldigt differentierad opinion inom Handelsanställdas förbund, och jag är inte alls säker på att det vid en omröstning inom förbundet skulle bli bifall till det förslag som herr Feldt har lagt fram. Det är ju också så att Handelstjänstemannaförbundet har avstyrkt, och det bör man naturligtvis också ta in i det här sammanhanget.

Går man till affärerna visar det sig ju att meningarna också där är delade, men jag tror att det är en rätt tolkning — det framgår ju också av näringsutskottets betänkande — att de mindre företagen är ganska rädda för den här saken, medan de stora affärskedjorna ju sluter upp omkring regeringens linje i det här avseendet. Jag kan vittna även där. Man har nämligen ringt mig från Göteborg -- Göteborg och Kungälv hör ju ihop i detta avseende — och sagt: Vi som har affärer i Göteborgs centrum är emot ett frisläppande. Vi är nästan övertygade om vad som kommer att hända. Först kommer Metro och sedan EPA. Så måste Domus följa efter och därefter kommer specialaffärerna.

Det är möjligt att dessa affärsinnehavare beskriver en situation som inte inträffar omedelbart utan tar tid. Men det är vad de säger, och jag tror att man måste anse dem vittnesgilla i detta avseende.

Det som ändå blir avgörande för ett ställningstagande måste naturligtvis vara hur man ser på samhället och även i vad mån konsumenterna ställer stora krav i detta stycke. Av propositionen framgår att en majoritet av konsumenter vid hearingen i utredningen var emot ett utsträckt öppethållande. Jag tror, herr Feldt, att vi går in i en utveckling, som inte är lycklig. Man kommer säkerligen i handelsdepartementet ifrån bekymmer att handlägga dessa svåra frågor, men jag tror det är en utveckling som inte är att föredra.

Jag kommer i första omgången att rösta på reservationen i näringsutskottets betänkande nr 53. Om däremot herr Alf Petterssons yrkande kommer upp i den slutliga voteringen, kommer jag givetvis att stödja herr Alf Petterssons förslag. Jag vill tillägga att om man menar allvar med att inte vilja ha ett frisläppande, kan man — vare sig man biträder herr Alf Petterssons yrkande eller reservationen — näppeligen i sista hand rösta på

utskottsmajoritetens förslag. Då har man egentligen bara så att säga frälst sin själ. Jag tycker att det vore en logisk kullerbytta.

Herr talman! Med dessa enkla ord yrkar jag bifall till reservationen.

Herr handelsministern FELDT:

Herr talman! Jag måste lämna ett kort svar till herr Svensson i Kungälv. Han tycks tro att regeringens ställningstagande i denna fråga och mina invändningar mot den reservation som föreligger betingas av en rädsla för besvär, arbete och bekymmer. Det är inte så. Vi är inte rädda för att ta på oss både arbete och besvär, om vi anser att det fyller ett vettigt ändamål.

Jag anser mig ha inte bara rätt utan även skyldighet att upplysa riksdagen att den står i begrepp att fatta ett beslut, som ålägger mig en omöjlig uppgift, nämligen att både skärpa dispensgivningen och att liberalisera den. Det är nämligen innehållet i reservationen. Jag kan åta mig, herr talman, att utfärda bestämmelser som minskar öppethållandet på söndagar i detta land. Jag kan åta mig att utfärda bestämmelser som ökar öppethållandet i detta land, men jag kan inte åta mig att göra bådadera, vilket reservanterna kräver i sin reservation.

Herr SVENSSON i Kungälv (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har tidigare hört den argumentationen av herr Feldt, men den är i grunden fel.

Vad är det som säger att Malmö skulle införa ett Stockholmssystem, eller ett skärpt Stockholmssystem, som det skulle bli fråga om här enligt våra intentioner? Det ligger först och främst i affärsinnehavarnas intresse, det är de som skall ta initiativet — och sedan ankommer det på Malmö stad, som har att fatta beslut enligt de normer som finns. Jag menar att de normerna kan vara ganska restriktiva. Men kommunerna måste ha ett ganska starkt inflytande som första instans.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Handelsministern talar om den omöjliga uppgiften att samtidigt både skärpa och liberalisera dispensgivningen. Men det finns ett tredje sätt, herr handelsminister, nämligen att göra systemet så rättvist som möjligt, och där anvisar vi en annan väg. — Ja, det går bra att skratta, herr handelsminister, men vi är ganska många som anser att om man lägger dispensgivningen på länsstyrelserna blir det en riktigare fördelning av dispenser. Jag tror det går att lösa problemet på något sätt.

Herr handelsministern FELDT:

Herr talman! Jag tycker att landets kommunalmän måste känna sig något nedstämda över den här debatten. Man har dragit slutsatsen, att så fort man avlägsnar beslutanderätten från de kommunala förtroendemännen och antingen lägger den hos tjänstemännen i en länsstyrelse eller hos tjänstemännen i handelsdepartementet, blir det rättvisa. Så enkelt kan dock inte livet fungera, inte ens sett från herr Werners horisont.

Till herr Svensson i Kungälv vill jag säga att om man kräver att likformighet skall skapas, måste det ju i detta krav ligga ett besked till

Malmö kommun, att man där icke får beröva konsumenterna den service som de har tillgång till exempelvis i Stockholm men också på andra orter i landet. Det är en självklarhet att detta förutsätter initiativ från handels sida, men bara för några dagar sedan, herr talman, ville samtliga affärer i Malmö ha dispens för att få hålla söndagsöppet före jul – herr Svensson behöver därför inte avvakta under någon längre tid, att detta initiativ skall tas från köpmännen även i Malmö.

Så återkommer jag till den fråga som jag aldrig har fått något svar på: Hur skall jag göra – skall jag tillämpa likformigheten på så sätt, att det är rättvisan i Malmö som skall gälla också i Stockholm, eller är det rättvisan i Stockholm som skall gälla i Malmö?

Herr SVENSSON i Kungälv (s) kort genmäle:

Herr talman! Gör inte handelsministern det alldeles för lätt för sig? Det måste väl ingå i handelsdepartementets arbetsuppgifter att utforma de riktlinjer som man där anser vara riktiga och nödvändiga. Följ gärna intentionerna från reservationen i det avseendet! Det är möjligt att vi därmed får affärer som håller öppet längre ute på landsbygden och i städerna och att tillsammantaget fler affärer än för närvarande kommer att göra det. Det är ingen som har vänt sig mot detta i och för sig, utan mot att det kan bli fråga om öppethållande över hela fältet. Låt oss säga att vi skulle införa Stockholmssystemet över hela landet. Då skulle jag omedelbart protestera och säga, att så vill vi inte ha det. Det skulle innebära att vi kommersialiserade samhället och amerikaniserade det, och jag vill inte ha ett sådant samhälle.

Men det är självklart att vi motionärer och de som är reservanter har menat att det finns ett konsumentintresse som man inte kan negligera. Låt oss därför försöka uppnå ett tillstånd där vi går dem till mötes i det avseendet!

Jag medger att detta kommer att bli bekymmersamt. Det kan vara svårt att genomföra. Men jag menar också att vi måste ta på oss den uppgiften, om vi inte vill välja det som för mig är värre. Jag känner, herr talman, inte igen mina socialdemokratiska partivänner; jag anser att argumenteringen går i en riktning som för mig såsom socialist bär åt fel håll.

Herr handelsministern FELDT:

Herr talman! Skulle socialismen hänga på affärstidsfrågan, då hänger den i det här landet på en alltför skör tråd för att det skulle kunna vara angenämt för någon av oss. Den här frågan kan inte vara avgörande för det ideologiska sinnelaget.

Men, herr talman, jag tror inte att vi kommer längre i den här debatten än till att konstatera att herr Svensson i Kungälv alldeles riktigt uppfattar reservationen så att det kommer att leda till ett ökat öppethållande på söndagar över hela landet. Vad en del av reservanterna har avsett – jag har försökt att säga det hela tiden – är att av regeringen kräva en liberalisering jämfört med nuvarande läge. Därför förstår jag inte att herr Svensson kan ställa sig bakom en reservation med denna innebörd när han samtidigt talar om att han egentligen vill ha en skärpning.

Herr tredje vice talmannen anmälde att herr Svensson i Kungälv anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslag-
stiftning*

Herr TAUBE (fp):

Herr talman! En för oss riksdagsmän mycket viktig uppgift är att hålla kontakt med vår valkrets - icke endast med våra väljare utan med så många medborgare som möjligt i vår bygd. Man kan tala om att "lyssna till rörelsen" eller - tycks det mig - ännu hellre "resonera med gräsrötterna", detta helt oberoende av "gräsrötternas" politiska hemvist.

Jag gick ut i min bygd och frågade "gräsrötterna", och svaret blev alltför entydigt för att jag icke i den kommande voteringen skall ta hänsyn till vad medborgarna - "gräsrötterna" -- hemma i min bygd vill, tror och tycker.

Handelsminister Feldt har i sitt meddelande till riksdagen den 10 november 1971 enligt min mening på ett seriöst sätt vägt för- och nackdelar mot varandra och kommit fram till att fördelarna överväger nackdelarna. Jag har försökt göra samma seriösa bedömning och har kommit fram till att nackdelarna vida överväger fördelarna.

Nu är den här frågan så debatterad här i kammaren, i press, radio och TV och i allra högsta grad bland allmänheten, att man inte kan tillföra debatten något nytt. För att spara tid den här sista arbetstygda veckan skall jag bara i all korthet motivera mitt ställningstagande och dra de slutsatser jag har kommit fram till.

Jag har kommit fram till att det här främst rör sig om ett storstadsproblem - allt som storstadsborna tror och tycker behöver ju inte alltid vara rätt! Om affärstidslagen slopas, kommer detta otvivelaktigt att gynna stormarknader och varuhuskedjor. Ett stort antal småbutiker kommer att duka under, och det blir en försämring av närhets-servicen.

Att ett slopande av lagen kommer att få en prishöjande effekt är väl fullständigt självklart. Detta sker exakt samma dag som prisstoppet definitivt upphör. Att den mindre och medelstora företagsamheten i dag kämpar hårt - bl. a. beroende på konjunktursvackan - vet vi alla. Varför skall vi då ha en ytterligare pålaga just i detta läge?

Herr talman! Varför gör nu de handelsanställda allt för att slippa arbeta på söndagen? Jo, även de har ett familjeliv, även de kanske vill gå på en fotbolls- eller bandymatch eller i kyrkan. Att protesten just nu är hård från de handelsanställdas sida hemma i min bygd torde framgå av det tidningsurklipp som jag nu visar.

Kristianstads kommunstyrelse gav i höstas dispens för söndagsöppet under formen av s. k. "öppet hus". Någon protest från de handelsanställda avhörde icke vid det tillfället. Affärsmännen hade tänkt upprepa detta söndagen den 19 dennes, och även den gången fick de kommunstyrelsens välsignelse. På grund av ett formellt fel - de handelsanställda fick inte reda på beslutet senast sex veckor före ifrågavarande söndag - överklagades beslutet hos länsstyrelsen. Denna hade naturligtvis ingenting annat att göra än att upphäva kommunstyrelsens beslut.

Det intressanta i denna sak är onekligen att de handelsanställda över

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslags-
stiftning*

huvud taget överklagade beslutet, för det gjorde de inte i höstas. Detta visar att stämningen har svängt, att den svängt snabbt och mycket kraftigt.

För en liten tid sedan hade jag en artikel införd i Kristianstadsbladet där jag bad "gräsrötterna" att låta höra av sig, antingen direkt till mig eller i form av insändare i tidningen. Ingen av dem som hört av sig eller skrev insändare i tidningen – och det var en hel del, ni kan se efter i biblioteket – uttalade sig i annan riktning än att affärstidslagen icke bör slopas.

Skall vi i dag verkligen gå emot vad en överväldigande majoritet av vårt folk vill – jag räknar då bort våra storstadsområden. Nej, storstäderna får klara sina problem genom lämplig – och hoppas jag – restriktiv dispensgivning. Låt oss tänka över detta problem ytterligare några år och förlänga affärstidslagen i första hand t. o. m. den 31-december 1974.

Med dessa få ord, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag förstår vilken glädje vissa riksdagsledamöter och regeringens ledamöter med handelsministern i spetsen känner över att folk kanske kommer att få arbeta på lördagar och söndagar. Jag förstår mer än väl att man därmed säger sig öka servicen. De som säger så har ett annat slags arbete än den som arbetar i en snabbköpsbutik som kassörska.

När handelsministern gjorde sin förkunnelse den 10 november talade jag om vad jag ansåg om förslaget att slopa affärstidsregleringen. Jag beklagar att Gustav Möller inte fick vara med och skola regeringsledamöter och andra om vad socialpolitik innebär. När jag 1946 gav ett omdöme om en statsminister uttalade jag mig om hans kvalifikationer. Jag nämnde bl. a., att eftersom den blivande statsministern hade fått en social skolning i socialdepartementet, hade arbetat i ecklesiastikdepartementet och utbildats i Gustav Möllers anda, ansåg jag att han hade en sådan kontakt med människorna att han skulle kunna uppfylla vad sociallagstiftningen avsåg, nämligen att skydda och hjälpa människorna och att det skulle utgöra grunden för kloka och vettiga beslut.

Tyvärr måste jag efter att ha hört handelsministern, herr Svanberg och herr Romanus säga att man i dessa herrar icke har någon försvarare av vad svensk politik i Gustaf Möllers anda har försökt bygga upp. I stället är de beredda att riva ned vad som har byggts upp.

Det har sagts hur ett upphävande av affärstidsregleringen kommer att verka. Måste man inte ta hänsyn till personalen, till allmänheten, till familjen och över huvud taget till våra möjligheter att bevara Välfärds-sverige? Om herr Romanus tror att han med sin liberalism skall ta bort vår socialpolitik får han också sluta med allt sitt motionerande i olika sociala frågor, därför att då är det ju bara en bluff. Herr Romanus har ingen som helst känsla för de människor som socialpolitiken skall skydda.

Vad kommer att följa efter den 1 januari? Då släpper vi prisstoppet. Och det har handeln väntat på mer än andra. Hyrorna kommer att öka. På grund av en ändring i hyreslagen har mindre affärsmän och hantverkare redan fått varsel om hyreshöjningar på upp till 400 procent

på de nuvarande hyrorna.

Det låter också ganska betänkligt när vi i dag konstaterar att vi redan nu överför kostnaderna för varudistributionen på dem som har den ekonomiskt sämsta bärigheten och tillika svårigheter att komma till storköpen. Är det ingen av herrarna och damerna som har lagt märke till att om man går till ett storköp, t. ex. Obs, så handlar man tio procent billigare än om man köper i en storköpsbutik som ligger i centrum. Den prispolitiken tillämpas av Konsum och den tillämpas av handeln över huvud taget. Man lockar de bilburna och ekonomiskt starka köparna till storcentra. Men var får pensionärerna göra sina uppköp? Var får de som är handikappade eller ekonomiskt svaga handla? De får köpa i butiker som har de högre priserna.

Skall vi fortsätta på denna väg kommer vi i en situation, där vi inte längre kan tala om Valfärdssverige, därför att vi kommer att utesluta både pensionärer, handikappade och andra ekonomiskt svaga grupper från möjligheten att köpa för det pris som vi bättre ställde som har bil kan tillgodogöra oss. Detta är redan nu ett faktum.

Ni talar om att butiker inte skall försvinna eller hantverkare få lägga ned. Är det ingen av herrarna och damerna som har sett hur utvecklingen har blivit, med den koncentration av storbyggenskapen som har skett till vissa områden? Det är riktigt att affärsmän i storköpscentra klarar sig bra. Men tyvärr har vi inte möjligheter i dag att placera de sämst ställda och de ekonomiskt svaga i centrum exempelvis i Stockholm därför att då lägger svårigheterna att betala hyrorna eller att över huvud taget komma över lägenheter hinder i vägen.

Om handelsdepartementet nu har sett till att de affärsanställda har möjlighet att få barntillsyn, är det givet att man ställer sig frågan: Vem skall betala den barntillsynen? Är det kommunerna eller kommer handelsdepartementet att bekosta barntillsynen?

Är det rimligt att handeln i dag skall ha subventioner från kommunerna för att äldre och handikappade skall kunna få möjligheter att göra sina inköp? Det är en orimlig utveckling. Jag har en känsla av att man inom de ekonomiskt starka skikten av samhället mera ser till sina egna fördelar än man tänker på människor vilka inte har 40 000–50 000 kronor eller mera i inkomst utan vilka, som en pensionär, får klara sig på kanske 10 000 kronor eller som en arbetare på kanske 20 000 kronor.

Jag vill vidare säga till herr Werner i Malmö — han kan ju inte beskylla mig för att ha samma motiv som han — att det väl är märkligt att vi tidigare i århundraden har försökt att bevara en ledig dag för människorna i veckan oavsett vad de arbetat med men att vi nu inte har råd med detta. Hur kan vi försvara och förklara det förhållandet att människor i vårt land skall tvingas söka med ljus och lykta efter sådana anställningar där de kan sluta sitt arbete på fredagkvällen och vara lediga till måndag morgon? Behöver inte de affärsanställda samma möjligheter? Jo, förvisso.

Det sägs nu att man skulle locka de affärsanställda genom förmånliga ob-tillägg. Det innebär en oerhörd anklagelse mot handeln. Om handeln nämligen skulle ha möjligheter att betala de ökade kostnader som följer med en sådan lagstiftning, varför har då inte handeln — både den

kooperativa och den privata - redan tidigare givit de anställda i låglönegrupperna mera betalt vid avtalsförhandlingarna? Det finns tydligen ett utrymme för detta.

Hela betänkandet andas ungefär den inställningen att man nu skall försöka ordna det så att kvinnorna kan få möjlighet att arbeta på lördagar och söndagar för att bidra till hyran för en tvårumslägenhet eller något annat. Herr Romanus tyckte ju också att männen kunde ha ett övertidsarbete. Ja, jag gratulerar herr Romanus, som är så flitig att han har övertidsarbete i olika sammanhang, om hans hustru skulle sätta sig vid en snabbköpskassa i ett varuhus. Har inte herr Romanus sett att dessa kassörskor har en arbetsuppgift som är nästan omänsklig? Har han ingen känsla för dessa grupper? Eller har han den uppfattningen att de bara för att de tillhör låglönegrupperna skall kunna behandlas hur som helst?

Det har vidare i detta sammanhang talats om en nämnd, som är mycket intressant. Vi har här i riksdagen en benägenhet att, om vi vill anslå pengar till något som kanske kostar 40 000-50 000 kronor, i stället tillsätta en nämnd eller koppla in ett ämbetsverk, vilket kostar några miljoner kronor. Det är en utveckling som är oerhörd och som är otrevlig.

Jag är också rädd för att den nämnd som det har talats om i det här sammanhanget får till ledamöter - jag håller med dem som för någon tid sedan talade om mångsyssleriet - personer som har så mycket annat att göra. Det blir väl ungefär som i gamla tiders ämbetsverk, där man hade fullt upp att göra med att fara omkring och visa sig på olika arbetsplatser för att få lön. Vad skall nämnden göra? Har vi slagit sönder förutsättningarna för en vettig handel, så är servicen borta, och då tycker jag att nämnden inte har någon uppgift att fylla annat än att möjligen producera en och annan brasklapp till tidningarna - realiter har den ingenting att syssla med.

Sedan ställer man sig ju frågan: Finns det ingenting annat för människorna att göra? Måste de verkligen sysselsättas i butikerna på helgdagar och varenda "lapptid" som står till buds? I det län där jag bor är det väldigt svårt att få sjukvårdspersonal. Är inte sjukvårdsarbete ett serviceyrke? Och varför kan jag inte gå upp på länsstyrelsen och få olika tjänster utträttade på lördagar och söndagar - det är ju då människorna från landsbygden skulle kunna resa in och tala med tjänstemännen? Varför får man inte komma in i kanslihuset på lördagarna och söndagarna och träffa statsråden, när de nu tycker att det är så förnämligt med en utvidgad service? Varför kan man inte gå upp på ämbetsverken och be att få tala med generaldirektören om angelägna ting? Vi får i regel beskedet att han är på annat håll eller sitter i någon utredning utanför verket.

Jag tycker verkligen att det yrkande Alf Pettersson i Malmö har ställt söker bevara den affärstidslagstiftning vi har, dock utan att ange hur långt man skall gå i fråga om skydd mot arbete på söndagar och helgdagar. Alla är på det klara med att en betydlig förändring i fråga om öppethållandet kommer att inträda, och jag får ju i ärlighetens namn säga att om vi kunde få samma service i fråga om sjukvård och hälsovård, i fråga om kontakter med ämbetsverk m. m. som vi nu har inom handeln, skulle vi vara mycket glada.

Nu är det ju givet att jag har den uppfattningen att samhället borde

säga ifrån att det är orimligt att pensionärer, handikappade och andra grupper som inte kan utnyttja storköpen skall ge subventioner till dessa. Det vore rimligare att man såg till att storköpen i stället fick vara med och betala en utökad service för dessa grupper.

Herr talman! Det finns ganska mycket som jag har lust att säga i det här sammanhanget. Statsrådet säger givetvis att han betackar sig för det uppdrag som ett bifall till motionerna skulle innebära. Det är givet att han skulle kunna göra det, men då får han ta konsekvenserna därav.

Jag anser att denna lagstiftning hade bort vara lagd under socialdepartementet och inte under handelsdepartementet, ty inom socialdepartementet har man ändå lärt sig att ta hänsyn till sociala och andra mänskliga faktorer. Jag tycker verkligen att riksdagen borde se till att vi bibehåller lagen och att vi med de uttalanden och förslag som herr Alf Pettersson framfört beställer en bättre lösning av problemet med dispenser vilka i princip helt bör försvinna. Om vi gör det finns det ju möjligheter för riksdagen att ta upp dispenser till ytterligare prövning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till herr Alf Petterssons förslag och hoppas verkligen att riksdagen också beaktar sitt ansvar i detta sammanhang.

Herr KOMSTEDT (m):

Herr talman! Jag vill börja med att göra den reflexionen att det tydligen är ganska vanligt att regeringen nu lägger fram propositioner och förslag trots att det sitter utredningar som nära berör de aktuella ämnena. Man måste fråga sig om handelsministern verkligen fördjupat sig i den problematik som kan uppstå om hans förslag vinner riksdagens gehör.

Att meningarna verkligen går isär rakt igenom partilinjerna har vi fått uppleva genom motioner och inte minst genom den långa debatt som nu pågår i kammaren.

Tillsammans med herr Mårten Werner har jag väckt motionen 1571. Den har tillkommit delvis för att jag har ett förflutet bakom affärssdisken under ganska lång tid. Det kanske inte är så många av deltagarna i denna debatt som kan peka på en praktisk erfarenhet från denna bransch. Min erfarenhet är grundad på arbete både som anställd och som egen liten företagare, och jag kan försäkra kammarens ledamöter att varken den ena eller den andra rollen är någon speciellt trevlig syssla från arbetstidssynpunkt.

Jag har med anledning av slopandet av affärstidslagen talat med ganska många människor. Det är ju "inne" att lyssna till rörelsen. Jag har gjort mig besväret att försöka pejla stämningen, och det gäller naturligtvis min egen valkrets. Ytterst få personer har haft något positivt att säga om affärstidslagens slopande. För de anställda måste det te sig svårförståeligt att ett från arbetstidssynpunkt föga attraktivt yrke skall drabbas av ännu sämre förhållanden. Låt mig peka på att man i detta land har en restaurangbransch som naturligtvis har mycket svåra arbetstider, vilket medför att vi i dag har mycket utländsk arbetskraft där. Vi måste nästan helt lita till den utländska arbetskraften i restaurangbranschen. Jag tror att även här ligger en fara i att affärerna, om lagen slopas och om man får ett ökat öppethållande, måste förlita sig på den utländska arbetskraften.

Det ligger inget negativt i detta, men det klimat som i dag råder på arbetsmarknaden gör att någon utländsk arbetskraft knappast är intresserad av Sverige. Målsättningen och ambitionen måste naturligtvis också vara att sysselsätta de människor i landet som är arbetslösa. Förslaget kunde alltså ha väckts vid ett lämpligare tillfälle.

Under avtalsrörelserna försöker vi arbetstagare att tillskansa oss bättre förmåner ekonomiskt, men även arbetsmiljön och fritiden är argument. Jag har svårt att förstå att det ligger någon jämlighet i att när många andra grupper får ökad fritid – de anställda slutar kanske snart kl. 3 på fredag eftermiddag – får andra grupper, som här de affärsanställda, i stället sämre arbetstidförhållanden. Den totala arbetstiden för de affärsanställda blir givetvis inte längre, men den fritid de får förläggs till tider som inte är attraktiva. Inom sjukvården börjar man tidigt på morgonen och slutar sent på kvällen med några fritimmar mitt på dagen. Detta har inte varit attraktivt för de anställda, och därför söker man förlägga arbetstiden så att man slipper från dessa håltimmar. Man vill alltså ha sin fritid när andra människor har sin fritid.

Gruppen små och medelstora företag brukar man på de flesta håll värna om. Här är det verkligen fråga om en grupp *små* företagare; det gäller kvarterershandlaren och lanthandlaren. De har inte något högavlönat arbete. Och trots att de kanske har 20 år kvar till pensionen är deras tjänster i form av arbetskraft inte speciellt attraktiva för någon. De måste alltså lita till det yrke som de redan har. De gör även en social insats mot de människor – äldre och handikappade – som till stor del utgör deras kundkrets både i tätorterna och på landsbygden. De små butikerna försvinner redan i dag i hög takt, och det finns alla skäl att misstänka att de i fortsättningen kommer att försvinna i en takt som verkligen inte är gynnsam för utvecklingen här i landet. I andra sammanhang talar vi i denna kammare om att vi skall försöka låta de äldre människorna bo kvar i den miljö där de har levt under många år. Hur skall man ordna det för dem om deras affärer försvinner? Kommunikationerna blir ju sämre och sämre. Hur skall samhället se till att de får göra sina nödvändiga inköp?

Det finns, herr talman, andra grupper som man kanske inte har talat så mycket om. Man har talat om de anställda, företagen och konsumenterna. Men det finns även andra och ganska stora grupper i samhället som man bör beakta i detta sammanhang; det är de människor som vill ägna söndagen åt sin familj eller åt sin kyrka. Och det finns en väldigt stor idrottsrörelse i samhället. Idrottsrörelsen har sina evenemang på lördagar och söndagar. Om man måste jobba och inte kan se händelserna är en sak, men man kanske vill delta aktivt. Även motionsgrupperna har i stor utsträckning sina aktiviteter förlagda till lördagar och söndagar. Jag tror säkert att t. ex. motionsgrupperna i och för sig kan konkurrera med de kommersiella intressena, men de kan inte konkurrera om deltagarna har ett jobb som måste utföras på den tid då aktiviteterna pågår.

Jag har uppehållit mig vid de grupper som berörs negativt av ett slopande av lagen. Det stora argumentet för utskottet är ju hänsynen till konsumenterna, den grupp som vi alla kan inräknas i. Den gruppen åberopar man som det största skälet för sloandet. Varför förekom ingen representation för konsumenterna i 1970 års affärstidsutredning? Har de

först nu blivit intressanta för ivrarna av affärstidslagens avskaffande?

De allra flesta av konsumenterna kan i dag göra sina inköp på de affärstider som råder. Även konsumenterna har ju uppmärksammat den debatt som har pågått i den här frågan, och de senaste dagarna har man också kunnat förmärka hur de börjar oro sig över vem som skall betala kostnaderna för ett ökat öppethållande.

I betänkandet har det sagts att man kan gå olika vägar. Man kan t. ex. mycket väl tänka sig att de som utnyttjar affärerna på onormala tider kan betala ett högre pris. Det är ganska märkligt. I betänkandet säger man att de här grupperna, som inte kan använda ordinarie affärstider, är diskriminerade, men samtidigt vill man nu diskriminera dem på ett annat sätt genom att låta dem betala ett högre pris för varorna därför att de inte kan använda de vanliga tiderna. Det är en väldigt dålig konsekvens i det här resonemanget.

Skulle lagen slopas så att man därmed lämnade fritt fram för de stora butikskedjorna – för det är dem det handlar om i det här sammanhanget – måste också samhället svara för att andra serviceorgan betjänar människorna på onormala tider. Jag tänker på postverket, jag tänker också på bankerna. Skall vi lagstifta om att den som bedriver bankrörelse måste hålla en dygnetruntservice? Vi har ju i dag ett avlöningssystem med checkar, som affärerna inte tar emot längre. Man måste alltså ha tillgång till kontanter. Måste någon köpa möbler kl. 2 på natten måste han ju också ha möjlighet att betala dem, och har han inte kunnat göra inköpet tidigare så har han inte heller haft möjlighet att växla till sig kontanta pengar.

Nu säger utskottet att en särskild nämnd skall tillsättas för att granska situationen. Men redan detta vittnar om att utskottet självt inte är alldeles säkert på att det förslag som det lägger fram är helt riktigt; man börjar sväva på målet och smyger in några små brasklappar. Men förstår inte utskottets majoritet att man genom att ta bort den nuvarande lagen kan skapa svårigheter som inte går att reparera? Gå ut om ett par år och försök få en lanthandlare, som har kämpat länge för sin existens men måst ge upp därför att Sveriges riksdag har tagit bort affärstidslagen, att etablera sig igen! Tror ni att det lyckas, om det här beslutet visar sig ha varit olyckligt?

Det nuvarande dispenssystemet ger trots allt stora möjligheter, men jag skall gärna hålla med dem som har uttalat att den dispensgivning som förekommer i dag icke är rättvis. Orättvisa drabbar de privata varuhusen i ett fall, den drabbar konsumentkooperationens varuhus i ett annat, och det är lika galet vilket som än sker. Men det finns andra vägar att gå, och jag tycker därför att det är märkligt med handelsministerns negativa uppträdande: departementet skulle inte kunna ta sig tid att syssla med dispensgivningens utformning så att bedömningen blev rättvis.

Det har, inte här i kammaren, men i buskagitationen, talats om hur bra det är att komma utomlands och få uppleva de affärstider man har där. Jag måste säga att det är ett beklämmande resonemang. Svenskarna kommer till Kanarieöarna och strosar omkring kl. 10 eller 11 på kvällen, och så kan de slinka in i en butik och se hur barn i tio- à tolvårsåldern hjälper till med jobbet på sådana tider för att klara familjens försörjning.

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslags-
stiftning*

Förhållandena där är ju betydligt hårdare än här i landet, och därför måste även barnen delta. Det är kanske för många ett framtidsperspektiv – men inte för mig i alla fall – att man även hos skulle kunna få se de här synerna.

Det är egendomligt att konstatera hur socialdemokratiska riksdagsmän motionerar för att ha ryggen fri mot sina påtryckningsgrupper. Då går man väldigt långt, ja, man ställer extrema krav, men när man inte når sitt mål så är man beredd att springa ifrån det hela. Man vill inte på något sätt kompromissa, utan man går över till en linje som ligger helt på andra sidan. Det är beklagligt att man inte kan agera rakt i sina ställningstaganden.

Summeringen är alltså: sämre förhållanden för de anställda, borttionalisering av kvarters- och lantaffärerna, bland konsumenterna rädsla för prishöjningar, sämre möjligheter för människorna att vara tillsammans i fritidsliv och familjeliv, nonchalans mot de grupper som vill ägna helgdagen åt sin kyrka och mot dem som vill ägna sig åt idrottsrörelsen. En summering av alla dessa negativa faktorer kan, herr talman, bara utmynna i ett yrkande om bifall till reservationen i näringsutskottets betänkande nr 53.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr ALF PETTERSSON i Malmö (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Komstedt riktade ett angrepp mot de socialdemokrater som motionerat, och han sade att om icke dessa socialdemokrater fick igenom de yrkanden de själva hade ställt, skulle de springa över och rösta för helt frisläppande. Jag kan inte uppfatta det uttrycket som annat än ett angrepp på mig personligen.

Låt mig då förklara att den uppläggning som de handelsanställda har gått in för i denna fråga är att om man inte kan åstadkomma en skärpning, ett borttagande av de mycket orimliga dispensregler som finns i den nuvarande lagen, får man gå den fackliga vägen för att rädda sina arbetstider, göra öppethållandetiderna dyra medelst ob-tillägg. Jag har alltså ett mycket starkt stöd.

Jag har också funderat mycket seriöst på hur man eventuellt skall kunna finna något annat dispensförfarande än vad som har gällt nu. Varken utredningen, remissinstanserna, departementet, utskottet eller motionärerna har kunnat komma med ett alternativ. Därför tycker jag att den rimliga konsekvensen måste bli att helt slopa reglerna om dispensgivning i lagen.

Herr KOMSTEDT (m) kort genmäle:

Herr talman! Det är inte bara herr Alf Pettersson i Malmö som har sagt detta i debatten; det har kommit från annat håll också. När man har gått väldigt långt i sitt yrkande och inte vunnit helt gehör för detta, är man beredd att gå ifrån hela idén. Om vi som i denna fråga kämpar för en linje som går rakt igenom partigränserna vill rädda situationen för de människor som vi företräder, borde vi försöka samverka så att vi fick

någonting som vann kammarens gehör.

Men här finns alltså ett yrkande där det t. o. m. talas om fängelsestraff om man har öppet i affärer på olaga tid. Det kan jag inte biträda. Det förekommer andra brott som är av betydligt allvarligare art och som inte beläggs med fängelsestraff. Om någon skulle ha öppet en söndag mot lagen, skulle detta naturligtvis beläggas med hårt bötesstraff, dock icke fängelsestraff.

Jag tycker att det är beklagligt att om man inte får igenom sitt förslag, går man helt på avslagslinjen.

Herr ALF PETTERSSON i Malmö (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara mycket kort konstatera att vad jag kräver i yrkandet på den här sista punkten är en skärpning av ansvarsbestämmelserna. I mitt huvudanförande i går eftermiddag utvecklade jag hur orimligt det bötesstraffförfarande är som i dag gäller. Såväl i Stockholm som i Malmö och på andra ställen kan man få 200–300 kronor i böter varje gång man bryter mot den nu gällande affärstidslagen. Detta är orimligt, och en skärpning av ansvarsbestämmelserna måste därför ingå i en skärpning av nuvarande lagstiftning.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Den här debatten verkar ju upp- och nedvända världen. Här står högermän upp och vill ha regleringar och går rakt emot den där frihetslängtan som de annars har talat om så hårt, och här står socialdemokrater upp och vill rädda kyrkan och familjen genom att reglera arbetstiden i affärerna. Det är litet brokigt det hela.

Att jag säger några ord här beror på att jag har suttit i den delegation som när affärstidslagen antogs 1966 upprättades inom arbetarskyddsstyrelsen och som fick i uppdrag att utforma bestämmelserna för tillämpningen av den nya lagen. Enligt 3 § affärstidslagen finns ju vissa möjligheter att vid sidan om butiksöppethållandet mellan kl. 8 och 20 ha vissa butiker öppna även på andra tider, och viss försäljning är då tillåten. Det gäller främst försäljning av blommor, drivmedel och tobak, försäljning i anslutning till konditoriservering samt försäljning av konst i vissa sammanhang. Men dessutom gäller det kioskhandel. Ingen människa hade väl egentligen drömt om att detta skulle vara det alternativ som skulle rädda familjen och kyrkobesökare och litet av varje, men kioskhandeln har ju verkligen fått en utveckling som är häpnadsväckande. För att man då skulle veta vad som egentligen skulle få säljas i kioskerna fick den här delegationen inom arbetarskyddsstyrelsen snart försöka fundera igenom vad det är för sortiment som hör till kioskhandeln och vad det är som är så nödvändigt att få köpa på de här tiderna, när affärerna i regel inte är öppna.

Det upprättades en lista på det sortiment som kioskerna fick ha, och det har utvecklats oerhört. Det har varit resonemang om huruvida man fick sälja pappersvaror. Det satt en gammal ombudsman i delegationen som ansåg att man absolut måste ha spelkort i det sortiment som skulle tillhandahållas i kioskerna. Det har varit fråga om huruvida man när man säljer tobak också skall få sälja tillbehör till tobak, t. ex. tobakspung,

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslag-
stiftning*

cigarrettändare osv. Det har utvecklats en lång filosofi om detta.

På bensinstationerna, där man säljer drivmedel, har man mer och mer fört in en liten lanthandel. Man har först och främst velat ha sådant som hör till bilkörning -- bilhandskar, solglasögon osv. -- men det har också kommit gasol och litet av varje som man kan behöva köpa när man passerar en bensinstation på väg ut till sommarstugan. Det är rörande vad sortimentet på en bensinstation har blivit allsidigt på sina håll.

Så har det varit fråga om hur det skall vara ordnat när man säljer konditorivaror i anslutning till en servering. Hur skall det se ut när man serverar? Räcker det med ett par omaka kaffekoppar och en påmålad låda som ställs i ett hörn -- är det då en lokal där man får sälja en hel del varor i samband med servering?

Det har varit en lång rad av groteska exempel på hur man försöker att få en försäljning inrymd under den paragraf som fanns och som gav tillåtelse till viss försäljning. Allt detta innefattas i detta dispensgivande och dessa föreskrifter. Jag har funnit det fullkomligt omöjligt att få till stånd föreskrifter som inte verkar löjliga, som inte kan kringgås. Det kan absolut inte vara rimligt att göra på detta sätt, om det leder till den utvecklingen, att människorna i stället för att handla i väl sorterade och riktiga affärer handlar i kiosker och på bensinstationer. Det finns i varje fall en risk för detta.

Man har kunnat säga: Ja, men en del kiosker är av en annan karaktär. De som ligger vid badställen bör kunna sälja badbyxor -- inte kalsonger men badbyxor. Det har också varit fråga om huruvida man skall ha damstrumpor. Ja, där satt två damer i delegationen, och det blev damstrumpor. Men när man kom till herrstrumpor ansåg man att de kunde hålla från lördag till måndag, och dem behövde man inte ha i det här sortimentet.

Alla sådana här regleringar kommer att bli så löjväckande som de exempel jag här givit. Men samtidigt har ju detta skapat ett solskensklimat för kioskägarna, så det är inte underligt om de tillstyrker att man fortsätter att ha affärstiden fast men omintetgjord på sina håll genom en dispensgivning av den här sorten och med möjligheter för kioskerna att bli små butiker med mycket allmänt sortiment.

Det har också varit möjligt att låta vanliga affärer ha öppet längre på kvällarna och på vissa söndagar. Men som redan framhållits här flera gånger har det också där blivit en utveckling som inte uppfattats som rättvis. Somliga kommuner har varit mera restriktiva än kommunen bredvid, och det har resulterat i att kunderna i den första kommunens affärer har givit sig i väg i formliga bilkaravaner till grannkommunen ett stycke därifrån.

Det har också sagts, att om det gäller en nyhet kan affärsmannen vilja ha öppet en söndag. Det kan t. ex. ha kommit ut en ny bilmodell. Då har man ställt upp ett stort antal bilar på backen, Filadelfias orkester har efter slutad gudstjänst satt i gång att spela, och man har fått i gång en affärsruljans och sålt bilar. Det har varit en dispensaffär.

Eller Kapp-Ahl kan ha anmält att han vill sälja en ny fin modell av något slag, och han har tyckt att han borde få göra det. Somliga kommuner har då givit honom sådan tillåtelse, andra inte. Då har det

uppstått missnöje — och jag vill inte påstå att det är just att släppa fram vissa affärsmän på det sättet och låta andra stå tillbaka.

Diskussionen om dessa ting har varit och är ganska villsam. För en dryg månad sedan hade vi här den vanliga höstremissdebatten, och då talades det om att gifta kvinnor var arbetslösa i mycket stor utsträckning samt att det var berättigat att kräva att de skulle få komma ut i arbete. En stor del av den debatten rörde sig just om att kvinnorna skulle ha samma rättigheter som andra att få beredskapsarbete, att bli sysselsatta. Det var helt just då. Men i dagens debatt finns det en ton som tyder på att det inte är riktigt att både man och hustru arbetar, ty då blir hemmet försummat. Och det skall man rätta till genom att inte låta dem få tillfälle att handla, när de är lediga båda två. Man ser ju ofta nu att man och hustru går tillsammans och handlar, och om familjen har bil kör alla familjens medlemmar i väg och handlar på andra tider än vanliga affärsöppettider. Det tycker då inte jag ser ut som någon familjens upplösning. Men här har vi plötsligt fått en förfärligt gudsnåderlig ton i debatten; detta att handla på kvällen är inte riktigt just. Jag förstår inte det, ty det verkar som om samma människor som för några veckor sedan skrek högt om att vi måste ge service till familjen och ge butikerna möjlighet att hålla öppet, så att människor kan handla när de har tid osv., nu plötsligt har ändrat uppfattning.

Modeändringarna är numera både många och snabba, och en del av sympatierna för att slopa hela denna proposition ser jag som en modenyck, inte som en genomtänkt ståndpunkt eftersom den inte harmonierar med andra framställda krav om service till familjen.

Samtliga politiska kvinnoförbund har tillstyrkt att affärstidslagen slopas, vilket betyder att man vill ge fler människor möjligheter att handla på tider som man på vissa håll i dag kan handla på. Men det är inte riktigt att, som reservanterna gör, låtsas vilja ge affärerna möjligheter att hålla öppet kl. 8–20, samtidigt som man antyder att det finns andra vägar att ordna den saken på. Man överlåter då åt Kungl. Maj:t att hitta på ett sätt att utan orättvisor och utan att åstadkomma en snedvridning av hela handeln utfärda regler och föreskrifter som ger människorna möjlighet att handla när de vill. Och samtidigt ger man sig sken av att vara ängslig för att människor skall behöva arbeta efter kl. 18 och på söndagarna. Jag tycker inte det är rejält. Då förstår jag mycket bättre herr Alf Petterssons i Malmö inställning, när han säger att om vi inte vill ha människor att arbeta efter kl. 18 eller på söndagarna, så får vi helt enkelt förbjuda det. Det är en rejäl ståndpunkt. Man har valt sida och säger: Vi vill inte tillåta service efter det klockslaget. Men om man vill att det skall finnas service även på andra tider, då kan man inte samtidigt föra detta sentimentala resonemang och sedan säga sig: "Det fixar sig nog. Jag vet inte hur det skall gå till — riksdagen är inkapabel att bevilja dispenser, och kommunerna är inkapabla att bevilja dispenser — men Kungl. Maj:t kan nog kläcka ett förslag!" Det tror man fastän inte ens de allra mest intresserade kritikerna här kunnat komma på något. Jag tror i detta avseende inte så mycket på Kungl. Maj:t -- jag kan inte hjälpa det — när folk som står handeln nära och de som ute i kommunerna har den omedelbara känningen av vad folk vill ha inte kan framlägga något förslag

och när de som här är så ivriga inte kan ge annan anvisning än att det nog skall ordna sig på något sätt; vi skall ha service, men vi skall inte låtsas om det, vi skall förbjuda folk att arbeta på kvällarna, men vi skall ändå göra det möjligt för folk att handla då. Jag vill inte använda starka ord — annars hade jag kallat det för hyckleri — men jag tycker att det är litet grumsigt tänkt.

Det passar mig inte att först stödja lösningar i en riktning och sedan omedelbart ändra mig — jag har i mitt kvinnoförbund varit med om ett yttrande för att vi skall slopa affärstidslagen, och då håller jag fast vid det. Det passar mig inte heller att låtsas tro på något som jag vet inte kan genomföras. Därför anser jag att tiden är mogen för ett slopande av affärstidslagen; det finns lösningar på problemen, om man följer propositionen i det här stycket.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr KOMSTEDT (m) kort genmäle:

Herr talman! Fru Eriksson i Stockholm tycker det här är uppochnevända världen; det är högerfolk, säger hon — moderater skulle jag vilja säga — som helt plötsligt har inställningen att man skall försöka ge människorna lika förhållanden ur fritidssynpunkt. Ja, det verkar ju inte som om de som tidigare liksom haft det här på entreprenad har så stor ambition längre, låt vara att herr Lundberg följde en annan linje än fru Eriksson och fortfarande vill slå vakt om dessa värden.

Fru Eriksson tror inte på Kungl. Maj:t. Jag gör det, till viss del i varje fall. När Kungl. Maj:t vill genomföra någonting, så brukar Kungl. Maj:t kunna göra det ändå här i kammaren. Om fru Eriksson tror på Kungl. Maj:t eller inte spelar då kanske inte så stor roll. Jag tror att Kungl. Maj:t har en möjlighet att rätta till förhållandena på det här området.

Fru Eriksson åberopade remissdebatten och sade att vi vill ha ut de gifta kvinnorna i förvärvslivet. Ja, det är inte alls fråga om att de inte skall gå ut i förvärvslivet. Men vi unnar de gifta kvinnorna att få arbeta på samma arbetstider som andra människor i samhället. Vi vill inte bara ha ut dem på arbetsmarknaden och sedan diskriminera dem när det gäller arbetstiderna.

De som kan handla på kvällarna är ju konsumenterna. Vi har talat om de anställda och de mindre butikernas innehavare: de har inga möjligheter att göra inköp på kvällarna. De som utnyttjar tiden efter 18.00 är människor som oftast har möjlighet att handla på andra tider. Men de människor vi talar om är i första hand de anställda och de mindre butikernas innehavare. De har inte dessa möjligheter.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Nancy Eriksson sade att reservationen var grumsigt tänkt. Nancy Eriksson som har varit en frisk fläkt då det gällt det sociala samvetet tänker tydligen själv grumsigt när det gäller det sociala skyddet för grupper som både hon och jag borde tänka mera på.

Visst kan man tala om service. Jag undrar om vi inte behöver mera service inom sjukvården. Är vi inte tvingade till att ta vissa hänsyn på det området? Hur är det med möjligheten för barnfamiljerna att få

barntillsyn? Eller behöver icke de affärsanställda vila och möjligheter till att jämväl kunna njuta av den tid som står till förfogande över helgerna?

Det är ju tacknämligt att falla tillbaka på ett förbund. Men om ett förbund tror att den representativa demokratin inte skall ha kännning med de människor som ändå gör det möjligt för vissa personer i samhället att representera dem då är det något fel. Då frammanar man krafter som kan bli farliga både för demokratin och för förtroendet hos människorna.

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslag-
stiftning*

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill betyga att jag litar på Kungl. Maj:t, men jag tror inte att Kungl. Maj:t har en övermänsklig förmåga att hitta på lösningar. Jag litar väldigt på dem som sitter i regeringen, det kan jag försäkra herr Komstedt, jag litar på dem som personer och i övrigt men inte på deras förmåga att här trola fram något extra.

Herr Lundberg vill vid diskussionen i varenda fråga lösa serviceproblemen på sjukhusen. Gör det då! Men hur skall just de problemen kunna lösas genom att affärstidslagen inte slopas? Herr Lundberg talar ständigt om att det är så dåligt på sjukhusen. Jag tycker att herr Lundberg har alla möjligheter att söka lösa de frågorna, i stället för att bara blanda in dem i alla andra sammanhang.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Ja, herr talman, det går väldigt lätt för Nancy Eriksson att tala om att man skall lösa den och den frågan, när resurserna är begränsade. Jag trodde verkligen att Nancy Eriksson visste att så var förhållandet.

Jag har inte tvivlat på att Nancy Eriksson skulle lita på Kungen och rösta med honom. Men jag litar jämväl på personalen som ändå får ta konsekvenserna av det här beslutet och jämväl på våra pensionärer, partiellt arbetsföra m. fl. som får både betala kostnaderna och ta på sig en orimlig börda, därför att vägen till serviceinrättningarna vare sig det gäller handel eller annat blir så lång och tung för dessa människor. Den blir tung för dem som skall arbeta på storköpen, den blir tung även för denna kategori som man också borde ta hänsyn till.

Fru OLSSON i Helsingborg (c):

Herr talman! De farhågor som redan har framförts här i dag angående de negativa konsekvenser som ett slopande av affärstidsregleringen får delar jag helt. Jag tillåter mig att under några minuter ta kammarens tid i anspråk för att vidareutveckla skälen härför.

Det torde vara ett allmänt bekant faktum att en stor del av våra små och medelstora s. k. närbutiker redan har försvunnit, med allt vad detta innebär av försämrad service för konsumenterna.

Om affärstidslagens giltighet icke förlänges betyder detta, enligt mitt förmenande, att de ännu existerande småaffärerna får ett så försämrat utgångsläge när det gäller såväl arbetsförhållandena som ekonomiskt, att svårigheterna för den fortsatta existensen blir dem övermäktiga.

Visserligen säger handelsministern att en särskild nämnd skall tillsättas för att bevaka att inga negativa konsekvenser uppstår, och om så blir

fallet kommer frågan att tagas upp till förnyad prövning. I och för sig är ju detta positivt, men det bevisar också att man även inom regeringen inte är helt säker på att inga nackdelar uppstår i fråga om strukturomvandling, prisbildning och arbetsförhållande. Även om jag finner det vara bra att en övervakande nämnd finns, så kan man inte bortse ifrån att obotliga skador kan uppkomma innan nämnden hinner ingripa.

Nedlagda närbutiker återuppstår inte så där utan vidare. Vem skulle våga satsa på att upparbeta en ny kundkrets i konkurrens med storföretagen, där ju helt andra ekonomiska resurser föreligger än vad en enskild människa förfogar över? Vi vet att närbutikerna, såväl i tätorter som på landsbygden, i dagsläget arbetar under mycket pressande förhållanden. Den lilla affärsrörelsen har helt naturligt inga möjligheter att få de rabatter från grossisterna som varuhusen genom sina större inköp kan tillgodoräkna sig. Alltså måste de små närbutikerna arbeta med mindre vinstmarginaler för att kunna hålla samma försäljningspris och hävda sig i konkurrensen. De har således ingen som helst möjlighet att bära vare sig de ökade kostnaderna eller de ökade arbetsinsatser som ett längre öppethållande kommer att medföra.

Det kan låta bra när man säger att innehavaren har sin fria vilja att välja vilka tider han önskar ha sin affär tillgänglig för kunderna, men i praktiken fungerar det inte så. Vill en affärsidkare behålla sin kundkrets, går det helt enkelt inte att ha stängt när andra har öppet. Återstår då bara för innehavaren och hans familj att själva klara av ett kvälls- och söndagsöppethållande. Det kommer för dessa människor att betyda en arbetstid, som sträcker sig över veckans alla dagar. Visserligen berör detta en relativt liten grupp i vårt samhälle, men det är en grupp som jag anser att det är viktigt att vi får behålla.

Ett vida större antal människor kommer in i bilden, om vi ser på konsumenternas roll i sammanhanget. Hur blir det för dem, när den lilla närbutiken tvingas lägga ned? Hur blir det för de äldre, de rörelsehindrade eller de sjuka — alla dessa som vant sig vid och har behov av att kunna ringa efter sina varor och få dem hemsända till sin dörr? Det är för övrigt ingalunda endast dessa gamla och handikappade människor det går ut över om närbutikerna stänger. Nej, det går ut över de icke bilburna, och vi är ju dock icke alla bilägare i vårt land.

Det blir således de sämst ställda i samhället som kommer i kläm. Detta har redan sagts i debatten, men dessa fakta är så väsentliga att de gott kan upprepas.

Dessa konsumentkategorier får stora svårigheter att klara av sina inköp när avstånden till inköpsställena växer. Vägsträckan till varuhuset eller stormarknaden kommer för många av dem att bli avsevärd — miltals för dem som är bosatta på landsbygden. Servicen för en stor del av konsumenterna kommer att katastrofalt försämrats.

Man kan nog tyvärr befara att prisnivån kommer att stiga. Ökade kostnader blir följden för konsumenterna, dels på grund av den längre vägsträckan till affären, dels och framför allt genom de ökade kostnader som ett kvälls- och helgöppet kommer att dra med sig. Dessa kostnader får konsumenterna betala i sista hand; det är ett faktum som vi aldrig kommer ifrån.

Redan i dag är det i många fall så att de söndagsöppna affärerna tillämpar högre priser under söndagar än på vardagarna. Slopas affärstidsregleringen kan man hålla för sannolikt att dessa högre priser kommer att slå igenom under samtliga veckodagar. Den möjligheten kommer att finnas för storföretagen när de små konkurrerande närbutikerna har försvunnit. Detta betyder att de kunder som gör sina inköp på vardagarna får subventionera öppethållandet på kvälls- och helgdagstid för andra kunder.

Till sist skall jag ta upp ännu en synpunkt på frågan, och den är, som jag ser det, mycket viktig, nämligen de handelsanställdas situation. Det är gott och väl att de kommer att ekonomiskt kompenseras för övertid och obekvämt arbetstid — fattas bara annat! Men trots detta måste det väl för de flesta innebära en nackdel att vara tvungen att arbeta på tider då övriga familjemedlemmar är lediga. Jag kan inte se något tilltalande i att ett affärsbiträde skall behöva stå till förfogande på sön- och helgdagar för en service som i de flesta fall måste anses vara ganska onödig. Jag kan inte finna att en sådan tingens ordning innebär någon förbättring för handelsfolk, som redan i nuläget har ett yrke som kräver mycket av sina utöware.

För att sammanfatta vill jag säga att om lagen slopas torde konsekvenserna med största sannolikhet bli följande: Närbutikerna försvinner. Varorna fördyras. Servicen för stora grupper i samhället försämras. De handelsanställdas arbetsförhållanden försvåras.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen som är fogad till näringsutskottets betänkande nr 53.

Fru SKANTZ (s):

Herr talman! Jag vill börja med att något erinra om hur situationen var när vi 1966 diskuterade frågan om affärstiderna. Det finns anledning att påminna dem som själva var med vid behandlingen av den här frågan och kanske även att informera dem som är nya här i riksdagen om hur debatten då gick.

Den gången var det en ganska utbredd uppfattning bland remissinstanserna att det skulle medföra besvärliga övergångsproblem att genast införa helt fria affärstider. Jag vill erinra om att LO ansåg att det var vanskligt att överblicka verkningarna av ett helt fritt system och framhöll värdet av att för en tid få erfarenheter av en liberalare lagstiftning. Flera andra remissinstanser uppehöll sig vid svårigheterna att genast gå över till ett fritt system och pekade på att detaljhandeln under lång tid hade anpassat sig till bestämmelserna i butiksstängningslagen och att det därför var rimligt och önskvärt med en omställningsperiod.

Jag vill också citera något av vad Svenska arbetsgivareföreningen sade i sitt remissyttrande: "Om affärstiden förlängs eller förläggs på annat sätt än f. n. och till följd därav priserna höjs eller prissänkningar fördröjs, är det inte fråga om egentliga prisförändringar utan om kostnader för en ökad service från handels sida som konsumenterna begär." Liknande uttalanden gjorde Yrkeskvinnors klubbars riksförbund och Högerpartiets kvinnoförbund.

Jag har velat erinra om detta därför att jag tror att vi — oavsett vilket beslut riksdagen tar — kommer att få en diskussion om priserna.

Onsdagen den
15 december 1971

*Affärstidslag-
stiftning*

Utskottet var för övrigt enigt och ansåg att butiksstängningslagen skulle ersättas med en friare reglering i en affärstidslag. Ingen reservation förelåg. Men från såväl högern som folkpartiet och centerpartiet fanns motioner om att butiksstängningslagen skulle upphävas fr. o. m. januari 1967.

Det är intressant att studera de motioner som nu har lämnats med anledning av handelsministerns anmälan till riksdagen. Man har varit mycket mån om att framföra sina synpunkter, och jag har lagt märke till att herr Mårten Werner i Malmö varit så angelägen, att han för säkerhets skull skrivit under två motioner. Han talade här emellertid bara för motionen 1571, som han har tillsammans med herr Komstedt. Den andra motionen som han skrivit på är 1569, och han har gjort det tillsammans med en partikamrat, tre centerpartister och sju folkpartister. Mårten Werner lever väl på hoppet om att få två motioner bifallna. Som bekant sysslar man i fyrstadskretsen med viss statistik om närvaro och om hur många gånger ledamöterna har yttrat sig, och det kan möjligen bidra till att förbättra statistiken att ha två motioner i samma ämne.

Det är också intressant att se på de motioner som kommit från centerpartiet. Jag tänker bl. a. på motionen 1575 som har herr Torwald som första namn. Den är intressant så till vida att bland undertecknarna av den motionen finns en centerpartist som 1966 hade en motion där han ville att kommunerna vid tillämpningen av affärstidslagen skulle iakttaga stor generositet vid medgivande av utsträckt affärstid. I all synnerhet skulle detta gälla inom utpräglade turistorter. Sedan ville han också att kioskerna skulle få ha ett utökat varusortiment för att servicen skulle bli bättre på de orter där den inte var tillfredsställande. Samma motion är undertecknad av en annan centerpartist, som också inlämnade en motion 1966.

I årets motion heter det: "Ett viktigt syfte med den hittillsvarande affärstidslagstiftningen har varit att tillförsäkra anställda och företagare inom detaljhandeln tillfredsställande arbetsförhållanden. Sådan hänsyn måste enligt vår uppfattning fortfarande tillmätas stor betydelse när man bedömer värdet av fria affärstider." Men i motionen 1966 tyckte man att lagen skulle kompletteras med bestämmelser innebärande att försäljning från s. k. familjebutiker med ingen eller endast ringa anställd arbetskraft utöver familjemedlemmar skulle undantas från lagens tillämpning. Jag har velat erinra om dessa motioner därför att de visar den förändring som har skett, i varje fall i fråga om ett par centerpartisters inställning.

Det har varit mycket intressant att lyssna till den debatt som har förts här. För mig som har varit ombudsman i Handelsanställdas förbund är det ljust att höra vilket intresse man nu visar förbundets medlemmar. Hela denna fråga om affärstiderna har ju under många år varit föremål för intensiv debatt inom förbundet, bland förbundets medlemmar. Jag skall inte trötta kammaren med att räkna upp alla de tillfällen då denna fråga har diskuterats. Jag vill bara nämna att frågan åren 1970 och 1971 diskuterades vid fem funktionärskonferenser och vid sex avtalskonferenser. Det har varit minst åtta informationskonferenser, och förbundsrådet har behandlat frågan vid tre tillfällen. Man har vid samtliga tillfällen slutit upp kring det sätt på vilket ordföranden herr Magnusson och förbunds-

styrelsen har agerat i denna fråga. Det finns anledning att erinra om det, eftersom man har velat göra gällande att det nästan varit ordföranden ensam som har agerat.

Jag vill understryka att det inte avlämnades någon motion till förbunds kongressen i den här frågan. Men det var just den frågan — har det här sagts — som föranledde den första verkliga diskussionen. Det är inte alls märkligt. Diskussionen kom i början av kongressen. Förbunds-ordföranden tog nämligen själv upp frågan i samband med behandlingen av verksamhetsberättelserna för åren 1966–1971. Att det emellertid inte avlämnades någon motion tycker jag som före detta ombudsman i Handelsanställdas förbund är anmärkningsvärt. Vid alla de konferenser som hållits har man nämligen från förbundets sida informerat om förbundsstyrelsens agerande i affärstidsfrågan.

Motionstiden till Handels' kongress gick ut den 6 december. Det fanns alltså möjligheter att motionera efter det att den överenskommelse som förbundet hade träffat blev bekant. Den överenskommelsen, vilken träffades i oktober månad, gällde ob-tilläggen.

Redan nu vill jag säga, att om riksdagen följer antingen reservationen eller det förslag som herr Alf Pettersson i Malmö har lagt fram så kommer de ob-tillägg som förbundet har träffat överenskommelse om inte att utgå. Överenskommelsen gäller nämligen för det fall affärstidslagen upphör och icke ersättes av en annan lagstiftning. Jag har velat lämna den upplysningen eftersom det tycks råda tveksamhet om innebörden av denna överenskommelse.

Fru Theorin ansåg att beloppen för ob-tilläggen var små, och det kan man väl tycka. Från Handelsanställdas förbunds sida fäster man emellertid mycket stor vikt vid överenskommelsen. Om den nuvarande lagen fortfarande gäller efter den 1 januari 1972 vet ingen hur det blir med överenskommelsen, den hänger då i luften.

Det har här talats mycket om de anställda och deras problem, och självfallet finns det många problem. Det skulle vara mycket att säga om den saken, men jag skall avstå med hänsyn till den långa debatt vi haft. Jag vill bara upplysa om att man redan har femdagarsvecka. Från den 1 januari 1972 kommer de anställda att få sammanhängande ledighet lördag, söndag och måndag åtta gånger om året. Av diskussionen här i kammaren har man nästan fått intrycket att de handelsanställda aldrig skulle få en lördag eller söndag ledig. Jag tycker därför det finns anledning att erinra om de bestämmelser som gäller för Handelsanställdas förbunds medlemmar. Beträffande de deltidsanställda så framhöll herr Andersson i Örebro att de sysselsattes i allmänhet elva timmar i veckan. Men nu är det så att Handelsanställdas förbund i årets avtalsrörelse har träffat överenskommelse om att företagen så långt det är möjligt skall bereda de deltidsanställda arbete minst 18 timmar i veckan. Därmed skulle problemet med att de inte får del av sociala förmåner vara undanröjt.

Det har också sagts att de anställda har — jag delar helt den uppfattningen — behov av att vara tillsammans med sina familjer. Man har vidare påpekat att ett bifall till utskottets förslag skulle innebära väldigt svårigheter för de anställda att ägna sig åt, som det numera heter,

kulturella aktiviteter, gå på föreningsmöten och deltaga i organisationsarbete. Men detta är ett problem redan i dag genom att butikerna enligt lagen kan vara öppna till kl. 20.00. De anställda kan inte gå omedelbart efter stängningsdags; klockan kan bli 20.15 eller 20.30. Därtill skall läggas tid för färden från arbetsplatsen. Då vill jag bara ställa frågan: Vilka möjligheter har man att delta i föreningsarbete, att gå på teater eller vad man nu är intresserad av? Den nackdelen finns ju redan med nuvarande lag.

Här har lämnats olika uppgifter. Man har talat om tro, och man har talat om vetande. Det stora intresset tilldrar sig ju frågan: Hur kommer det att bli i framtiden? Kommer alla butiker att ha öppet långt fram på kvällarna, och kommer de att ha öppet alla söndagar?

Enligt en uppgift som jag har fått den 13 december från Handelsanställdas avdelning i Stockholm kommer citybutikerna i Stockholm inte att förlänga öppethållandet. De kommer heller inte att börja med söndagsöppet. Såvitt man vet är det heller inget varuhus i Stockholm som kommer att ha öppet på söndagarna. Jag har velat lämna kammaren dessa uppgifter.

Man har här vid flera tillfällen återopat servicekommittén. Fru Lewén-Eliasson ställde direkta frågor till servicekommittén. Därför vill jag nämna att i kommittén ingår tre riksdagsledamöter, men ingen av oss står bakom det remissyttrande som servicekommittén lämnat, eftersom vi icke delar de synpunkter som kommittén kommit fram till. Det är förklaringen till att frågorna här blivit obesvarade.

Det har tydligen också uppstått viss tveksamhet om mitt ställningstagande i affärstidsfrågan. Man har trott att jag har två uppfattningar, en i servicekommittén och en i dagens debatt, att jag ändrat uppfattning sedan juni månad. För att det inte skall råda någon tvekan härvidlag vill jag säga att jag kommer att rösta med utskottet. Jag har redan deklarerat att jag inte står bakom servicekommitténs yttrande. Däremot stöder jag helt det yttrande som Socialdemokratiska kvinnoförbundet har avlämnat.

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Det finns anledning att än en gång bemöta påståendet att jag skulle ha ansett att de nya ob-tillägg som de handelsanställda förhandlat sig till skulle vara små. Vad jag har gjort är att omtala vad de nya ob-tilläggen i faktiska siffror innebär för de anställda och hur de nya bestämmelserna verkar.

Redan i dag, fru Skantz, har de handelsanställda ob-tillägg med 100 procents tillägg för den tid man arbetar på söndagar. Det kallas visserligen övertidsersättning och inte ob-tillägg. Man har nu 100 procents tillägg efter kl. 13 på lördagar, och med de nya ob-tilläggen får man en förhöjning med 30 procent, mellan kl. 12 och 13 eller från 70 procent till 100 procent, vilket enligt de löneuppgifter jag har fått från Handels de facto innebär 3 kronor och 45 öre. Om man vidare räknar med att man på vardagarna arbetar till kl. 22.00, får man på vardagarna från kl. 20 en förhöjning med 20 procent från 50 procent till 70 procent eller med 2:30 per timme och då 4:60 för timmarna mellan 20.00 och 22.00.

Jag tycker att de faktiska uppgifterna skall komma fram i debatten

här. Min värdering är, som jag sagt tidigare, att de handelsanställda är en låglönegrupp, men de bör inte få höjt sin standard genom att arbeta på obekväm tid, utan det bör ske genom sedvanliga avtalsförhandlingar.

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

Fru SKANTZ (s) kort genmäle:

Herr talman! Vi kan självfallet hålla på en lång stund och diskutera ob-tilläggens storlek. Men kvar står väl ändå att om riksdagen bifaller reservationen, kommer inte ens de belopp som fru Theorin redovisat att utgå. Det är det enda jag har sagt. Jag har bara velat upplysa om vilka konsekvenser det får om riksdagen bifaller antingen Alf Petterssons förslag eller reservationen. Jag har inte tagit ställning till beloppens storlek eller gjort någon bedömning av dem, men jag tycker att kammarens ledamöter skall känna till de olika förslagens följder innan de går till votering.

*Affärstidslag-
stiftning*

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är alldeles riktigt att de av mig nämnda ob-tilläggen inte genomförs, om lagen bibehålles, och det är också det som varit anledningen till mina upplysningar till kammarens ledamöter. Det har nämligen från flera håll påpekats hur väsentliga dessa tillägg är för de handelsanställda.

Jag skall kanske inte vara så hård att jag frågar de handelsanställda ute i butikerna i dag om de föredrar antingen ett bibehållande av lagen eller en förhöjning med 3:45 för en timme kl. 12.00 till kl. 13.00 lördag, med 2:30 vardag från kl. 20.00 och då med 4:60 för arbete mellan 20.00 och 22.00. Jag har emellertid den uppfattningen att opinionen ute bland de handelsanställda är för ett bibehållande av lagen och en sådan skärpning som krävs i reservationen.

Herr HEDIN (m):

Herr talman! Den fråga som huvudsakligen har dominerat den intressanta debatten, både här i kammaren och utanför den, om affärstidslagens slopande är konkurrensförhållandet mellan stora och små företag. En del menar att de små närbutikerna kommer att få det svårare att hävda sig om lagen slopas. Andra hävdar motsatsen. Ingen vet med bestämdhet hur utvecklingen kommer att gå. De olika bedömningarna är mera baserade på tro än på vetande. Själv tror jag att de mindre affärerna, som ju ofta är rena familjeföretag, skulle ha större möjligheter att anpassa sina tider för öppethållande efter konsumenternas olika önskemål än de stora, som ju avgjort kommer att få högst betydande kostnader genom övertidsersättningar.

En fråga som också har diskuterats mycket är att söndagen behövs för de flesta människor som vilodag och att man därför åtminstone inte normalt bör ha ett öppethållande på söndagarna. De som har talat för reservationen och även för Alf Petterssons yrkande under debatten har bl. a. framfört detta i sin argumentation. Jag hänvisar t. ex. till anförandena av Mårten Werner i Malmö och Evert Svensson i Kungälv. Jag tycker att det ligger väldigt mycket i detta. Men skillnaden mellan öppethållande med dispens, som vi har nu, och ett fullständigt

frisläppande kanske ändå inte i praktiken blir så stor.

Skall vi slå vakt om söndagen som vilodag, bör vi nog ha ett absolut söndagsförbud. Det finns skäl som talar för det. Men mot bakgrund av den praxis som redan nu utbildats och starka önskemål från stora konsumentgrupper tror jag att det är orealistiskt att följa en sådan linje. Däremot tror jag, herr talman, att det skulle vara fullt möjligt att hålla en del av söndagen fri från någon egentlig kommers. Det är för övrigt en fråga som har tagits upp av några remissinstanser enligt redovisningen i betänkandet. På s. 30 står det: "I fråga om öppethållande på söndagar är centerns kvinnoförbund tveksamt, moderata samlingspartiets kvinnoförbund förordar restriktivitet och Gotlands handelskammare anser att vissa tider för öppethållande på söndagar bör undantagas med vederbörlig hänsyn tagen till kyrkan och övriga religiösa organisationer."

Jag tycker att det finns starka skäl för att ta hänsyn till traditionell gudstjänsttid. Omkring 98 procent av befolkningen tillhör ändå vår svenska kyrka — trots att det numera är mycket enkelt och lätt att utträda, om man så skulle önska — och även om kyrkor och övriga gudstjänstlokaler ibland inte är så välfyllda, så utgör gudstjänstbesökarna en större grupp än någon annan publik, inklusive idrottens.

Om man skulle införa förbud för öppethållande på söndagar före kl. 13, skulle det inte heller vara något unikt i svensk lagstiftning. I rusdrycksförsäljningsförordningen föreskrivs nämligen i 47 §: "Rusdrycker må ej utskänkas före kl. 12 å söckendagar samt ej före kl. 13 å sön- och helgdagar." Att tiden för sön- och helgdagar har satts just till kl. 13 måste innebära ett hänsynstagande till den traditionella gudstjänsttiden från kl. 11 och fram till någon gång mellan kl. 12 och kl. 13. Jag tycker att det finns starka skäl för att på motsvarande sätt förbjuda öppethållande av affärer före kl. 13 på sön- och helgdagar. Då skulle man delvis tillgodose ett allmänt behov av vila under sön- och helgdag och samtidigt, som Gotlands handelskammare uttrycker det, ta vederbörlig hänsyn till kyrkan och övriga religiösa organisationer.

Det finns inget yrkande härom från någon av utskottets ledamöter, och något sådant förslag har heller inte framförts motionsledes. Jag tycker att det är en brist, och många med mig har ansett att ett sådant förslag ändå borde framställas här i kammaren. Därför har jag tagit mig friheten att göra det. Jag har inget konkret förslag till lagtext som vi skulle kunna anta direkt, men jag hemställer att regeringen får en beställning att komma med förslag i det här avseendet till vårriksdagen. Jag yrkar — yrkandet har stencilerats och delats ut i bänkarna — att riksdagen, under förutsättning att utskottets hemställan bifalles, hos Kungl. Maj:t anholder om förslag till 1972 års vårriksdag om sådan begränsning av affärstiden under sön- och helgdagar att öppethållande tillåtes först efter kl. 13.

Herr JÖNSSON i Arlöv (s):

Herr talman! Jag skall inte ta upp en diskussion med herr Hedin utan endast understryka att uppgörelsen mellan arbetsmarknadsparterna på handelns område förutsätter inte enbart att lagen försvinner utan även att lagen inte ersätts av annan lag. Herr Hedins förslag innebär ju att en ny

lag skall beslutas av vårriksdagen.

Jag ber helt kort att därför få yrka avslag på herr Hedins förslag.

Herr HEDIN (m):

Herr talman! Jag känner väl till det förhållandet, men jag förutsätter att eftersom lagen, om utskottet nu segrar, under alla förhållanden kommer att försvinna från den 1 januari 1972 och Kungl. Maj:t inte kan lägga fram något förslag förrän långt senare, man kan reglera detta. Jag räknar också med att överenskommelsen mellan avtalsparterna kommer att bestå, även om Kungl. Maj:t senare framlägger ett särförslag i den här riktningen. Det bör rimligtvis inte påverka den överenskommelse som har träffats.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr TALMANNEN yttrade: Propositioner ställes först beträffande frågan om fortsatt giltighet av affärstidslagen och anhållan om ändringar i denna i enlighet med det av herr Alf Pettersson i Malmö under överläggningen framställda yrkandet. Om utskottets hemställan härvid bifalles ställes därefter propositioner i fråga om det av herr Hedin under överläggningen framställda yrkandet. Båda dessa yrkanden har utdelats till kammarens ledamöter.

Frågan om fortsatt giltighet av affärstidslagen m. m.

Propositioner gavs på bifall till 1:o) utskottets hemställan, 2:o) reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl. samt 3:o) det av herr Alf Pettersson i Malmö under överläggningen i anslutning till motionen nr 1573 framställda yrkandet, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då herr Börjesson i Glömminge begärde votering, upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan herr Alf Pettersson i Malmö begärt votering beträffande kontrapositionen, upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 53 anta reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl. röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit det av herr Alf Pettersson i Malmö under överläggningen framställda yrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Alf Pettersson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Den omröstning gav följande resultat:

Ja — 146
Nej — 64
Avstår — 113

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 53 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Börjesson i Glömminge begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 185
Nej — 130
Avstår — 8

Frågan om framställning till Kungl. Maj:t om förslag till viss begränsning av affärstiden under sön- och helgdagar

Propositioner gavs dels på bifall till, dels på avslag på det av herr Hedin under överläggningen framställda yrkandet om viss begränsning av affärstiden under sön- och helgdagar, och förklarades den senare propositionen med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hedin begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren avslår det av herr Hedin under överläggningen framställda yrkandet om viss begränsning av affärstiden under sön- och helgdagar röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit detta yrkande.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hedin begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 200
Nej — 95
Avstår — 28

§ 5 Meddelande ang. plena under återstoden av höstsessionen

Herr TALMANNEN yttrade:

Debatterna om banklagen och affärstidslagen har tagit betydligt längre tid än beräknat, och detsamma gäller gårdagens interpellationsdebatter.

Mot bakgrunden härav och med hänsyn till att ett mycket stort antal ärenden återstår att behandla blir det nödvändigt att revidera den tidplan som angavs i slutet av förra veckan. Kvällsplena i dag och i morgon kommer sålunda att pågå till omkring kl. 1.00 i stället för kl. 23.00. Huruvida det därigenom blir möjligt att slutföra sessionens arbete utan anordnande av kvällsplenum fredagen den 17 december måste betecknas som synnerligen ovisst. Då ett eventuellt kvällsplenum på fredagen inte bör pågå längre än till omkring kl. 1.00 är det tyvärr inte helt uteslutet att det kan bli ofrånkomligt att anordna arbetsplenum även lördagen den 18 december. Lördagssammanträdet tar i sådant fall sin början kl. 10.00.

§ 6 Föredrogs justitieutskottets betänkande nr 28 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående domartjänster i vissa tingsrätter.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 7 De statliga företagens verksamhet, m. m.

Herr TALMANNEN yttrade:

Näringsutskottets betänkanden nr 44–48 föredrages och debatteras i ett sammanhang och yrkanden beträffande samtliga dessa betänkanden framställs under den gemensamma överläggningen.

Härefter föredrogs näringsutskottets betänkanden:

Nr 44 i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med överlämnande av årsredovisning för Statsföretag AB jämte motioner

Nr 45 i anledning av proposition angående finansiering m. m. rörande vissa statliga bolag jämte motioner

Nr 46 i anledning av motioner angående de statliga företagen

Nr 47 i anledning av motion om en årlig redovisning av det statliga skogsbruket under domänverket

Nr 48 i anledning av motion om ombildande av förenade fabriksverken till ett aktiebolag.

Näringsutskottets betänkande nr 44

I detta betänkande behandlades Statsföretag AB:s årsredovisning för år 1970, vilken överlämnats till riksdagen med Kungl. Maj:ts skrivelse 1971:120 (industridepartementet), och den härav föranledda motionen 1971:1501. Vidare behandlades ett yrkande i motionen 1971:1097 rörande målen för statliga företags verksamhet.

I motionen 1971:1097 av herr Wikström m. fl. (fp) hade hemställts, såvitt nu var i fråga, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle begära att regeringen avgav en deklaration beträffande målen för den statliga verksamheten (i företagsform).

I motionen 1971:1501 av herr Turesson (m) hade hemställts – utan motivering – att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om en parlamentarisk utredning rörande förhållandena beträffande vissa av

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

under Statsföretag AB lydande företag, vilka närmare behandlats vid riksrevisionsverkets granskning av förenade fabriksverken.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen
 - a) skulle lägga Kungl. Maj:ts skrivelse 1971:120 till handlingarna,
 - b) skulle avslå motionen 1971:1097 såvitt nu var i fråga,
2. att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1501.

Reservation hade avgivits av herrar Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Sjönell (c), Gustafsson i Säffle (c), Rydén (fp), Hovhammar (m) och Clarkson (m), som ansett att utskottet under 1 bort hemställa,

att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse 1971:120 och motionen 1971:1097 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av herrar Hovhammar (m) och Clarkson (m).

Näringsutskottets betänkande nr 45

I propositionen 1971:139 (industridepartementet) hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att

1. till lån till Norrbottens järnverk AB på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72 under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 130 000 000 kronor,
2. till förvärv av aktier i AB Kabi på tilläggsstat I till riksdagen för budgetåret 1971/72 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 27 700 000 kronor,
3. bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna den mellan Apoteksbolaget AB och Apotekarsocieteten träffade överenskommelsen om formerna för avlösning av nuvarande apotekssystem,
4. till förvärv och teckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 18 500 000 kronor,
5. bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att ställa garanti för lån till Svenska utvecklingsaktiebolaget intill ett belopp av 12 000 000 kronor jämte ränta,
6. bemyndiga Kungl. Maj:t att inlösa stamaktierna i Sveriges centrala restaurangaktiebolag samt överlåta dem till Statsföretag AB samt
7. bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna ändringar i bolagsordningen för Sveriges centrala restaurangaktiebolag i enlighet med vad som förordats i propositionen.

I samband med propositionen 1971:139 hade behandlats

dels motionen 1971:1576 av herr Lothigius m. fl. (m), vari hemställts att riksdagen skulle avslå propositionen i vad gällde förvärv och teckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget, att riksdagen skulle avvisa hemställan om garanti för lån till Svenska utvecklingsaktiebolaget samt

att riksdagen skulle hemställa att Kungl. Maj:t lät snabbutreda frågan om Svenska utvecklingsaktiebolaget i enlighet med vad som anförts i motionen och förelägga vårriksdagen nytt förslag på grundval av denna utredning,

dels motionen 1971:1577 av herr Olhede (s), vari hemställts att riksdagen skulle avslå begäran om investeringsanslag för förvärv och teckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget, att riksdagen skulle avslå det begärda bemyndigandet åt fullmäktige i riksgäldskontoret att ställa garanti för lån till Svenska utvecklingsaktiebolaget samt att riksdagen skulle bevilja ett kapitaltillskott på 15 000 000 kronor till Statsföretag AB för nyteckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget, vilka aktier borde tecknas till en överkurs på 50 procent.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen med bifall till propositionen 1971:139 i ifrågavarande del till Lån till Norrbottens järnverk AB på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72 under fonden för låneunderstöd anvisade ett investeringsanslag av 130 000 000 kronor,

2. att riksdagen med bifall till propositionen 1971:139 i ifrågavarande del

a) till Förvärv av aktier i AB Kabi på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72 under fonden för statens aktier anvisade ett investeringsanslag av 27 700 000 kronor,

b) bemyndigade Kungl. Maj:t att godkänna den mellan Apoteksbolaget AB och Apotekarsocieteten träffade överenskommelsen om formerna för avlösning av nuvarande apotekssystem,

3. att riksdagen med bifall till propositionen 1971:139 i ifrågavarande del

a) bemyndigade Kungl. Maj:t att inlösa stamaktierna i Sveriges centrala restaurangaktiebolag samt överlåta dem till Statsföretag AB,

b) bemyndigade Kungl. Maj:t att godkänna ändringar i bolagsordningen för Sveriges centrala restaurangbolag enligt vad som förordats i propositionen,

4. att riksdagen

a) med bifall till propositionen 1971:139 i ifrågavarande del och med avslag på motionerna 1971:1576 och 1971:1577, i vad avsåg investeringsanslag, till Förvärv och teckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72 under fonden för statens aktier anvisade ett investeringsanslag av 18 500 000 kronor,

b) med bifall till propositionen 1971:139 i ifrågavarande del och med avslag på motionerna 1971:1576 och 1971:1577, i vad avsåg garanti för lån, bemyndigade fullmäktige i riksgäldskontoret att ställa garanti för lån till Svenska utvecklingsaktiebolaget intill ett belopp av 12 000 000 kronor jämte ränta,

c) skulle avslå motionen 1971:1577 i vad avsåg kapitaltillskott till Statsföretag AB,

d) skulle avslå motionen 1971:1576 i vad avsåg utredning om Svenska utvecklingsaktiebolaget.

Reservation hade beträffande Svenska utvecklingsaktiebolaget avgivits'

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

av herrar Hovhammar (m) och Clarkson (m), vilka ansett att utskottet under 4 bort hemställa

att riksdagen

a) med bifall till motionen 1971:1576 och i anledning av motionen 1971:1577 i ifrågavarande del skulle avslå propositionen 1971:139 såvitt den gällde anslag till förvärv och teckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget,

b) med bifall till motionen 1971:1576 och i anledning av motionen 1971:1577 i ifrågavarande del skulle avslå propositionen 1971:139 såvitt den gällde bemyndigande att ställa garanti för lån till Svenska utvecklingsaktiebolaget,

c) skulle avslå motionen 1971:1577 i vad avsåg kapitaltillskott till Statsföretag AB,

d) skulle bifalla motionen 1971:1576 i vad avsåg utredning om Svenska utvecklingsaktiebolaget.

Näringsutskottets betänkande nr 46

I detta betänkande behandlades

motionen 1971:103 av herr Helén m. fl. (fp), vari under hänvisning till motiveringen i motionen 1971:86 hemställts, såvitt nu var i fråga, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla att förslag framlades till former för vidgad insyn i de statliga bolagen,

motionen 1971:439 av herr Magnusson i Borås m. fl. (m),

motionen 1971:440 av herr Magnusson i Borås m. fl. (m),

motionen 1971:1086 av herr Olsson i Kil m. fl. (fp),

motionen 1971:1089 av herr Pettersson i Kvänum m. fl. (c), vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa om utredning och förslag syftande till en utvidgning av systemet med representation från riksdagen vid bolagsstämmor i statsföretag i enlighet med vad som anförts i motionen samt

motion 1971:1097 av herr Wikström m. fl. (fp), såvitt nu var i fråga.

Yrkandet i motionen 1971:103 avsåg också former för vidgad insyn i de kommunala bolagen och stiftelseföretagen. I denna del hade motionen överlämnats till konstitutionsutskottet, som behandlat den i sitt betänkande 1971:41.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1971:103, såvitt den gällde former för insyn i statliga aktiebolag, och motionen 1971:1089 om representation för riksdagen vid bolagsstämmor i sådana bolag,

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1086 om försök med lika representation för staten och de anställda i statliga aktiebolags styrelser,

3. att riksdagen skulle avslå
 - a) motionen 1971:439 om försäljning av aktier i LKAB,
 - b) motionen 1971:440 om försäljning av aktier i statliga företag,
4. att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1097 såvitt den gällde utredning beträffande statliga och andra företags finansieringsförutsättningar.

Reservationer hade avgivits

1. *beträffande insyn i statliga aktiebolag* av herrar Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Gustafsson i Säffle (c), Rydén (fp) och Hovhammar (m), fru Hambræus (c) samt herr Clarkson (m), som ansett att utskottet under 1 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna 1971:103, såvitt nu var i fråga, och 1971:1089 hos Kungl. Maj:t hemställde om förslag till former för vidgad insyn i statliga aktiebolag i enlighet med vad reservanterna anförde.

2. *beträffande försäljning av aktier i statliga företag* av herrar Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Gustafsson i Säffle (c), Rydén (fp) och Hovhammar (m), fru Hambræus (c) samt herr Clarkson (m), som ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha i reservationen angiven lydelse.

Näringsutskottets betänkande nr 47

I motionen 1971:1076 av herr Jonasson m. fl. (c) hade hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhänga att Kungl. Maj:t föranstaltade om att redogörelse årligen lämnades riksdagen rörande utfallet av det statliga skogsbruket under domänverket i sådan form att den kunde läggas till grund för riksdagens näringspolitiska bedömning i jämförelse med skogsbruket i övrigt.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1076.

Reservation hade avgivits av herrar Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Gustafsson i Byske (c), Gustafsson i Säffle (c), Rydén (fp), Hovhammar (m) och Clarkson (m), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1971:1076 hos Kungl. Maj:t hemställde om en årlig redovisning till riksdagen av det statliga skogsbruket i enlighet med vad reservanterna anförde.

Näringsutskottets betänkande nr 48

I motionen 1971:1068 av herrar Ericsson i Åtvidaberg (fp) och Carlström (fp) hade hemställts att förenade fabriksverken skulle ombildas till aktiebolag.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1068.

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c):

Herr talman! De ärenden som behandlas i de här utskottsbetänkandena är ju väldigt viktiga, men på grund av den tidspress som vi arbetar under skall jag försöka att förkorta mitt anförande så mycket som möjligt.

Näringsutskottets betänkande nr 44 är avgivet i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med överlämnande av årsredovisning för Statsföretag AB. På det området har det ju varit en mycket omfattande debatt här i landet. Även i mitt hemlän har det förekommit en sådan omfattande debatt angående det företag som Statsföretag där har drivit, nämligen Kalmar Verkstads AB. Man har också på senare tid fört in en del svårigheter inom stora privata företag i diskussionen om Statsföretags handel ochandel. Det hör inte till dagens ärende, och jag vill endast registrera att så har skett.

Näringsutskottet har inte någon som helst revisionsfunktion i fråga om Statsföretag, och det har heller inte möjlighet att t. ex. på sådant sätt som konstitutionsutskottet bedöma handläggningen och skötseln av företaget. Vi har ändå till näringsutskottets betänkande nr 44 anført en reservation, och den har sin tyngdpunkt i att vi vill rikta uppmärksamheten på målsättningen för Statsföretags verksamhet. Målsättningen är ju angiven — att bolaget under krav på lönsamhet skall eftersträva största möjliga expansion — och då har man ställt sig frågan: Är inte detta motsägelsefullt? Går det verkligen att fullfölja den målsättningen till alla delar? Kan de verkställande direktörer som fungerar inom detta stora företag leva upp till den målsättningen? Vi har i reservationen hävdatt att man bör överväga om man inte behöver pröva om den här målsättningen så att den kommer mera i samklang med vad som är möjligt att uppnå i Statsföretags verksamhet.

Det är naturligtvis en väldigt svår uppgift att driva ett sådant företag som Statsföretag, och särskilt svårt är det i själva inkörningsskedet, det måste man erkänna. Man förstår att när en produkt viker ligger det nära till hands att företaget vill försöka experimentera med nya produkter, och det är kanske inte så säkert att de går bättre. Det var väl fallet med Kalmar verkstads AB; man fann att det inte var så lyckat att tillverka den s. k. Tjorven, och så försökte man med en hel del andra experiment, naturligtvis med vissa svårigheter.

Givetvis kan Statsföretag vara till mycket stor välsignelse, i synnerhet när det gäller lokalisering. Om Statsföretag kan placera ett större företag i en region som har brist på arbetstillfällen är det en väldig tillgång. Men sammankopplingen av lokalisering, expansion och lönsamhet måste naturligtvis bli väldigt svår, och vi vill i reservationen att man skall påminna om det i skrivelsen till Kungl. Maj:t.

I reservation till betänkandet nr 46 stöder vi ett par motioner — 1089 av herr Pettersson i Kvänum och 103 av herr Helén. Man vill där ha en utvidgning av systemet med representation från riksdagen vid bolagsstämmor i statsföretag. Denna fråga har tidigare behandlats, och vid 1970 års riksdag bereddes den av bankoutskottet. Med lottens hjälp — det var ju jämna antal ledamöter i de gamla utskotten — blev det då majoritet för bifall, men sedan blev det avslag i riksdagen.

I motionen 1089 föreslås att riksdagens representation i statliga företag skall förekomma även utanför statsföretagskoncernen. Utskottet menar att detta inte skulle behövas och anser att riksdagen får en ganska omfattande information. Man får årsredovisningar från dessa företag, man har revisorernas redovisning och tämligen utförliga publikationer. Det förekommer också interpellationer och enkla frågor i riksdagen angående dessa företag, och vissa ledamöter av riksdagen sitter i bolagens styrelser. Men vi tror ändå liksom motionärerna att den ökade insynen skulle vara till fördel och täcka en viss brist. Just närvaron av riksdagsledamöter på bolagsstämmorna skulle vara av betydelse. Det är ju någonting helt annat att vara med i debatten på bolagsstämmorna och där höra om problemen direkt.

Reservationen 2 till samma betänkande gäller företagssparande och de anställdas medverkan genom sparande i företagets förmögenhetsbildning. Det området har vi ju nyligen behandlat här i kammaren, och därför skall jag inte utöka debatten med några kommentarer.

I betänkandet nr 47 har vi reserverat oss för bifall till en motion av herr Jonasson m. fl. som yrkar att riksdagen i skrivelse skall begära att regeringen lämnar en redogörelse till riksdagen angående utfallet från domänverkets skogar. Redogörelsen skall ha sådan form att den kan läggas till grund för en näringspolitisk jämförelse med landets övriga skogsbruk.

Domänverkets ekonomiska förhållanden har ju sedan många år behandlats i riksdagen på olika sätt. Man har diskuterat lönsamheten, markförvärven, sättet för markförvärven och förvaltningen av domänverket i allmänhet. Men den genomgående frågeställningen har kanske varit mest markant på det avsnitt som gäller domänverkets förräntning. Man har ansett att det varit svårt att få grepp om domänverkets ekonomi på den punkten. I debatten har förts in att domänverket gör försäljningar av välbelägna markområden kring städer och tätorter och sedan köper mark i konkurrens med jordbrukare, varvid ganska höga priser kan betalas — man har använt beteckningen överpriser.

Vad reservanterna framhåller är att domänverket skall till riksdagen överlämna en årsredovisning ungefär på samma sätt som Statsföretag AB.

Fru talman! Med detta korta inlägg skall jag be att få yrka bifall till reservationen vid betänkandet nr 44, till utskottets hemställan i betänkandet nr 45, till reservationerna 1 och 2 vid betänkandet nr 46, till reservationen vid betänkandet nr 47 och till utskottets hemställan i betänkandet nr 48.

Under detta anförande övertog fru andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Fru talman! Statsföretag det rikaste företaget i Sverige — och det är endast ett år gammalt; detta kunde man läsa i en annons i The Economist's septemhernummer. Man får väl förmoda att läsarna av denna spridda och väl lästa tidning blev litet förvånade över annonsens budskap. De flesta av tidningens läsare känner bra till olika företag världen över

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

och vilka problem de har att brottas med.

Annonsbilden var, kan man väl säga, nog så glättad. Men hade annonsen motsvarat det verkliga förhållandet inom Statsföretag, när det gäller avkastningen på arbetande kapital, då hade vi alla här i kammaren haft anledning att med glädje ta del av budskapet. Nu är ju inte det intressanta i detta sammanhang hur stora anläggnings- och omsättnings-tillgångar Statsföretag har utan avkastningen på detta, och då kommer Statsföretag betydligt längre ned på listan över svenska företag.

Bilden är också helt annorlunda som redovisas i näringsutskottets betänkande nr 44, när utskottet säger: "Den hittillsvarande debatten om Statsföretag har i stor utsträckning gällt vissa dotterbolags akuta svårigheter, delvis sådana som får ses mot bakgrund av en långvarig utveckling." Och utskottet fortsätter: "Det finns skäl att understryka att Statsföretag inte rimligen kan ställas till svars för alla svårigheter av det slaget." Jag vill gärna instämma i vad utskottet skriver i det avseendet — misstagen ligger längre bak i tiden, före Statsföretags bildande. Det framgår också av årsredovisningen att det inte är lätt att övertaga en så heterogen grupp av företag. Jag vill gärna instämma i utskottets förhoppning att efter det förvaltningsbolaget konsoliderat sig och löst sina akuta problem verksamheten blir väsentligt förändrad. Låt oss hoppas det.

Under den socialdemokratiska näringspolitikens glansdagar växte ju den statliga företagssektorn snabbt. Målsättningen var största möjliga expansion. Expansionen skedde i alla riktningar: verkstadsprodukter, tvättmedel, trähus, konsulttjänster osv. skulle rymmas inom den nya storkoncernen. Men den expansionen bäddade också för många av de problem som Statsföretag brottas med i dag. Det är mot den bakgrunden man skall se yrkandet i motionen 1097 på en precisering av målsättningen för den statliga företagsverksamheten. Största möjliga expansion är, även om den förenas med tillägget "under lönsamhet", inte ett mål som ger mycket vägledning för hur insatserna skall fördelas på olika områden. En precisering av målen skulle därför enligt vår mening vara till fördel för hela den statliga företagsektorn. Därigenom skulle man göra klart vilka uppgifter som är mest angelägna för de statliga företagen och möjliggöra en koncentration av resurserna till dessa uppgifter.

I reservationen till näringsutskottets betänkande nr 44 uttalar vi att resurserna under de närmaste åren bör koncentreras till redan etablerade verksamheter och att perioden bör ägnas åt konsolidering. Det kommer att ta tid och mycken möda innan den heterogena samling företag som Statsföretag utgörs av har smält ihop till en effektiv enhet. Men vi menar att den uppgiften måste få prioritet framför varje annan. Endast därigenom kan man förebygga framtida misslyckanden av det slag som vi sett alltför mycket av under de senaste åren.

I motionen 1501, som behandlas i näringsutskottets betänkande nr 44, har herr Turesson yrkat "att riksdagen skall i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om en parlamentarisk utredning rörande förhållandena beträffande vissa av under Statsföretag AB lydande företag, vilka närmare behandlats vid riksrevisionsverkets granskning av förenade fabriks-verken".

Vi har inte ansett att det finns anledning att ta upp just dessa företag till granskning. Däremot behöver hela förhållandet mellan Statsföretag, förenade fabriksverken och regeringen tas upp i en parlamentarisk kommission. Om detta kommer emellertid herr Dahléén att tala senare under debatten, då industriministern besvarar hans interpellation. Det finns så mycket oklart i dessa frågor inte minst när det gäller regeringens handlande, att en undersökning behövs.

Men det finns också andra skäl för Statsföretag AB att nu inrikta arbetet på de befintliga statliga företagen. Under de senaste tre fyra åren har statliga företag stått i centrum för det näringspolitiska intresset. Det är inte utan att man ibland har förvånat sig litet över att så mycken tid och möda lagts ned på en företagssektor som ändå bara svarar för en liten del av den samlade produktionen, samtidigt som andra och viktigare delar av vårt näringsliv mer eller mindre har glömts bort. Betydande summor har tillskjutits för att etablera, inköpa eller bygga ut statliga företag. Under perioden 1968–1970 satsade staten mer än 300 miljoner kronor på denna sektor i form av aktieägartillskott, nyteckningar av aktier etc. Till det kommer sedan krediter och ställda garantier på betydande belopp. Detta skall jämföras med de förhållandevis små summor som har satsats på att stödja och utveckla de mindre företagen, som ändå svarar för cirka en tredjedel av de industrisysselsatta här i landet.

Men klart är att det finns alla skäl att vara positiv, och vi är positiva till många av Statsföretags etableringar, framför allt när det gäller etableringar i de undersysselsatta områdena i landet. Vi har också i olika debatter påpekat behovet av ökad verksamhet, bl. a. i Norrland och där det har varit svårt att få intresserade företagare att etablera sig. Naturligtvis har sådana svårigheter medfört problem för Statsföretag i många avseenden.

Från allmänhetens och riksdagens sida har också många gånger framförts kritik mot och rests krav på insyn i de statliga företagen. I den reservation som är fogad till näringsutskottets betänkande nr 46 tar vi upp den frågan. Vi tycker att riksdagsmännen borde ha större möjligheter att närvara vid Statsföretags olika bolagsstämmor och få bättre informationer. Jag tror att det skulle betyda oerhört mycket. I det sammanhanget vill jag också säga till industriministern att vi 18 riksdagsledamöter som valts för den uppgiften verkligen under detta år har fått bra information. Direktör Sköld och hans medarbetare har lagt ned stor möda på att redogöra för Statsföretags problem. Det har varit en mycket öppen och fin information, så vitt jag kan bedöma, och tack vare den har vi fått en helt annan uppfattning om de problem Statsföretag har att brottas med. Därför har jag mycket svårt att förstå varför inte en större grupp riksdagsledamöter skulle få samma möjlighet att efter anmälan delta på Statsföretags och dess dotterföretags bolagsstämmor.

Under dessa debatt dagar har vi här diskuterat mycket om informationen – det har gällt både privata och statliga företag – och det har sagts att den informationen bör vidgas. Jag tror att en bra information också ger kritikerna anledning att i vissa fall dämpa sin kritik, om de på ett sakligt sätt får redogjort för sig vilka problem företagen har.

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Fru talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationen vid betänkandet nr 44, till utskottets hemställan i betänkandet nr 45, till reservationerna 1 och 2 vid betänkandet nr 46, till reservationen vid betänkandet nr 47 och till utskottets hemställan i betänkandet nr 48.

Herr HOVHAMMAR (m):

Fru talman! Vi har upprepade gånger under relativt kort tid fått bevittna mer eller mindre sorgliga resultat av vad regeringspartiet under 1960-talets senare del lanserade under det stolta namnet "aktiv näringspolitik". Orsakerna till de misslyckanden, som kantat den aktiva näringspolitikens väg, har ju mycket diskuterats. De ligger säkerligen inte enbart i de igångsättningssvårigheter som Statsföretag AB uppenbarligen fortfarande dras med och de målkonflikter som näringsutskottets majoritet i sitt betänkande nr 44 i viss utsträckning berört. Den allmänna målsättningen "att under krav på lönsamhet uppnå största möjliga expansion" utgör enligt min mening genom sin brist på klarhet och precision ett allvarligt hinder för effektiva insatser. Knappast någon enskild företagare skulle vara beredd att på ett så oklart sätt ange syftet med sin verksamhet. Kraven på expansion formulerade på så vis innebär att fältet är fritt för statligt företagande inom varje sektor och bransch som näringslivet omfattar. Vad vi från näringslivets sida opponerat oss mot och fortfarande opponerar oss mot är att man här har ett fullständigt fritt fält att röra sig inom.

Denna inställning visar att man tror att statens företag skulle ha särskilt goda förutsättningar att lösa företagandets problem. Som jag nyss antydde är den doktrinen i dag en krossad illusion. Jag skall inte trötta kammaren med att ge exempel på misslyckanden eftersom de är alldeles för många och för övrigt redan väl kända.

Den diffusa målsättningen för statligt företagande medför självfallet att Statsföretag AB ständigt sonderar terrängen åt alla håll och frestas ansluta nya verksamhetsgrenar som förefaller lönsamma, något som kan te sig nödvändigt med tanke på de ekonomiska bakslag Statsföretag ständigt har fått uppleva. Konsekvensen av sådan nyetablering blir emellertid sannolikt bara nya svårigheter, särskilt om sådana metoder tillgrips, att justitiekanslern måste kopplas in. Det har ju måst ske med förenade fabriksverken, men, som vi från moderata samlingspartiet påtalat i ett särskilt yttrande med anledning av näringsutskottets betänkande nr 44, det finns anledning till kritik också mot Statsföretag AB, fastän på andra grunder.

Den borgerliga reservationen till näringsutskottets betänkande nr 44 innebär en allvarlig rekommendation till Kungl. Maj:t och Statsföretag AB att, för att använda ett känt gammalt uttryck, "bliva vid sin läst" och göra det bästa möjliga av det som redan är och under den konsolidering man därvid kan genomföra också försöka precisera målsättningen. Herr Andersson i Örebro gav nyss uttryck för liknande tankegångar. Jag kan emellertid inte underlåta att föregripa det arbetet genom att uttrycka den meningen, att regeln skall vara att statens göranden och låtanden i samband med det privata näringslivet skall vara av myndighetskaraktär

och ingenting annat. När myndighets- och företagarfunktionerna blandas samman, uppstår en serie olyckliga konsekvenser, som medför statsekonomiskt slöseri och är till men för övrig företagsamhet genom konkurrenssnedvridning.

Det är klart att det finns undantag från den här regeln. Att allmännyttiga företag som byggs upp på enorma kapitalinvesteringar — låt mig nämna SJ, televerket och posten — skall vara statliga anser vi även från vårt håll vara odiskutabelt liksom att staten delvis med fördel kan engagera sig i ett avancerat tekniskt utvecklingsarbete.

Därtill kommer att staten givetvis i vissa lägen har ansvaret för att företag av olika skäl stötts ekonomiskt. Endast undantagsvis behöver det emellertid kräva ägaransvar, och vissa av de aktiviteter som nu ifrån statens sida planeras innebär ju också att man inte direkt kräver ägaransvar. Jag tycker att det är en sund och riktig utveckling.

Ett rätt så talande bevis på Statsföretags svårigheter utgör Svenska utvecklingsaktiebolaget. I proposition 139 föreslås att Statsföretag AB skall slippa det förlustbringande utvecklingsaktiebolaget, att i stället Kungl. Maj:t genom industridepartementet tar över ansvaret och att riksdagen anvisar investeringsanslag samt ställer lånegarantier till förfogande.

För min del kan jag inte inse hur en sådan åtgärd skulle lösa finansieringsproblemen. Inte heller kan jag se något skäl till att utvecklingsaktiebolaget skall vara helstatligt. Propositionens argumentering på den punkten anser vi är ingalunda övertygande. Det hävdas exempelvis, att just ett statligt bolag äger särskilda förutsättningar att — vid sidan av att stimulera forsknings- och utvecklingsarbete i allmänt produktionshöjande syfte — få fram ny teknik för att lösa olika aktuella samhällsproblem. Ett lika oacceptabelt skäl utgör att just ett statligt utvecklingsbolag skulle skapa bättre förutsättningar för exploaterande av innovationer gjorda vid statliga myndigheter. Detta är bara några av de exempel på enligt vår uppfattning otillfredsställande argument för helstatlighet som stöder uppfattningen att en omstrukturering av ägandeförhållandena bör övervägas, eventuellt genom att det enskilda näringslivet erbjuds ett visst delägarskap. Den frågan anser vi bör utredas och förslag föreläggas riksdagen våren 1972. Eftersom den utredningen kan ge vid handen att en omorganisation av utvecklingsbolaget är nödvändig, finns såvitt vi kan förstå ingen anledning att nu bifalla propositionen 139 i berörda delar.

Fru talman! Jag yrkar således bifall till den reservation som fogats till näringsutskottets betänkande nr 45 liksom till reservationerna till betänkandena nr 44, 46 och 47.

Fru andre vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdet fortsättande kl. 19.30.

Herr TURESSON (m):

Fru talman! För några dagar sedan meddelade JK sitt beslut med anledning av de anmälningar från chefen för industridepartementet mot förenade fabriksverken som ingivits rörande överskridande av befogenhet

m. m. JK konstaterar att FFV utan tillstånd av Kungl. Maj:t och riksdagen bildat eller förvärvat vissa bolag och därvid erlagt likvider och insatser utan medgivande av statsmakterna, vilket krävs enligt 64 och 65 §§ regeringsformen.

Justitiekanslern uttalar klart och otvetydigt att FFV:s ledning härvidlag har begått fel, som han emellertid karakteriserar såsom av huvudsakligen formell natur. Något juridiskt ansvar vill dock justitiekanslern inte skall utkrävas utan anser sig kunna låta bero vid av ämbetet gjorda kritiska uttalanden. Till sist säger justitiekanslern: "Jag vill emellertid framhålla såsom utomordentligt betydelsefullt att riksdagens konstitutionella befogenheter framdeles inte, på sätt som skett, utsättes för risken att lida intrång."

Vid flera tillfällen har moderata samlingspartiet här i riksdagen hävdad, att FFV efter underhandsmedgivanden från kanslihuset har vidtagit just sådana åtgärder som justitiekanslern nu kritiserar och att riksdagens grundlagsenliga rätt att fatta beslut alltså har kringgåts. Anmärkningarna har genomgående viftats bort av i första hand dåvarande industriministern. Anmärkningarnas riktighet har nu verifierats.

Hur och i vilka former dessa underhandsmedgivanden har lämnats får man veta bl. a. i en rad skrifter, som har bilagts FFV:s yttrande till justitiekanslern den 29 oktober i år. Där finns små brevlappar till "Broder Gunnar" från "vännen Sven-Göran". För att illustrera hur lätt man har tagit på formalia tillåter jag mig att citera ur ett av dessa opus:

"Jag har åter läst igenom redogörelsen för de tre företagen och det vore en sagolik dumhet att inte köpa alla tre. Dumheten blir inte mindre av att det är fullkomligt irrelevanta problem som skulle stjälpa köpet.

Som Du vet framförde jag (genom Sven A) vad vi kommit överens om till regeringen. Jag skrev ned det för säkerhets skull på papper. 'Du skulle göra Ditt bästa, men kunde inte garantera att inte hela affären gick i stöpet.'

Jag har även sänt detaljuppgifter i brev till Sträng, Erlander och Krister Wickman. Jag var ju beredd att dra dessa för hela regeringen, men fick inte tillfälle då det inte blev något sammanträffande på eftermiddagen som det skulle blivit enligt planerna.

Jag tror det hela går bra även med Aldells."

Såvitt jag kan finna har man här tillämpat en form av ministerstyre, som är klart otillåten och oförenlig med grundlagsfästa statsrättsliga principer. Det är mot bakgrunden av detta och för att få den politiska ansvarsfrågan belyst som jag i motionen 1501 har yrkat att en parlamentarisk utredning skulle tillsättas. Efter vad som har framkommit i justitiekanslerns utredning finner jag detta krav på utredning i parlamentariska former än mera motiverat.

Fru talman! Jag yrkar därför bifall till motionen 1501.

Herr SVANBERG (s):

Fru talman! Den serie av utskottsbetänkanden som vi här behandlar har allesammans mer eller mindre att göra med den redovisning av Statsföretags verksamhetsberättelse som för första gången i denna form föreläggs kammaren. Jag vill därför gärna säga några ord om hur utskottet

har sett på sin uppgift i samband med denna granskning.

Statsföretag är i allt väsentligt utsatt för en hel mängd kontroller från riksdagen, vilket är riktigt i och för sig. Och jag vill peka på att det ingalunda är fråga om någon avgörande granskning bara hos näringsutskottet. Liksom i andra företag finns det helt självklart revisorer. Vid bolagsstämmorna har 18 valda riksdagsmän rätt att närvara. Herr Andersson i Örebro har redan berättat om detta. I en hel rad av de investeringsfrågor som redovisas i verksamhetsberättelsen har riksdagen haft att ta ställning till propositioner och att alltså i detalj pröva dessa ärenden. Det har också förekommit en hel mängd interpellationer och enkla frågor om förhållanden som rör Statsföretag AB. Riksdagen har således haft en mycket god insyn i denna verksamhet.

Utskottet har inte sett som sin uppgift att vara revisor och inte heller att uppträda som någon konstitutionell prövare av de uppgifter som har förekommit här. Konstitutionsutskottet har beträffande handläggningen av ärenden som rör den statliga företagsamheten haft att verka på samma sätt som i andra ärenden. Vi har i stället sett det som vår uppgift att försöka skaffa oss en vid överblick över Statsföretags förhållanden och att ta ställning till principfrågor rörande dess verksamhet och på så sätt bidra till underlaget för en allmän debatt om Statsföretag. — Jag vill gärna säga detta innan jag går in på de olika detaljfrågorna.

Debatten har mest cirklat omkring akuta svårigheter för vissa företag. De företagen har övertagits av Statsföretag i en klump. Det var en mycket heterogen grupp av företag, och det är väl ganska självklart att det första verksamhetsåret i hög grad har fått ägnas åt aktioner, föranledda av olika problem i de olika bolagen. Vi ser det så i utskottet, att förhållandena blir lättare att överblicka, när problemet att samla alla dessa företag till en koncern har lösts. Man måste förstå att det har varit svårt att skapa en koncern av en hel mängd disparata företagsgrenar.

I utskottsdiskussionen och i motionerna har speciellt målsättningsfrågorna beträffande Statsföretag tagits upp. I motionen 1097 behandlas just frågan om Statsföretags målsättning. En målsättning redovisades för riksdagen vid beslutet om Statsföretags bildande. Den gäller fortfarande, och jag tycker inte det finns stor anledning att diskutera den igen. — Jag vet inte vart man vill komma med hela detta tal om en precisering av målsättningen. Det sägs där att man skall "under krav på lönsamhet uppnå största möjliga expansion". Detta har på visst håll uppfattats så, att det gällde att snarast möjligt erövra hela det svenska näringslivet.

Ja, man kan läsa allting precis hur man vill, men som vi ser det gäller detta i det väsentliga en expansion inom de områden där Statsföretag verkar — man skall söka få de företagen effektiva, förbättra deras lönsamhet osv. och gärna utvidga inom de sektorerna för att få en lönsam drift. Det är innebörden i kravet på lönsamhet och största möjliga expansion.

Men helt självklart kan inte ett företag som Statsföretag ha lönsamhet som enda målsättning. Det förekommer också i målsättningsbeskrivningen vid beslutet om bildandet av Statsföretag vissa uttalanden om att tillgodose samhällsintressen — om man har att välja mellan olika produktions- och lokaliseringsalternativ, skall Statsföretag alltid låta

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

samhällsintresset avgöra valet. Likaså talas det om att de statliga företagen skall sträva efter att åstadkomma största möjliga arbetstillfredsställelse för de anställda.

Alla dessa frågor är diskuterade; vi har så många gånger behandlat dem att jag tycker det är ganska meningslöst att här ta upp dem på nytt. Dessutom kommer industriministern upp i debatten senare, och jag föreställer mig att han har någonting att säga i det sammanhanget. Därmed kan vi lämna målsättningsdiskussionen.

Sedan förekommer det också en rätt omfattande diskussion kring några av företagen inom Statsföretag. Herr Turesson talade nyss om en JK-anmälan. Den gäller företagen AB Avimat, SMT Machine Company AB och Nyckelhus AB. Dessa företag och deras tillkomst, sättet att inlemma dem i Statsföretag och i vissa fall att senare få dem att lämna Statsföretag finns det väl ingen anledning för oss att gå in på. Vi har i utskottet ansett att det saknades skäl för oss att pröva en fråga som justiekanslern haft under prövning. Som herr Turesson sade här har JK inte funnit anledning till några lagliga åtgärder. Han finner dock att vissa saker rent konstitutionellt har skötts på ett felaktigt sätt. Ja, om det förhåller sig så, tycker jag inte att utskottet har därmed att skaffa. Det är väl närmast konstitutionsutskottets sak att vid granskning av regeringens handläggning av ärenden komma med sådana anmärkningar. Om det är fråga om konstitutionella felaktigheter, tycker jag inte att de hör hemma i den här debatten, eftersom det inte är någon dechargedebatt. Vi har inte funnit att förhållandena varit sådana. Vi har haft tillgång till hela berättelsen från förenade fabriksverken. Vi har också haft tillgång till alla de privatbrev, av vilka herr Turesson citerade ett. Jag tycker att vi kan lämna privatbrevet och uppläsande av dem därhän. Om det gäller konstitutionella frågor svarar inte vi för dem, utan det gör konstitutionsutskottet.

Därmed tycker jag att motionen 1501 av herr Turesson är besvarad. Vi avstyrker den i utskottet liksom vi även avstyrker motionen 1097 om en utredning av målsättningsfrågorna i detta sammanhang.

Utöver Statsföretag AB:s verksamhetsberättelse har vi en hel del andra utlåtanden. Vi har näringsutskottets betänkande nr 45 i anledning av proposition angående finansiering m. m. rörande vissa statliga bolag jämte motioner.

Jag kan ganska snabbt gå förbi förslaget om att riksdagen skulle fullfölja sitt tidigare beslut att anvisa ett lån på 130 miljoner till Norrbottens järnverk AB. Diskussionen därom hade vi i fjol, men detta är ett fullföljande av ett redan tidigare fattat beslut. Samma sak gäller i fråga om anslagen till AB Kabi och till inlösen av Sveriges centrala restaurangaktiebolag. Man kan väl här bara konstatera, att vi inte borde behöva diskutera dessa saker en gång till.

I propositionen 139 förekommer också frågan om Svenska utvecklingsaktiebolaget. Här föreslår industriministern att man bryter ut SUAB ur Statsföretag AB och lägger det direkt under Kungl. Maj:t. Motivet för detta anges vara att SUAB inte bara har uppdrag för statlig industri utan att bolaget även har stora beställningar från den privata industrin, varför det torde vara rimligt att lägga det direkt under departementet och inte

mitt inne i den statliga företagsverksamheten. Man kan också peka på att detta företag är ett särföretag inom den statliga företagsgruppen. Det är fråga om ett utvecklingsföretag, som skall komma fram till nya rön och bedriva ett utvecklingsarbete. Det är mera att jämställa med styrelsen för teknisk utveckling och med AB Atomenergi. Därför tillstyrker vi i utskottet att överflyttningen får ske.

Utskottet vill dock här gärna tillägga att det väsentliga är att det statliga utvecklingsbolaget, oavsett om det ligger hos Statsföretag AB eller direkt under Kungl. Maj:t, ges de ekonomiska möjligheterna att fylla sin uppgift. Vi betraktar det som en mycket väsentlig del inte bara av den statliga företagsamheten utan som ett mycket viktigt organ i hela näringslivet och vill därför poängtera att SUAB måste ges goda ekonomiska möjligheter att verka framöver men tillstyrker i princip Kungl. Maj:ts förslag.

I detta sammanhang bör jag kanske beröra två motioner beträffande SUAB. Den ena yrkar avslag på propositionen och vill att man skall ha en utredning om bolagets finansieringsproblem, som bl. a. skall innefatta att en del av bolagets aktier enligt vad jag förstår hembjuds till privat industri, att man gör ett slags statligt privatbolag av detta. Vi har inte funnit det vara rimligt att göra så. Det fanns ingen anledning att bifalla den motionen. Vi tycker att det här kan verka på precis samma sätt, oavsett om Kungl. Maj:t eller någon annan äger hela aktiekapitalet, i synnerhet när det flyttas ut ur Statsföretag AB, alltså inte utgör en del i en företagskoncern utan ett organ direkt under Kungl. Maj:t.

Den andra motionen utmynnar också i ett avslagsyrkande men med en helt annan motivering. Bolaget skall stanna kvar i Statsföretag AB därför att det, enligt motionen, organiskt hör hemma där. Det har tillkommit fördenskill och bör därför stanna där. Man kan i flera sammanhang finna en hel del tankegångar som förefaller riktiga, men vi tror att statsrådets bedömning, att det är vettigare att ha det här som en självständig del och inte mitt i företagsgruppen, är riktig och vi avstyrker därför även den motionen.

En hel del motioner handlar om de statliga företagen, och det är många åtgärder man begär skall vidtas. Jag skall i korthet försöka kommentera det väsentligaste i dessa motioner. Jag tror kammaren håller mig räkning för om jag inte behandlar dem alltför ingående.

I motionen 103 från folkpartiet begär man en vidgad insyn i statliga och kommunala företag. Bl. a. begär man att alla de 350 riksdagsmännen skall ha möjlighet att besöka bolagsstämmorna, inte bara i Statsföretag AB utan även i andra statliga bolag, t. ex. Investeringsbanken. Man blir litet förvånad över en sådan begäran. Man kan ju knappast klaga på offentligheten när det gäller de statliga företagen. Som jag försökte påvisa i början av mitt anförande är all information från de statliga företagen mycket god. Vi har också mycket stor insyn i de statliga företagen. Det vore intressantare att diskutera hur vi skall få insyn i de privata företagen. Varför ägnar man all uppmärksamhet åt frågan att försöka skapa ytterligare insyn i de statliga företagen? Det är ju rent praktiskt en orimlighet att 350 riksdagsmän drösar omkring i hela vår företagarevärld — än här och än där.

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Motionen 1089 går ut på ungefär samma sak, dvs. man kräver en ökad insyn i de statliga företagen. I motionen 1086, som är mer preciserad, begärs att man skall lagstifta om att de anställda skall ha hälftenrepresentation i styrelserna i de statliga företagen. Nu pågår en statlig försöksverksamhet just om företagsdemokrati och annat som har samband därmed, t. ex. hur de anställda på bästa sätt skall kunna medverka i företagets skötsel. I flera statliga företag finns representanter för de anställda i styrelsen och det kommer troligen att bli fler.

Det är väl ändå ett slag i luften att börja motionera om att de anställda skall ha hälftenrepresentation i de statliga företagens styrelser. Själv tycker jag att de anställda skall ha representation i styrelserna, men inte bara i de statliga företagen utan också i de privata. Låt oss åtminstone ordna någon representation för de anställda i de privata företagens styrelser innan vi börjar portionera ut halva styrelsen i de statliga företagen. Jag tycker inte att det är någon proportion på galenskaperna när man helt lämnar de privata företagen åt sidan i detta avseende och samtidigt begär att styrelserna i de statliga företagen till hälften skall bestå av representanter för de anställda.

I motionen 1097 föreslås att man skall utreda möjligheterna att på olika sätt minska skillnaderna mellan de statliga och privata företagen, särskilt i fråga om finansieringsmöjligheter och liknande. Självklart är finansieringsmöjligheterna någonting bekymmersamt i dessa dagar med en viss kreditknapphet, även om lånemöjligheterna har lättat något. Vissa av de statliga företagen fyller bestämda uppgifter i folkhushållet. De har ålagts alldeles speciella uppgifter av riksdag och regering. Självklart skall de myndigheter som ålägger företagen vissa uppgifter också se till att företagen är försörjda med kapital. I de allra flesta av dessa företag är en förräntningsgrad fastställd, vilket gör att det inte finns någon som helst grund för talet att det är lättare att få pengar till statliga företag än till andra. Vi avstyrker därför även den motionen.

Motionerna 439 och 440 tar upp frågan om försäljning av aktier i statliga företag respektive utredning om försäljning av aktier. Jag behöver inte ägna många ord åt det. Det har inte i någon reservation yrkats bifall till motionernas förslag. Är det någon som vill läsa om detta ärende, kan jag hänvisa till de senaste tio årens riksdagsprotokoll över behandlingen av frågor om statliga företag. Dessa motioner har i stort sett förekommit under hela den tiden.

Utskottet avstyrker motionerna.

I näringsutskottets betänkande nr 47 tas upp frågan om en årlig redovisning av det statliga skogsbruket under domänverket. Här är återigen något av skuggboxning. Man kan väl säga att domänverket just genom sin organisation som affärsdrivande verk i mycket högre grad än statliga aktiebolag är öppet för insyn från riksdagen och från allmänheten. Domänverkets ekonomiska förhållanden redovisas ju årligen i statsverkspropositionen. Verket avger en förvaltningsberättelse som går till riksdagen osv. Kungl. Maj:t har fastställt avkastningskrav som domänverket har att uppfylla. Tanken att man skall kunna göra en direkt jämförelse mellan domänverkets hela verksamhet och varje privat skogsbruk är orealistisk med hänsyn just till de speciella produktions-

förutsättningar som gäller för en mycket stor del av domänverkets mark. Det är inte alltid fråga om så förfärligt bra skogar. Det är heller inte alltid fråga om skogar som används bara för ett fullt lönsamt skogsbruk. Det är också fråga om uppgifter inom naturvården, turismen m. m.

Nuvarande redovisningsformer anser domänverket — och utskottet följer samma linje — vara fullt tillfredsställande. De är så öppna de kan bli. Det går inte att göra dem mer öppna.

Följaktligen avstyrker vi också den motionen.

I näringsutskottets betänkande nr 48 behandlas motion nr 1068, som går ut på att ombilda förenade fabriksverken till ett aktiebolag.

Beträffande den motionen är det mycket små motsättningar i utskottet. Vi är i stort sett överens om att med den verksamhet som förenade fabriksverken har borde fabriksverken i allt väsentligt vara ett aktiebolag för att man skall kunna bedriva sin verksamhet på ett sådant sätt att man kan konkurrera med andra bolag. Man bedriver egentligen industriell produktion men har sitt företag organiserat som ett statligt verk. Det kan inte vara rimligt i längden. I varje fall vissa delar av fabriksverken bör kunna ombildas till aktiebolag för att verket skall få bättre konkurrensmöjligheter. Emellertid säger fabriksverken att man har en utredning i gång om denna fråga och man kommer att tillstålla Kungl. Maj:t ett förslag. Utredningsarbete pågår sålunda både inom verket och departementet. Det finns därför ingen anledning för utskottet att vidare behandla detta ärende utan vi avstyrker motionen. Men vi avstyrker en motion, vars syfte vi alltså menar är riktigt. Förändringen är dock som sagt redan på väg.

Med det anförda vill jag beträffande samtliga betänkanden yrka bifall till utskottets förslag.

Jag vill emellertid gärna ytterligare anföra några ord i anledning av vad några av de talare som varit uppe här tidigare har sagt.

Herr Börjesson i Glömminge angav som exempel på förfärligt dålig planering hos statliga företag och som anledning till bankruttförklaring just frågan om projektet med Tjorven. Men herr Börjesson är bosatt så pass nära Kalmar att han borde veta att det var det bolag som ägde Kalmar verkstads AB, innan staten gick in, som hade satt i gång experimentet med Tjorven. Jag vill bara konstatera detta. I övrigt finns det inte mycket att säga därvidlag.

Herr Hovhammar använder stora ord. Han säger att Statsföretag har visat prov på misslyckanden och han slutar med rekommendationen "bliv vid din läst" till dem som haft att sköta denna verksamhet.

Jag vill bara rikta ett varningens ord till herr Hovhammar. Var litet försiktig med de där stora orden! Det kan bli en bumerang, som träffar även det privata näringslivet, även den private företagaren, om man på detta sätt börjar utdela rekommendationer än hit och än dit och betygsätter sina kolleger inom företagsvärlden.

Jag tror inte det finns någon anledning att göra gällande att Statsföretag har kapitalt misslyckats. Det finns inte heller någon anledning att ge en speciell rekommendation att bli vid sin läst till dem som har skött Statsföretag. I så fall finns det precis lika stor anledning att rikta sådana rekommendationer till i varje fall vissa delar av det privata

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

näringslivet. Jag tycker att man skall iaktta den rättvisan även om man företräder det sistnämnda.

Jag vill till slut bara konstatera att Statsföretag AB, som vi i utskottsmajoriteten kan se det, är inne på rätt väg. Man kan önska att Statsföretag AB nu får konsolidera sin ställning och att företaget nu kan bedriva sin verksamhet i lugn och ro utan någon kritik från riksdagen. Som vi själva kan se kommer företaget att under de närmaste åren mycket hårt driva sin verksamhet efter lönsamhetsprincipen, och enligt vår mening är detta rimligt i den aktuella situationen. Men Statsföretag AB måste ha andra målsättningar, och vi kommer kanske här att få höra något om dem av industriministern.

Jag vill bara konstatera att Statsföretag AB har haft och har svårigheter, men jag är fullt övertygad om att Statsföretag AB kommer att kunna utvecklas och bli en god del av vår industriella kapacitet här i landet.

Jag yrkar ännu en gång bifall till utskottets förslag.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp) kort genmäle:

Fru talman! Utskottets ordförande tog upp vår reservation vad gäller insynen i Statsföretag. Jag sade i mitt tidigare anförande att vi som här i riksdagen blivit valda att få delta i Statsföretags bolagsstämmor har fått en alldeles utomordentlig information. Ledningen har på bästa sätt, såvitt jag kan förstå, gett oss svar på de frågor vi har ställt, och den kritik som vi har framfört har också tagits upp, och man har försökt att lösa de eventuella problem som förelegat.

Men när herr Svanberg säger att det är helt orimligt att släppa in 350 riksdagsmän på en bolagsstämma, undrar jag om herr Svanberg tror att riksdagsmännen kommer att klampa in i patrull. Det är självklart att de skall i förväg anmäla sig, om de tänker delta i någon bolagsstämma — så går det ju till i de privata företagen. Om en aktieägare vill delta i en bolagsstämma i ett privat företag, måste han ju anmäla detta en tid i förväg. Jag tror faktiskt, herr Svanberg, att det skulle vara bra, om riksdagsmännen fick denna chans. De skulle kanske på så sätt få en annorlunda syn i vissa fall på Statsföretag och få klart för sig vilka problem som företaget har ärvt så att säga och vilka problem som det för närvarande brottas med. På så sätt skulle de kanske få en helt annan inställning till de statliga företagen. Jag tror nog att vi på detta sätt i viss utsträckning skulle kunna dämpa en del kritik.

När motionen angående hälftenrepresentation för de anställda i styrelser för statliga aktiebolag väcktes, visste inte motionärerna att en utredning inom Statsföretag AB ägde rum beträffande verksamheten på det företagsdemokratiska området inom koncernen. Vi fick av direktör Sköld reda på att detta var på gång och att man hade klarat av det hela nu i höst. Med anledning därav har vi inte funnit något motiv för att yrka bifall till motionen, och den har ju också sopats undan av hela utskottet.

Herr TURESSON (m) kort genmäle:

Fru talman! Herr Svanberg tyckte att man i denna debatt skulle lämna privatbrevet därhän. Jag vet inte om herr Svanberg tyckte att det

var opassande av mig att nyss citera ur ett s. k. privatbrev. Jag tycker det inte. Om man skall tala om något opassande, så är väl det den rätta benämningen på sådana här litet slarviga s. k. privatbrev som fått ersätta lagenliga regeringsbeslut och läggs till grund för affärstransaktioner av ibland ganska stor omfattning.

Detta är inte något trevligt förfaringssätt, och det överensstämmer inte med de regler som gäller enligt våra grundlagar.

Det är naturligtvis riktigt, som herr Svanberg säger, att det politiska ansvaret för vad som har skett skall prövas av konstitutionsutskottet – något som jag fullständigt håller med om – men jag tycker nog att det skulle ha varit ganska uppseendeväckande, om riksdagen i dag underlåtit att påtala de konstitutionellt otillfredsställande former som vi nu fått kännedom om.

Herr HOVHAMMAR (m) kort genmäle:

Fru talman! Vi har ju hört att Statsföretags målsättning är att under krav på lönsamhet uppnå största möjliga expansion, och herr Svanberg anknöt till detta. Jag vill bara fråga: Är det avsikten att Statsföretag undan för undan skall gå ut och konkurrera i skilda branscher där det finns ganska väl fungerande enskilda företag? Vi har inte fått målsättningen riktigt preciserad. Eller är det i speciella branscher man vill gå in?

Som utskottsordföranden vet, lyckades vi i utskottet till slut avvärja skidfabriken i Boden, men kan man tänka sig att det i fortsättningen blir inbrott i skilda branscher från Statsföretags sida? Det är den frågan som vi inom näringslivet i dag ställer oss, och den frågan ber jag att få vidarebefordra till herr Svanberg.

Som egen företagare vet jag att det är väldigt svårt i många branscher. Konkurrensen är hård, och vi har ett hårt klimat. Det gäller både enskilda företag och statliga företag. Men jag vill erinra om att de statliga företagen ofta utger sig för att vara mycket bra och välskötta, och man tar dem som mönster, samtidigt som man från visst håll kritiserar det enskilda näringslivet och de privata företagen. Det är därför jag anser att man bör peka på de misslyckanden som trots allt många statliga företag har gjort. Vi kritiserar statliga företag, herr Svanberg, men ni kritiserar också enskilda.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Fru talman! Jag är glad åt att herr Andersson i Örebro säger att inte alla 350 skall klampa in på bolagsstämman. Jag har inte tänkt mig det heller, men jag tror ju att inga andra skulle vallfärda till dessa sammanträden än de ledamöter som är speciellt intresserade. Är det en så tokig anordning, herr Andersson, att folkpartiets riksdagsgrupp får sin insyn via herr Andersson och någon mer? Jag tycker att det är en ganska vettig ordning att 18 riksdagsmän besöker bolagsstämman, och jag tror att det är väldigt lyckat så länge herr Andersson är folkpartiets representant i det sammanhanget.

Så vill jag säga till herr Turesson att jag inte använt ordet olämpligt eller någonting sådant om privatbrev. Jag sade bara att jag också har läst

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

de där privatbreven. Sedan är det väl riktigt att om det har begåtts något konstitutionellt fel, så är det konstitutionsutskottets uppgift att pröva den saken och inte min. Jag skall inte ha åsikter om det. Låt mig bara säga en enda sak. Om man läser både fabriksverkens berättelse och JK:s yttrande, så står det klart att en hel del av de påstådda missförhållandena uppkommit bara därför att fabriksverken har arbetat som ett aktiebolag men är ett statligt verk. Hade fabriksverken varit ett aktiebolag, som det bör vara, hade en del av svårigheterna inte förelegat. Hur man har behandlat detta i kanslihuset är inte min sak att svara på. Det klarar konstitutionsutskottet av att tala om.

Självklart skall statliga företag kritiseras, herr Hovhammar, och privata också. Att vi kritiserar varandra – om vi skall använda det uttrycket – är bra, men använd inte så förfärligt hårda ord om Statsföretag. Det företaget är inte värt hårdare ord än det privata näringslivet. Det finns anledning att klandra företeelser på bägge sidorna, och jag hoppas att vi i ett demokratiskt samhälle skall kunna fortsätta med denna kritik, men gör den inte så fruktansvärt enögd och ensidig.

På nytt har det talats om vad som menas med största möjliga expansion under krav på lönsamhet. Industriministern kommer strax upp i talarstolen, och det är väl närmast hans sak att svara på det. Men låt mig säga så här: Är det verkligen något fel i att Statsföretag går in i olika branscher i den mån ledningen finner att företaget bör göra det och verksamheten är lönsam? Att privat företagsamhet absolut inte skall få finnas i den eller den branschen har ingen försökt sig på att säga, men ingen har väl heller tänkt sig att Statsföretag plötsligt skall expandera på alla områden. Jag tror att hela diskussionen är en tvist om ord. Herr Hovhammar vet lika väl som jag vad som är praktiskt och ekonomiskt möjligt att göra i sammanhanget. Det är ingenting skumt i den här formuleringen. Läs den precis som den står!

Herr industriministern JOHANSSON:

Fru talman! Jag har kommit överens med fru talmannen om att jag får tillfälle att först göra ett mera allmänt uttalande om hur jag ser på näringspolitiken och på vissa av de problem som vi har på detta område. Om detta tar en stund kanske jag får tillfälle att bryta för att läsa interpellationssvaren efter middagspausen, så att vi får ett samband mellan svaren och den debatt som kommer att följa.

Fru talman! Vi hör ofta i den allmänna debatten inlägg som tyder på att man på åtskilliga håll lever i den uppfattningen att huvuddelen av det arbete som läggs ner inom industridepartementet är inriktad på de statliga företagen. Det framgick här av herr Anderssons i Örebro inlägg och i viss mån även av herr Hovhammars anförande. Jag är därför angelägen att tala om att departementets handläggning av frågor rörande statliga företag utgör en mindre del av departementets arbetsvolym, kanske 20–25 procent. Huvuddelen av industridepartementets resurser disponeras för långsiktiga närings- och industripolitiska ställningstaganden till gagn för *både* statliga och privatägda företag och för de människor som arbetar i dessa. Det gäller aktiviteter såsom samordning och stöd åt teknisk forskning och utveckling, planering av landets

energiförsörjning, branschutredningar med sikte på att undersöka behovet av bl. a. strukturrationalisering med därav föranlett behov av statligt stöd, osv. Jag vill gärna nämna några av de branschutredningar eller undersökningar, som i regel i diskussioner med representanter för företagen och de fackliga organisationerna genomförts eller pågår.

De är kända då det gäller TEKO-branschen, skoindustrin och den manuella glasindustrin. Mindre känt är kanske att det pågår utredningar och undersökningar beträffande järn- och metallmanufakturindustrin, installationssektorn, näringspolitiska åtgärder på det datatekniska området, utredning om möbelindustrin, undersökningar av gjuteriindustrin, den grafiska industrin, snickeriindustrin, skogsindustrin i stort. Det pågår planering av vissa utredningsaktiviteter beträffande utbyggnad av petrokemisk industri. Vi kommer inom de närmaste veckorna att offentliggöra på vilket sätt detta skall ske. Det pågår också vissa undersökningar beträffande livsmedelsindustrin.

Allt detta görs i avsikt att vi gemensamt skall få ett bättre grepp om vad som pågår inom vitala delar av vår produktion liksom om vad som kan väntas i fråga om strukturförändringar m. m. Vi blir därmed bättre rustade för en nödvändig bedömning av vilka åtgärder som skall till, ofta under samhällets medverkan, för att klara svårigheterna. De åtgärder som vidtagits beträffande så ömtåliga områden som TEKO-, sko- och glasindustrin liksom aviserade förslag om stödfond kan ge erfarenheter. Förmodligen skall andra åtgärder till inom andra områden.

Forsknings- och utvecklingsarbetet ger oss även inblick i verksamheter för framtiden, inom petrokemin, elektronik, data, naturgasens användning osv. Allt synes bli mycket kapitalkrävande men nödvändigt, om vi skall kunna behålla en industriell topp-position.

Mycket av detta tillhör den mera långsiktiga och framåtsyftande näringspolitiken, och jag har med denna korta redovisning enbart velat säga, att sådant arbete var påbörjat innan jag kom till industridepartementet, och det fortsätter i oförminskad takt.

När jag nu har klarat ut de statliga företagens andel när det gäller ianspråktagandet av industridepartementets resurser vill jag ett ögonblick kommentera de statliga företagens roll i den allmänna näringspolitiken. Det torde vara onödigt att här gå in på målsättningen för denna näringspolitik — att genom statliga åtgärder bidra till en förstärkning av det svenska näringslivets konkurrenskraft, att åstadkomma balans mellan olika regioner i vårt land, att skapa sysselsättning på undersysselsatta orter, att skapa sysselsättningsstrygghet för människorna och en förbättrad arbetsmiljö.

Näringspolitiken berör sålunda hela det svenska näringslivet, och det finns en hel rad instrument i statens hand för åtgärder som syftar till fullföljandet av denna politik.

Ett av dessa instrument är de statsägda företagen. Jag tillmäter dessa företag en viktig uppgift, även om de inte spelar någon huvudroll.

Denna grundsyn redovisades för övrigt i denna kammare redan i våras av dåvarande industriministern. Vi kommer dock inte att avstå från möjligheten att genom statliga företag bidra till sysselsättningen och utvecklingen när detta är tekniskt och ekonomiskt möjligt. Det är ett led

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

i vår politik: en öppenhet för samhällets engagemang också på det ekonomiska området, inte för dess egen skull utan för att tillvarata viktiga medborgarintressen och för att komplettera och medverka till en vidareutveckling av vårt näringsliv.

Men det är också helt naturligt ett led i en vidgning av vår demokrati. Genom en successiv förändring på skilda områden av vårt samhälle, med bl. a. den sociala trygghetspolitiken och utbildningspolitiken som instrument, har efter hand ställts allt större anspråk på ett samhälleligt eller kollektivt sparande för att få den nödvändiga tillväxten av kapital. Detta kapital skall i stor utsträckning användas för investeringar — direkt eller indirekt — i näringslivet. En mera allmän medverkan till kapitalanskaffningen ställer då också rimliga anspråk på en mera demokratisk kontroll och medverkan vid användningen av detta kapital.

Vägarna härför torde inte i långa stycken bli annorlunda än de traditionella men med ett ökat inslag av statliga kreditgivnings- och/eller förmedlingsorgan och med fortsatt uppmärksamhet på behovet av att från statens sida tillsammans med eller som komplement till enskilt och kooperativt företagande skapa företag.

Detta är inget nytt. För att visa härpå vill jag återge ett uttalande som gjordes 1936 av dåvarande statsministern Per Albin Hansson när han sade: "Samhället måste se till att det tar initiativ där det finns möjlighet att utvidga produktionen."

Vägleddande är således intresset för att tillvarata landets tillgångar i en så lönsam produktion som möjligt. Vi har i sammanhanget en odogmatisk syn på en sådan politik och säger att gränsen inte är given för vem som skall äga och driva produktionen, utan den bestäms av den ändamålsenliga verksamheten, den som befrämjar möjligheter till en god utkomst för medborgarna, till trygg sysselsättning och förbättrade levnadsvillkor.

Svenskt näringsliv har med relativt få undantag i det avseendet fyllt högt ställda anspråk och förväntningar. Utvecklingsmässigt har det varit väl framme och förmått anpassa sig till en alltmer hårdnande konkurrens.

Men utvecklingen står inte stilla. Kraven på samordning och kapital leder i många länder även inom den s. k. västvärlden till längre gående statliga engagemang, ofta en samverkan mellan företrädare för samhället, Kooperationen och det privata företagandet. Jag tror det skulle vara fel av oss att blunda för sådana tendenser i utvecklingen. Bör vi inte hellre öppet diskutera dem och tillvarata de möjligheter vi har till gemensamma ansträngningar för att bygga vidare på det näringsliv som vi alla trots allt är ytterst beroende av?

Jag ser inte exempelvis ASEA-Atom eller Uddcomb som bastarder på det ekonomiska området utan som utvecklingsbara enheter. Jag känner heller ingen rädsla för Volvo eller LM Ericsson, för att ta ett par exempel bland de privatägda företagen. Men jag tror uppriktigt sagt inte heller att man inom näringslivet i allmänhet har någon skräck för de statliga företagen — exempelvis Vattenfall, LKAB eller ASSI.

Vi kommer självfallet inte att avstå från möjligheterna att genom statliga företag bidra till sysselsättning och utveckling. Vi möter emellertid speciella problem, framför allt på det lokaliseringspolitiska området. Alltför många gånger har det, trots stödåtgärder, inte varit

möjligt att förmå privatägda företag att etablera sig i undersysselsatta regioner. Att bereda människorna sysselsättning och trygghet i anställningen är ett primärt samhällsansvar som regeringen inte ett ögonblick tvekar att axla. Detta dokumenteras bl. a. i satsningarna på det sysselsättningspolitiska området genom arbetsmarknadsstyrelsen. Vi kommer inte heller att tveka att använda de statliga företagen i denna politik, när detta kan anses ekonomiskt försvarbart — jag understryker det sistnämnda. Tyvärr har Statsföretag nödgats godkänna beslut om nedläggning, exempelvis av Kalmar Verkstads AB. Det skulle nämligen vara ekonomiskt oförsvarbart att fortsätta verksamheten i detta företag. KVAB är i huvudsak lämpat för produktion av järnvägsmateriel, för vilken beräknas att lönsamhet i framtiden inte kan förutsättas. I en gjord marknadsanalys konstateras att det inhemska behovet av järnvägsmateriel kan tillgodoses av Gävle vagnverkstad och av SJ:s egna huvudverkstäder. I marknadsanalysen har man också undersökt möjligheterna för export av järnvägsmateriel, varvid man funnit att en internationell överkapacitet redan föreligger på området. Detta innebär att priserna på produkterna blir så låga att lönsamhet i exportaffärer knappast kan påräknas. Det har vid KVAB gjorts undersökningar om andra produktionsinriktningar — det har nämnts tidigare — men dessa har visat sig inte vara ekonomiskt realistiska.

Vår odogmatiska syn i detta sammanhang ledde oss självfallet till att undersöka möjligheten att förmå något annat företag att lokalisera till Kalmar. Det lyckades med Volvo, som ju kommer att etablera en sammansättningsindustri för bilar i Kalmar. Den kommer att ge sysselsättning åt 650 personer, och produktionen avses kunna börja under 1974. Det är några år framåt, och självfallet måste vi ta ett ansvar för att söka finna sysselsättningsobjekt som bidrar till att hålla sysselsättningen inom KVAB på en rimlig nivå till dess att det nya företaget är etablerat och kanske också söka medverka till att ersättningsföretag kan flytta in i de lokaler som KVAB lämnar och därmed erbjuda ökade valmöjligheter för dem som friställs.

Ett annat företag inom Statsföretagsgruppen, fru talman, som nödgats varsla om friställningar är SMT. Det gäller här ett drygt hundratal personer i Västerås, Eskilstuna, Ronneby och Karlskoga. Orsaken till beslutet är företrädesvis att man funnit en sortimentsbegränsning nödvändig. Det görs intensiva ansträngningar från företagets sida för att medverka till att friställd personal kan finna nya anställningar.

Fru talman! Det är ytterst beklagligt för personalen på de här nämnda företagen att denna situation har uppstått. Jag utgår dock ifrån att min redogörelse har klargjort att mycket intensiva ansträngningar görs för att de drabbade skall kunna beredas ny sysselsättning.

Jag har med det anförda velat visa att jag inte söker skönmåla de statliga företagen. Misstag begås i statliga företag lika väl som i privatägda. Företagande är risktagande, och människor är som bekant inte ofelbara. Felbedömningar har gjorts och kan inte uteslutas heller för framtiden i företag, oberoende av ägarkategorier. Vad som hänt i dessa båda fall undanrycker dock inte min principiella inställning att de statliga företagen skall medverka till att bereda sysselsättning när detta är

ekonomiskt försvarbart. Jag skulle tro att denna min inställning delas av människorna i exempelvis Norrbotten och Ådalen.

När borgerliga talare fortfarande envist hävdar att staten inte skall ägna sig åt företagsamhet tycker jag att det vittnar om en viss kallsinnighet och egoism gentemot de människor som är beroende av de statliga företagen för sitt uppehälle. Jag ställer frågan: Hur skulle det se ut, fru talman, i Uddevalla, i Norrbotten, i Ådalen, om inte staten engagerat sig i företag för att trygga sysselsättningen i dessa regioner?

Man säger ofta att staten inte kan sköta företag. På vad grundar man dessa påståenden? Jo, man pekar bl. a. på att många statliga företag är förlustföretag. Jag är i någon mån förvånad över denna argumentering. Det är ju inte bara statliga företag som kan uppvisa förlust; det sade herr Svanberg nyss i en replik till herr Hovhammar, som han tillrådde viss försiktighet i sina uttalanden. Det finns ändå en del intressanta fall inom den privata industrin, och vi kan läsa om några av dem i tidningarna de här dagarna.

Vissa av de statliga företagen arbetar under specifika förutsättningar, som gör att de inte kan jämföras med privatägda företag. Statsföretags ledning har emellertid en skyldighet gentemot ägaren-staten, liksom gentemot de anställda, att om möjligt få verksamheterna lönsamma. Men debatten om lönsamhetsbegreppet behöver nyanseras. En del av de statliga företagen har tillkommit för att i vår norra landsända lokalisera verksamheter, som ger meningsfull sysselsättning och bygger under för ett fortbestånd av en rimlig samhällsverksamhet. Utan dessa insatser skulle utvecklingen antagligen varit helt förödande för mycket av ett redan befintligt samhällskapital i bostäder, skolor, sjukhus, sociala institutioner m. m. Förlusterna i NJA t. ex. skulle kunna vägas mot rent samhällsekonomiska vinster och de fördelar som ligger i en trots allt mindre befolkningsomflyttning än vad som eljest skulle varit nödvändig.

När riksdagen 1964 beslutade om lokaliseringspolitik med upp till 35-procentiga bidrag till fabriksbyggnader inom det s. k. stödområdet, låg däri ett erkännande av dels en merkostnadsfaktor, som bör elimineras för att företagen skall få mera likvärdiga konkurrensvillkor, dels hänsynen till människorna, deras möjligheter till arbete och trivsel och dels jämväl en realistisk breddning av befintligt realkapital.

Om man således inte i en del av de statliga företagen kan räkna enligt ett vedertaget lönsamhetskriterium, är det ytterst angeläget att man eftersträvar att åstadkomma en god arbetsmiljö och sådana förhållanden i allmänhet som befrämjar tillfredsställelsen i arbetet samtidigt med ökad insyn och medbestämmanderätt. Återhållsamheten i detta avseende är i regel negativ.

Jag är väl medveten om att den här synen på företagsverksamheten i särskilda fall inte vore möjlig utan att vi kunde räkna med överskott eller tillskott från andra verksamheter och viktiga bevarade eller tillskapade samhällsfunktioner.

I de statsägda företagens målsättning måste emellertid även ingå att söka åstadkomma lönsamhet i företagen och överskott för insatser i nya verksamheter, ny teknik, forsknings- och utvecklingsarbete och tillskott till samhällsfunktionerna. Som Statsföretag i sin redovisning och i sina

förslag till regering och riksdag redovisat erfordras för ett sådant ofta långsiktigt rekonstruktionsarbete betydande kapitalinvesteringar. Beslutet om investeringsprogrammet för NJA är talande men avviker inte mycket från vad bl. a. Sandviken åstadkom för mer än tio år sedan och Uddeholmsbolaget beslutade i mitten av 1960-talet och nu fortsätter med.

Jag räknar med att Statsföretag återkommer med program för ytterligare investeringsåtgärder, bl. a. vid Uddevallavarvet.

Jag upprepar emellertid vad jag tidigare sagt, fru talman, nämligen att kravet på lönsamhet kvarstår för de statliga företagen, och i sammanhanget skall jag något komma in på Statsföretags mål.

I propositionen 1969:121 anges den allmänna övergripande målsättningen för Statsföretag vara att under krav på lönsamhet uppnå största möjliga expansion. Detta med största möjliga expansion är tydligen en källa till djup oro bland många inom den borgerliga oppositionen. Man ser uppenbarligen i dessa ord en hejdlös statlig upphandling av företag. En sådan säregen slutsats tänker jag inte spilla många ord på. Det räcker väl med att konstatera att de statliga företagen disponerar 5 procent av vår industri. Jag är mera förvånad över att ingen bland den statliga industrins kritiker dragit den slutsats om kravet på expansion som varje erfaren företagsledare gör, nämligen att expansion är en förutsättning för överlevnad. Det företag eller den industrigrupp som inte expanderar i en expanderande, konkurrerande omvärld är relativt sett på tillbakagång och kommer snart att få allvarliga problem.

Fru talman! Man har vidare velat hårdra vissa uttalanden om lönsamhetsfilosofin inom Statsföretags ledning. Man har velat konstruera en förtroendeklyfta mellan Statsföretags ledning och ägaren-staten så till vida att Statsföretag skulle ensidigt prioritera lönsamhetsmålen, medan ägaren i första hand vill sätta upp andra mål av näringspolitisk och annan natur. Jag kan försäkra kammarens ledamöter att några divergerande uppfattningar i detta hänseende inte föreligger mellan Statsföretag och ägaren. Statsföretag skall även i framtiden ha särskilt ansvar för att ta hänsyn till samhällsintresset vid val mellan olika produktions- och lokaliseringalternativ och att verka för att de anställda når en allt större arbetstillfredsställelse.

Men det sägs också i proposition nr 121 att målen och villkoren för de statliga företagen inte får innebära sådana inskränkningar i deras rörelsefrihet att de placeras i underläge i förhållande till privata företag. Detta innebär att lönsamhetskravet för de statliga företagen inte får frångås. Det är ju endast då företagen kan uppvisa en godtagbar förräntning av det arbetande kapitalet som de har den ekonomiska kraften och möjligheten att uppfylla näringspolitiska och andra mål. Under de närmaste åren kommer därför tillgängliga resurser inom Statsföretag att koncentreras till redan etablerade koncernbolag med möjligheter att ge god avkastning på nyinsatt kapital. Härigenom skapas den ekonomiska grunden för att kraftfullt ta sig an övriga uppsatta mål.

Men jag vill tillägga att det är önskvärt att man i de statliga företagen visar en klarare vilja att söka nå tillfredsställelse i arbetet för alla anställda. Statsföretags styrelse har ju också i det nyligen fastställda

programmet på det företagsdemokratiska området uppställt detta mål, att förverkligas genom en förbättrad arbetsmiljö och en snabbt utbyggd organisation för insyn och medverkan på alla nivåer inom företaget. Jag betraktar detta som en mycket viktig del i ett vidgat lönsamhetsbegrepp, grundläggande för förståelse och vi-anda. Och som jag bedömer det, fruktalman, inkräktar detta inte på lönsamheten utan det snarast förstärker den.

Statsföretags handlingsram är långtgående och kommer att möjliggöra för företagsledning och anställda inom de enskilda bolagen att utveckla företagsdemokratiska program för allt större arbetstillfredsställelse. Ett medel att nå detta mål är ett effektivt engagemang från hela arbetsorganisationen. Detta innebär att alla anställda på alla nivåer bereds tillfälle att påverka sin arbetssituation både i fråga om den egna arbetsplatsen och i fråga om företagets verksamhet i stort.

Den förutsedda utvecklingen kommer att ställa mycket stora krav på informations- och utbildningsinsatser. Många hittills redovisade erfarenheter från företag, där informations- och samrådsaktivitet etablerats direkt i produktionen, understryker behovet av utbildning för att klara de kommunikationsproblem som den nya situationen innebär.

Av riktlinjerna framgår vidare att information, samverkan och möjligheter till inflytande på beslutsprocesserna måste underbyggas dels genom förstärkning av det representativa systemet – dvs. företagsnämnden och dess olika underorgan –, dels genom att företagsdemokratiska frågor får större utrymme inom arbetsorganisationen. Det viktigaste organet inom det representativa systemet skall fortfarande vara företagsnämnden.

I rekommendationen anförs vissa synpunkter på organisationslösningar med ett flertal underorgan, men jag skall inte gå in på en fullständigare redovisning. Låt mig bara säga att arbetet inom det representativa systemet bör i första hand inte inriktas på frågor som rör den löpande verksamheten utan i stället på övergripande frågor av typ budget, produktions- och personalplanering, produktutveckling, arbetsmiljö, organisationsändringar, strukturella förändringar, personalpolitik, arbetarskydd och hälsovård. Möjligheterna till beslutsfattande på olika nivåer inom det representativa systemet bör vidgas, bl. a. genom att olika organ får budgetansvar.

Ett exempel på förstärkt samverkan inom arbetsorganisationen är enligt programmet arbetsplatsträffar, innebärande att varje arbetsledare regelbundet får på betald tid träffa all sin personal för att diskutera just den arbetsgruppens problem. Formerna måste anpassas till varje företags organisatoriska förhållanden. Det kan vara nödvändigt att genom särskilda utbildningsinsatser underlätta för arbetsledande personal att fullgöra uppgiften att leda arbetsplatsträffen.

Denna rekommendation att i första hand utveckla information och samverkan inom arbetsorganisationen understryker vad jag har sagt om att alla anställda på alla nivåer skall beredas tillfälle att påverka sin egen arbetssituation och förhållandena på den egna arbetsplatsen. När det gäller utbyggnaden av möjligheter till sådan påverkan på basplanet kan förutom arbetsplatsträffar också nämnas möjligheter till förändrad

arbetsorganisation som syftar till att skapa mera meningsfyllda arbetsuppgifter. Som exempel på förändrad arbetsorganisation kan nämnas pågående försök med delvis självstyrande grupper. Ett annat slag av förändrad arbetsorganisation är projektgrupper där personalrepresentanter redan från förplaneringsstadiet medverkar vid genomförandet av större och mindre projekt av olika typer.

Slutligen, fru talman, anges det i Statsföretags företagsdemokratiska program att i företagets styrelser skall ingå personer, som bedöms ha goda förutsättningar att företräda de anställdas synpunkter och intressen. Dessa personer skall utses med personalorganisationernas hjälp enligt en form för samråd som överenskommes med dessa.

Jag har velat uppehålla mig ganska utförligt vid dessa frågor, därför att man från åtskilliga håll har gjort gällande att Statsföretag, och bakom det industridepartementet och regeringen, skulle sakna intresse för en företagsdemokratisk utveckling. Tvärtom har vi lagt ner ett energiskt arbete på att så skyndsamt som möjligt få fram ett program av just denna art, som nu är fastställt av Statsföretags styrelse och går ut till de enskilda bolagen med klart anspråk på att man skall sätta detta i tillämpning. Med detta program anser jag att de statliga företagen har tagit ett viktigt steg mot en ökad arbetstillfredsställelse för de anställda, där och när man realiserar programmet. Det är min förhoppning att också de privatägda företagen mera allmänt skall slå in på denna linje för att möta människornas berättigade krav på arbetstillfredsställelse och medinflytande.

I anslutning till målproblematiken för de statliga företagen och med anledning av motioner av herrar Olhede och Lothigius m. fl. skall jag också utveckla min syn på Svenska utvecklingsaktiebolaget, som i propositionen 139 föreslås överföras från Statsföretag till industridepartementet.

Vad beträffar herr Olhedes motion kan jag inte finna annat än att han och jag i grunden är överens. Vi önskar båda att Statsföretag skall bli det väsentliga, samordnande och inom ramen för vad statsmakterna angivit policyskapande organ som det var tänkt att bli. Vi önskar säkerligen också båda att Utvecklingsbolaget skall ges tillfälle att leva upp till den målsättning som angavs i propositionen. På kort sikt är detta en finansieringsfråga. Finansieringsproblem är sällan principiellt tilltalande, men de verkar, mot alla principer, med stor kraft. Inte sällan råkar människor ut för att just på grund av en alltför stark principfasthet lägga bort det som kan vara ändamålsenligt och vettigt. Jag undrar om det inte är mest det som herr Olhede har råkat ut för, och jag skall här redovisa varför jag kommit till denna slutsats.

Redan under våren 1971 diskuterade Statsföretags styrelse Utvecklingsbolagets finansiella behov. I Statsföretags årsredovisning sägs att Utvecklingsbolaget för år 1970 redovisar betydande förluster. Det slås fast att stränga krav på snabb lönsamhet kommer att vara vägledande för Utvecklingsbolagets fortsatta verksamhet. Statsföretags styrelse ansåg vidare att för koncernen i sin helhet måste under de närmaste åren tillgängliga resurser koncentreras till redan etablerad verksamhet. Detta har en principiellt väsentlig betydelse för ett utvecklingsbolag som

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verksamhet, m. m.*

”definitionsmissigt” arbetar med nya projekt.

Det är mot den bakgrunden man skall se innebörden i det brev som Statsföretag i oktober i år tillställde Kungl. Maj:t med hemställan om att företaget borde befrias från det direkta ägaransvaret för Utvecklingsbolaget. Efter allvarliga försök att finna andra vägar måste därför Statsföretag ”konstatera att de ekonomiska resurser vilka under de närmaste åren kan ställas till utvecklingsbolagets förfogande är så begränsade att de inte medger ett uppfyllande av gällande målsättning för utvecklingsbolaget.”

Det är Statsföretags lednings uppfattning och måste som sådan respekteras. Det måste anses vara Statsföretags styrelse som, inom ramen för de riktlinjer som statsmakterna ställer upp, skall göra nödvändiga prioriteringar och omdisponeringar av verksamheten.

Alla rörelsedrivande företag måste i vissa lägen göra prioriteringar, eftersom de ekonomiska resurserna är begränsade. Detta gäller också för statliga företag. Med hänvisning till de beslut som riksdagen fattade på grundval av propositionen 121 år 1969 om Statsföretag menar herr Olhede emellertid att en sådan motivering i detta fall inte torde kunna accepteras. I den åberopade propositionen gavs Statsföretag möjlighet att inte ”offert” för att kunna fullgöra vissa uppgifter. Herr Olhede säger: ”Detta system har tillämpats och kan tillämpas i detta fall.”

Offertsystemet var avsett att, som det sägs i propositionen, ”förening det företagsekonomiska intresset med det samhällsekonomiska”. Statsföretags skyldighet att lämna offert till statsmakterna för fullgörande av vissa samhällsekonomiskt motiverade uppgifter torde således inte stå i samklang med riktlinjerna för dess tillämpning. De företagsekonomiska lönsamhetskrav som gäller för Utvecklingsbolaget måste anses innebära att dess ekonomiska problem snarare skall lösas genom långsiktig finansiell planering än genom bidrag. Det är inte en säker företagsekonomisk förlust som skall täckas, utan det är möjligheten att finansiera verksamheten under så lång tid att gjorda investeringar ger avkastning som skall tillgodoses.

Detta var den finansiellt betingade orsaken till att Utvecklingsbolaget i nuvarande läge bör brytas ut ur Statsföretagsgruppen. Det finns emellertid också ett principiellt skäl.

Utvecklingsbolagets hittillsvarande verksamhet visar på en intressant utveckling. Vid utgången av augusti månad i år hade ca 600 produktidéer och andra utvecklingsförslag registrerats av Utvecklingsbolaget. 38 av dessa har blivit föremål för exploateringsavtal. Av de registrerade projektuppslagen kommer inte mindre än 300 från enskilda personer och 170 från enskilda företag. Av antalet fortfarande aktuella projektuppslag svarar enskilda personer och företag för ca 60 procent. Detta är en glädjande utveckling. Det är också ett tecken på förtroende. Det är en antydning om att inte bara samhället utan också enskilda personer och företag har ett behov av ett samhällsägt utvecklingsbolag. Det är en bekräftelse på riktigheten i de bedömningar som låg bakom Utvecklingsbolagets tillkomst. Det är som jag ser det angeläget att Utvecklingsbolaget även befäster sin ställning som ett vitalt organ för utveckling och exploatering av innovationer gjorda speciellt inom mindre och medelstora företag och av enskilda personer och forskare.

Det är onekligen samtidigt en utveckling som inte till sin omfattning helt kunde förutses vare sig vid Utvecklingsbolagets tillkomst 1968 eller i samband med Statsföretags bildande 1969. Det låter sig naturligtvis säga att denna utveckling pågått under den tid som Utvecklingsbolaget varit en del av Statsföretagskoncernen. Men enligt min uppfattning bör Utvecklingsbolagets karaktär av utvecklingsorgan för en så vid krets av intressenter som möjligt på allt sätt förstärkas.

Att i det läget, som har föreslagits, avgränsa Utvecklingsbolagets målsättning och verksamhet till projekt som i första hand har värde för utveckling och strukturering av verksamheten inom Statsföretagsgruppen är enligt min mening inte riktigt. Det kanske t. o. m. skulle kunna hävdas att även om målsättningen kvarstod oförändrad Utvecklingsbolagets åsyftade breda kontaktyta i vissa lägen inte skulle kunna upprätthållas om bolaget kvarstod inom Statsföretagsgruppen.

Jag vill emellertid i detta sammanhang stryka under ytterligare några väsentliga aspekter på det framtida förhållandet mellan Statsföretag och Utvecklingsbolaget.

Statsföretag har i sin skrivelse pekat på att det även i ett läge där Utvecklingsbolaget övergår till annan ägare torde finnas behov att på uppdragsbasis kunna utnyttja Utvecklingsbolagets resurser. Utvecklingsbolaget skulle t. ex. kunna medverka vid teknisk-ekonomisk utvärdering av vissa projekt, i administrering av utvecklingsprojekt och i övrigt biträda Statsföretag på sådana områden där Utvecklingsbolagets speciella inriktning och erfarenhet kan anses vara väl lämpad och av värde. Jag finner det, som jag understrukit i propositionen, naturligt att Utvecklingsbolaget och Statsföretag även framgent drar nytta av varandras tjänster och möjligheter. I synnerhet bör företagen undvika dubblering av resurser vilka kan samutnyttjas.

Jag anser det lika naturligt att Utvecklingsbolaget, där inte ingångna avtal eller annan överenskommelse annat anger, bör erbjuda Statsföretag en tidsmässigt begränsad förtursrätt till förvärv av ett visst, av Utvecklingsbolaget framtaget försäljningsobjekt. Överförandet bör ske på villkor som marknaden erbjuder och som parterna kan enas om. Detta bör samtidigt inte förhindra Utvecklingsbolaget att under optionstiden förhandla med annan köpare.

Jag finner det också självklart att Statsföretag blir representerat i Utvecklingsbolagets styrelse.

Vid sidan av dessa två skäl — Statsföretags begränsade finansiella resurser och den åsyftade breda kontaktytan för Utvecklingsbolaget — finns det möjligen ytterligare ett, i varje fall praktiskt betydelsefullt skäl. Utvecklingsbolaget är inte ett produktionsbolag och alltså artskilt inom Statsföretagskoncernen. Jag vill erinra om att departementchefen i propositionen om Statsföretag ansåg i motsats till vad företagsdelegationen hade föreslagit att AB Atomenergi inte borde överföras till förvaltningsbolaget med i stort sett liknande motivering, dvs. utvecklings- och forskningsarbete bör inte avgränsas utan berör hela vårt näringsliv och dess framtid.

Samordningen mellan forskning och utvecklingsarbete på den statliga sidan mellan inte bara SUAB, Utvecklingsbolaget, och Atomenergi utan

med STU, Styrelsen för teknisk utveckling, är ytterst angelägen. Samordningen kan och bör på flera områden även sträcka sig till motsvarande arbete inom den privata och kooperativa verksamheten så att de medel som satsas på detta område – och de är stora – får en så riktig användning som möjligt. Statens ansvar för SUAB förändras inte genom de förslag som vi har lagt. Äganderätten och ägaransvaret ligger på staten. Man kan säga att det blir mera direkt och kanske därför också blir lättare att via industridepartementet som har kontakter också med de övriga statliga institutioner som här nämnts – STU och Atomenergi framför allt – åstadkomma den önskvärda samordningen.

Till sist, fru talman, skall jag bara helt kort beröra herr Lothigius' motion. Den är väl i sin utformning ungefär densamma som den som framlades 1968. Den har inte blivit bättre med åren, snarare tvärtom. Som kommentar till att Utvecklingsbolaget också skulle bli en ytterligare kanal för utveckling och exploatering av innovationer gjorda speciellt inom mindre företag och av enskilda personer, forskare och uppfinnare, sades i motionen följande: "Någon utredning som belägger att den enskilda marknaden inte fungerar tillräckligt väl har inte förebragts. Det avgörande är emellertid att eventuella brister i detta sammanhang icke kan sägas utgöra argument för tillkomsten av ett helstatligt utvecklingsföretag." Jag citerar alltså ur motionen.

Den utveckling som jag tidigare har redovisat har ju eftertryckligt visat att de bedömningar som i detta avseende låg bakom skrivningen i propositionen var riktiga. Det måste kännas något bittert för herr Lothigius att kunna konstatera att mindre och medelstora företag, privata uppfinnare, forskare och andra personer funnit anledning att i så stor omfattning vända sig till det helstatliga utvecklingsbolaget. Jag kan inte förstå varför det inte skulle kunna finnas ett helstatligt utvecklingsbolag, när det finns så många helprivata utvecklingsbolag. Uppenbarligen finns det ett stort behov av ett sådant statligt utvecklingsbolag, även inom de kretsar som moderaterna säger sig företräda.

Enligt min uppfattning bör Utvecklingsbolagets aktieägare av detta och andra skäl icke utvidgas till att omfatta också privata företag. Däremot finner jag det naturligt att Utvecklingsbolaget i dotterbolag och närstående bolag ägarmässigt samarbetar med kooperativa, kommunala och privata intressenter liksom naturligtvis med statliga företag, myndigheter, verk och andra organ som jag har sagt tidigare, och det sker också i dag. I olika projekt samarbetar Utvecklingsbolaget med t. ex. KF, Kommunförbundet, Landstingens inköpscentral, Alfa Laval, SAAB-Scania och Standard radio. I Crown Air, som bedriver charter- och taxifygverksamhet kan jag informera herr Lothigius om att Utvecklingsbolaget nyligen överlätit 50 procent av aktierna till Linjeflyg.

"Utvecklingsbolaget har kommit att utveckla sig också till ett förvaltningsbolag" säger herr Lothigius. Som bevis anförs att "– – – endast ett fåtal utvecklingsprojekt avyttrats till annan intressent".

Men detta är väl självklart. Det tar tid att utveckla nya produkter, i genomsnitt minst fem år från projektstart enligt Utvecklingsbolagets bedömning. Att Utvecklingsbolaget valt att i vissa fall förlägga utvecklings- och exploateringsarbetet till dotterbolag och närstående bolag är

inte detsamma som att Utvecklingsbolaget håller på att utvecklas till ett förvaltningsbolag för producerande företag. Det är den risken som vi måste undvika för att bevara dess karaktär av utvecklings- och forskningsbolag.

Det har vid åtskilliga företag, även statliga, startats utvecklingsbolag med just den ambitionen, men de har så småningom fått gå över till att bli produktionsbolag och mist sin karaktär av utvecklingsbolag och blivit mer av produktionsbolag.

Jag vill till sist bara understryka vad som sades redan i propositionen 68 år 1968, nämligen att Utvecklingsbolagets tillverknings- och försäljningsverksamhet inte får utvecklas därhän att bolaget förlorar sin ursprungliga utvecklingskaraktär. Detta skall gälla också i fortsättningen. Men det är lika viktigt att betona att företaget självt får avgöra tidpunkten och villkoren för avyttrandet.

Ja, fru talman, med detta har jag velat lämna en kanske något vidare redovisning av min syn på aktiv näringspolitik, sådan vi utvecklar den och sådan den med de för dagen näraliggande nödvändiga uppgifterna ter sig. Men jag kanske framför allt skall understryka att detta arbete är långsiktigt. Det tar inte minst sikte på vad vi skall syssla med i framtiden och hur vi så småningom skall kunna flytta över delar av vår produktion samt de människor, som är sysselsatta i de branscher som genomgår en mycket hård för omstrukturering, till lönsamma viktiga uppgifter. Jag avser då uppgifter, vilka har ett direkt samband med den produktion som vi har byggt upp under många gångna år och som på något sätt har givit oss en särställning och en stark konkurrenskraft.

Vi måste vara överens om att detta är stora uppgifter, uppgifter som kommer att kräva mycket av kapital och mycket av gemensamma insatser, dvs. en samordning, och kanske en något friare och öppnare syn för en nödvändig medverkan från samhällets sida.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp) kort genmäle:

Fru talman! Statsrådet har givit en väldigt bred exposé över industridepartementets och de statliga företagens verksamhet. Det mesta av vad statsrådet sade är mycket betydelsefullt, och jag vill understryka att de insatser som statsrådet berörde i vad gäller Uddevalla, Ådalen och Norrbotten betyder enormt mycket för de människor som bor där. Det är viktigt att vi där har ett företagande, som ger befolkningen sysselsättning.

Jag betonar att gemensamma ansträngningar av privata och statliga företag bör från alla håll ses positivt. I det lilla land som vi lever i är det väl helt nödvändigt att i många sammanhang och i många projekt staten och det privata företagandet går samman. Man har ju ett gemensamt intresse av att utveckla olika produkter, som varken det enskilda företaget eller staten kan klara på egen hand.

Statsrådet vände sig mot att jag hade sagt, att jag var förvånad över att så stor möda hade lagts ned inom departementet på just denna företagargrupp. Det är väl alldeles självklart att man har fått den uppfattningen under åren att industridepartementet har haft många problem med företagandet inom den statliga sektorn. Det är bara att

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verksamhet, m. m.*

hoppas att det nu, när vi har fått ett förvaltningsorgan, skall lätta litet på departementet. Statsrådet säger att det nu inte är så många människor som sysslar med detta. Men tidigare måste det naturligtvis ha varit så. Statsrådets företrädare i ämbetet hade väl nog med problem och arbete.

Herr LOTHIGIUS (m) kort genmäle:

Fru talman! När statsrådet anmärker på att min motion inte nämnvärt avviker från den tidigare motionen år 1968, är det alldeles riktigt, eftersom jag i huvudsak har åberopat motionen år 1968. Jag har också sagt att någon ändring i förhållandet från den tidpunkten kan jag inte finna av sådan avsevärd art att det är nödvändigt att fortsätta denna verksamhet. Det försvar som statsrådet har presterat, att ett stort antal enskilda företagare har vänt sig till det statliga företaget, kan jag förstå, men bakgrunden är närmast att man vill använda statsmakterna såsom ett stöd för de förslag man för fram. Det borde man kunna få i ett annat sammanhang och på ett annat sätt än genom att utbygga ett företag av denna art.

Herr HOVHAMMAR (m) kort genmäle:

Fru talman! Vi fick höra av statsrådet Johansson att man i industridepartementet till ungefär 20–25 procent sysselsätter sig med de statliga företagen, och han tyckte det var ganska litet. Jag tycker nog det är en rätt betydande andel, att bortåt en fjärdedel av arbetet i departementet kommer de statliga företagen till del.

Sedan förekom det här ett uttryck som jag tyckte var förvånande, nämligen att kallsinnighet och egoism skulle prägla de borgerliga politikerna när vi talar om näringspolitiken och om statliga företag. Jag tror inte att vi som sysslar med dessa frågor är rädda för statlig företagsamhet, under förutsättning att det blir en konkurrens på lika villkor. Vi har ständigt tryckt på att vi vill ha konkurrens på lika villkor, och det kravet står fast.

Jag vill också när det exempelvis gäller satsningar i Norrbotten erinra om att vi för flera år sedan sade, att om man skall driva Norrbottens järnverk, så skall man göra ordentliga investeringar, så att företaget blir bärkraftigt. Så har också skett. Jag vill understryka att vi när denna fråga behandlades i näringsutskottet stödde utbyggnaden av bl. a. Norrbottens järnverk.

Herr industriministern JOHANSSON:

Fru talman! Till herr Hovhammar vill jag bara säga att jag sade "åtskilliga borgerliga talare" – jag sade inte "alla".

Men vi har tidigare lyssnat till herr Hovhammars kategoriska och utan bevis framförda yttranden om den katastrofala verksamhet som Statsföretag på åtskilliga områden bedriver. En sådan argumentation vill jag inte beteckna som objektiv och saklig. Den har självfallet till syfte att misstänkliggöra en verksamhet av denna karaktär.

Vi vill söka bringa klarhet också kring ett långsiktigt arbete på att medverka vid utbyggandet av vårt näringsliv. Vad är det som innefattas i begreppet "aktiv näringspolitik"? Det var för att visa detta som jag tog

fram siffrorna om hur mycket av industridepartementets personal som är sysselsatt med uppgifter som mera direkt berör de statsägda företagen och hur mycket personal och arbete som ägnas åt näringslivets problem i allmänhet. Det var inte större andel på herr Wickmans tid, herr Hovhammar, än vad det är nu.

Problemen kring KVAB kanske jag får återkomma till senare, eftersom jag nu inte skall ta upp för mycket tid. Man beskrev detta fall som någonting katastrofalt. Låt mig erinra om att när ASJ inom Wallenberg-gruppen bestämde sig för att lägga ner en motsvarande fabrik i Falun, förekom det sannerligen inte mycket av skrivelser, åtminstone inte i den borgerliga pressen. Jag erinrar mig en ledare i Svenska Dagbladet – jag skall inte läsa upp den utan bara läsa upp rubriken "Tragiskt men oundvikligt". Det är en mycket bra ledare, där man beskriver hur utvecklingen inom vårt transportväsende har gått fram och ryckt undan grunden för en del av produktionen av rullande järnvägsmateriel. Det var en tragisk och oundviklig utveckling. Man säger också att man inom ASJ-gruppen försökte sig på nya projekt, men det visade sig att de inte var lönsamma. Jag trodde länge att den var skriven som en bild av vad som hade hänt vid KVAB, men det var det inte. Den gällde ASJ. Det var tragiskt men oundvikligt. Och därmed fick man acceptera det. Vad jag åstundar är bara att vi skall kunna mäta med lika mått då det gäller statlig, privat eller kooperativ verksamhet. Vi skall lämna en objektiv redovisning. Vi får i långa stycken acceptera en utveckling precis sådan som den är, och det skulle gagna debatten och våra gemensamma strävanden att söka åstadkomma ett resultat i ansträngningarna för vårt näringsliv.

Herr Lothigius får ha kvar sin principiella uppfattning, för det har han rätt till. Jag har bara velat tala om att det statliga utvecklingsbolaget har visat sig fylla en betydande funktion, inte bara för de statsägda företagen, utan det ger åt mindre och medelstora företagare, uppfinnare och idégivare möjligheter till en prövning, som de utan tvivel i åtskilliga fall inte har funnit på annat håll. Jag tror också att det blir en uppgift för detta utvecklingsbolag att mera gå ut på fältet för att självt söka kontakter, inte minst med de mindre och medelstora företagen för att ge dessa den hjälp de behöver. Detta har jag erfarit inte minst under mina resor ute i landet och även nere i Jönköpings län de senaste veckorna. Där visste man kanske alldeles för litet om att det finns ett utvecklingsbolag av den här karaktären. Jag tror att det väl fyller sin uppgift. Vi försöker inte få bort de privatägda, men vi ställer ett samhällsägt till förfogande för statliga företag och privata.

Jag får be herr Hovhammar om ursäkt. Det var förmodligen herr Andersson i Örebro som talade om personaluppsättningen och om att det fanns flera anställda under herr Wickmans tid. Men jag har nu svarat herr Andersson på den frågan, även om jag råkade rikta mig till herr Hovhammar.

Herr HOVHAMMAR (m) kort genmäle:

Fru talman! Jag noterar med stor glädje och tillfredsställelse att industriministern säger att vi nu skall mäta med lika mått. Det måste helt

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Nr 148

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

enkelt innebära, att man nu anser att vi skall ha en konkurrens på lika villkor mellan statliga och enskilda företag. Jag tycker att mycket är vunnet med att man kan göra det konstaterandet men också att man efterlever det. Det tycker jag var ett bra uttalande av vår nye industriminister.

Överläggningen var härmed slutad.

På förslag av fru andre vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen samt behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan till kl. 19.30.

§ 8 Fru andre vice talmannen meddelade att herr *Magnusson* i Borås enligt till kammaren inkommet läkarintyg var sjukskriven till och med den 17 december.

Herr *Magnusson* i Borås beviljades erforderlig ledighet från riksdagsgöromålen.

§ 9 Anmälades och bordlades

Finansutskottets betänkanden:

Nr 53 angående uppskov med behandlingen av visst ärende

Nr 54 angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72

Skatteutskottets betänkande:

Nr 69 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i ölförsäljningsförordningen (1961:159) jämte motioner

Justitieutskottets betänkande:

Nr 29 angående uppskov med behandlingen av visst ärende

§ 10 Kammaren åtskildes kl. 17.23.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert